

**T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI**

**KÜLTÜRÜN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:TR 61
BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA**

Gizem UYGUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇİÇEK
JÜRİ ÜYESİ: Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KIYMIK
JÜRİ ÜYESİ: Dr. Öğr. Üyesi Özgür Emre KOÇ**

BURDUR-2019

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gizem UYGUN tarafından hazırlanan ‘Kültürün Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: TR 61 Bölgesinde Bir Uygulama’ başlıklı bu çalışma 03.05.2019 tarihinde Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili **maddesi** uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından **Muhasebe ve Finansal Yönetim Anabilim Dalında** yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇİÇEK İİBF/ Maliye Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KIYMIK Muhasebe/Muhasebe Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Emre KOÇ Hitit Üniversitesi İİBF/ Maliye Bölümü

Enstitü Müdürü
İMZA

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kültürün Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: TR 61 Bölgesinde Bir Uygulama” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etik kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığımı ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Gizem UYGUN

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması sürecinde zamanını ve sabrını benden esirgemeyen, tüm bilgi birikimi ve tecrübesi ile her konuda yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇİÇEK'e, ayrıca tüm hayatım boyunca bana destek olan emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gizem UYGUN

Burdur, 2019

(UYGUN, Gizem, *Kültürün Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi:TR 61 Bölgesinde Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2019)

ÖZET

Vergi ahlakı, vatandaşların vergi ile ilgili görev ve sorumluluklarını eksiksiz ve zamanında yerine getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile vergi ahlakı, mükellef ve devlet arasındaki ilişkileri belirleyen davranış normlarıdır. Vergi ahlakı, vergi ve ahlak sözcüklerinin bütünleştiği bununla beraber birçok faktörden etkilenen bir kavramdır. Vergi ahlakını belirleyen faktörleri demografik, ekonomik ve sosyopsikolojik etkenler olarak sıralamak mümkündür. Toplumun vergi ahlakını şekillendiren bu faktörleri tespit etmek vergi uyumu açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, toplumun kültürel yapısının vergi ahlakı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırmanın evreni TR 61 Bölgesinde yer alan Antalya, Isparta ve Burdur İllerindeki vergi mükelleflerinden oluşmaktadır. Veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Kültürün vergi ahlakı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre; katılımcıların vergi ahlak düzeyleri arttıkça belirsizlikten kaçınarak daha ihtiyatlı ve kuralcı hareket ettikleri görülmektedir. Ayrıca vergi ahlakı yüksek olan bireylerin toplumcu bir kültürel yapıya sahip oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak, vergi ahlakı ile kültür arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Ahlakı, Kültür, Kültürel Boyutlar.

(UYGUN, Gizem, *The Effect of Culture on Tax Ethics: An Application in TR 61 Region*, Graduate Thesis, Burdur, 2019)

ABSTRACT

The norms of conduct of obligations and duties of the citizens against taxes, which also determine the relations between the state and the taxpayer, are called tax ethics. Tax ethics is a concept that is influenced by many factors in which the words *bir tax etkilen* and *etkilen morality beraber* are integrated. It is possible to list the factors that determine the tax ethics as demographic, economic and socio-psychological factors.

In this study, the impact of the cultural structure of society on tax morality is examined. The population of the study consists of taxpayers in Antalya, Isparta and Burdur provinces in TR 61 Region. Data were obtained by survey method. Correlation analysis was conducted to measure the effect of culture on tax ethics.

According to the results of the analysis; it is observed that the participants act more cautiously and prescriptively while avoiding uncertainty as the tax morality levels increase. In addition, it is determined that individuals with high tax ethic have a social structure. As a result, it was determined that there was a statistically significant, positive but weak relationship between tax ethics and culture.

Keywords: Tax, Tax Ethics, Culture, Cultural Dimensions.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KÜLTÜR KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜR KURAMLARI

1.1. KÜLTÜR KAVRAMI	4
1.2. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ	5
1.3. KÜLTÜRÜN UNSURLARI	5
1.3.1. Dil.....	6
1.3.2. Din ve İnançlar.....	7
1.3.3. Değerler ve Normlar.....	7
1.3.4. Gelenek ve Görenekler.....	8
1.3.5. Semboller.....	9
1.3.6. Yasalar.....	10
1.3.7. Siyasi Yapı.....	10
1.4. KÜLTÜRÜN SINIFLANDIRILMASI	10
1.4.1. Maddi Kültür	11
1.4.2. Manevi Kültür.....	11
1.4.3. Milli Kültür.....	12
1.4.4. Alt Kültür.....	12
1.4.5. Karşı Kültür	13
1.4.6. Popüler Kültür.....	13
1.4.7. Kitle Kültürü.....	13
1.4.8. Seçkin Kültür	14
1.5. KÜLTÜR KURAMLARI.....	14
1.5.1. Geert Hofstede	14
1.5.1.1. Güç Mesafesi.....	15
1.5.1.2. Belirsizlikten Kaçınma.....	16
1.5.1.3. Bireycilik-Kollektivizm	18
1.5.1.4. Erillik-Dışılık.....	19
1.5.1.5. Uzun-Kısa Döneme Yönelim	20
1.5.2. Edward Taylor Hall.....	20
1.5.2.1. Hızlı ve Yavaş İletiler	21
1.5.2.2. Yüksek ve Düşük Bağlamlar.....	21

1.5.2.3. Kişisel Alan	21
1.5.2.4. Tek Zamanlılık ve Çok Zamanlılık.....	21
1.5.3. Harrison ve Handy	22
1.5.3.1. Güç Kültürü.....	22
1.5.3.2. Görev Kültürü.....	23
1.5.3.3. Birey Kültürü.....	23
1.5.3.4. Rol Kültürü.....	23
1.5.4. Shalom Schwartz.....	24

2. BÖLÜM

VERGİ AHLAKI VE VERGİ AHLAKININ BELİRLEYİCİLERİ

2.1. VERGİ KAVRAMI	27
2.1.1. Verginin Tanımı.....	27
2.1.2. Verginin Gelişimi.....	28
2.1.3. Verginin Önemi	29
2.1.4. Vergilemenin Amaçları.....	30
2.1.4.1. Mali Amaç.....	30
2.1.4.2. İktisadi Amaç	31
2.1.4.3. Sosyal Amaç.....	31
2.2. VERGİ AHLAKI KAVRAMI.....	32
2.2.1. Ahlak Kavramı.....	32
2.2.2. Vergi Ahlakı	33
2.2.3. Vergi Ahlakı İle İlgili Diğer Kavramlar.....	34
2.2.3.1. Vergi Bilinci	34
2.2.3.2. Vergi Uyumu.....	35
2.2.3.3. Vergi Psikolojisi ve Vergi Algısı	36
2.2.3.4. Vergi Kültürü	37
2.2.3.5. Vergileme Zihniyeti.....	39
2.3. VERGİ AHLAKININ BELİRLEYİCİLERİ	39
2.3.1. Ekonomik Faktörler	39
2.3.1.1. Vergi Yüğü.....	39
2.3.1.2. Vergi Adaleti.....	40
2.3.1.3. Gelir Düzeyi	41
2.3.1.4. Vergi Denetimi ve Vergi Cezaları.....	41
2.3.1.5. Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi.....	42
2.3.1.6. Kayıt Dışı Ekonomi	42
2.3.2. Sosyal Faktörler	43
2.3.2.1. Vatandaşlık Bilinci ve Yönetime Duyulan Güven	43
2.3.2.2. Dini İnançlar.....	44
2.3.2.3. Siyasi İktidar ve Demokrasi.....	44
2.3.3. Demografik Faktörler.....	45
2.3.3.1. Yaş	45
2.3.3.2. Cinsiyet	45
2.3.3.3. Eğitim Durumu.....	46

2.3.3.4. Medeni Durum.....	46
2.3.3.5. Mesleki Statü.....	47

3.BÖLÜM

KÜLTÜRÜN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR 61 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	48
3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	51
3.2.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	51
3.2.2. Araştırmanın Kapsamı.....	52
3.2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Analizi	52
3.2.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	54
3.2.5. Araştırmanın Bulguları ve Sonuçların Değerlendirilmesi.....	54
3.2.5.1. Araştırmaya Katılan Mükelleflerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	54
3.2.5.2. Mükelleflerin Vergi Ahlak Skorlarına İlişkin Bulgular.....	56
3.2.5.3. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörlere İlişkin Bulgular	58
3.2.5.4. Mükelleflerin Kültürel Boyutlarının Belirlenmesine İlişkin Bulgular ...	60
3.2.5.5. Vergi Ahlakının Demografik Faktörler Açısından Farklılık Testi Sonuçları.....	62
3.2.5.6. Vergi Ahlakının Ekonomik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi.....	67
3.2.5.6.1. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Sorular Bazında Dağılımı	68
3.2.5.6.2. Vergi Ahlakının Oluşmasında Ekonomik Faktörlerin Etkisi.....	70
3.2.5.7. Vergi Ahlakının Sosyal Faktörler Açısından Değerlendirilmesi	77
3.2.5.7.1. Vergi Ahlakını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Sorular Bazında Dağılımı	77
3.2.5.7.2. Vergi Ahlakının Oluşmasında Sosyal Faktörlerin Etkisi	78
3.2.5.8. Kültür İle Vergi Ahlakı Arasındaki İlişkinin Analizi.....	83
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....	102
ÖZGEÇMİŞ	102

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kültürün Katmanları	6
Şekil 2. Harrison ve Handy'nin Kültür Sınıflandırması	22
Şekil 3. Schwartz'ın Çember Değer Modeli	25
Şekil 4. Vergi Kültürünü Oluşturan Etkenler	38

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Düşük ve Yüksek Güç Mesafesi Değerleri	16
Tablo 2. Belirsizlikten Kaçınma Değerleri	17
Tablo 3. Bireyci ve Kolektivist Yapının Farkları.....	18
Tablo 4. Dişilik ve Erillik Kültürleri Arasındaki Farklar.....	19
Tablo 5. Güvenilirlik Testi Sonuçlarına İlişkin Veriler	53
Tablo 6. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Verilerin Dağılımı	55
Tablo 7. Mükelleflerin Vergi Ahlak Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik İfadelerin Ortalamaları ve Normallik Testi Sonuçları	57
Tablo 8. Mükelleflerin Vergi Ahlak Düzeylerinin İl Bazında Dağılımı.....	57
Tablo 9. Vergi Ahlakı Faktör Analizi	57
Tablo 10. Vergi Ahlakı Faktör Analizi (Anti-Image Matrisi).....	58
Tablo 11. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Sosyal Faktörler ile İlgili İfadelerin Ortalamaları ve Normallik Testi Sonuçları	59
Tablo 12. Kültürel Boyutların Soru Bazında Dağılımı ve Normallik Testi Sonuçları ...	60
Tablo 13. Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları	63
Tablo 14. Burdur İlinin Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları	64
Tablo 15. Isparta İlinin Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları.....	65
Tablo 16. Antalya İlinin Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları.....	66
Tablo 17. Mükelleflerin Vergi Ahlakının Ekonomik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi	68
Tablo 18. Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Korelasyon Test Sonuçları.....	71
Tablo 19. Vergi Ahlakı-Vergi Yüğü İlişkisi	72
Tablo 20. Vergi Ahlakı-Vergi Yüğü Ki Kare Testi Sonuçları	72
Tablo 21. Vergi Adaleti-Vergi Ahlakı İlişkisi.....	73
Tablo 22. Vergi Ahlakı-Vergi Adaleti Ki Kare Testi Sonuçları	73
Tablo 23. Vergi Denetimi-Vergi Ahlakı İlişkisi.....	74
Tablo 24. Vergi Ahlakı-Vergi Denetimi Ki Kare Testi Sonuçları	74
Tablo 25. Vergi Cezaları-Vergi Ahlakı İlişkisi	75
Tablo 26. Vergi Ahlakı-Vergi Cezaları Ki Kare Testi Sonuçları.....	75
Tablo 27. Kamu Harcamaları-Vergi Ahlakı İlişkisi	76
Tablo 28. Vergi Ahlakı-Kamu Harcamaları Ki Kare Testi Sonuçları	76

Tablo 29. Mükelleflerin Vergi Ahlakının Sosyal Faktörler Açısından Değerlendirilmesi	77
Tablo 30. Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Korelasyon Testi Sonuçları.....	79
Tablo 31. Vatandaşlık Bilinci-Vergi Ahlakı İlişkisi.....	79
Tablo 32. Vergi Ahlakı-Vatandaşlık Bilinci Ki Kare Testi Sonuçları.....	80
Tablo 33. Yönetime Duyulan Güven-Vergi Ahlakı İlişkisi	80
Tablo 34. Vergi Ahlakı-Yönetime Duyulan Güven Ki Kare Testi Sonuçları.....	81
Tablo 35. Siyasi İktidar-Vergi Ahlakı İlişkisi	81
Tablo 36. Vergi Ahlakı-Siyasi İktidar Ki Kare Testi Sonuçları.....	82
Tablo 37. Dini İnanç-Vergi Ahlakı İlişkisi	82
Tablo 38. Vergi Ahlakı-Dini İnanç Ki Kare Testi Sonuçları	83
Tablo 39. Kültür İle Vergi Ahlakı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi.....	84

GİRİŞ

Kültür; bireyleri yaşadıkları topluma göre biçimlendiren, nesilden nesile aktarılan ve soyut özellikler barındıran bir olgudur. Kültür, toplumdaki bireyleri birbirine bağlamakta ve onları bir arada tutmaktadır. Bir toplumdaki bireyler ortak kültürleri sayesinde aynı bakış açısı ve anlayışa sahip olmakta ve böylelikle olaylara aynı pencereden bakabilmektedirler. Bununla beraber toplumlar sahip oldukları kültürel değerler ile farklılıklar da gösterebilirler. Kültürler arası farklılıkları en kapsamlı ele alan araştırmacılardan biri Geert Hofstede'dir. Hofstede çalışması ile kültürün temelindeki değer farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Kültürleri; bireycilik- toplumculuk, erillik-dişilik, belirsizlikten kaçınma, güç mesafesi ve uzun-kısa döneme yönelim boyutları ile ele almaktadır.

Vergiler, geçmişten günümüze kadar tüm devletleri ve vatandaşları ilgilendiren önemli bir konu olmuştur. Devletin varlığını sürdürebilmesi ve faaliyetlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan gelirlerin büyük bir kısmını vergiler oluşturmaktadır. Bu nedenle devletler için vazgeçilemez bir gelir unsuru olan vergilerin etkin bir şekilde toplanabilmesi, mükelleflerin vergi ile ilgili sorumluluklarını eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi ile sağlanmaktadır. Vergi uygulamalarının gerekliliği bütün toplumlar tarafından kabul edilmekle beraber, vergilendirmenin ekonomik, sosyo- kültürel, ekonomik ve mali açıdan her ülkede ya da toplumda değişiklik gösteren özelliklerinin de olduğu kabul edilmektedir. Toplumdan topluma değişiklik gösteren bu hususların yanında, vergi ödeme konusunda bireylerin gönüllü katılımı da kültürden kültüre farklılık göstermektedir.

Vergi uygulamalarında mükelleflerin vergi uyumu ve vergi ahlakı oldukça önem taşımaktadır. Vergi ahlakı, vergi yükümlülerinin vergilerini yasalara göre, uygun zamanda ve ölçüde ödemeleri hususunda olumlu tutum ve davranışları olarak tanımlanmaktadır. Toplumdaki vergi ahlakının artması, vergi gelirlerindeki artışı da beraberinde getirmektedir.

İnsanların neden vergi ödediği sorusu esasen verginin ortaya çıkış süreciyle beraber başlamış olsa da; vergi ahlakı konusundaki çalışmalar son 20 yıl içinde artış göstermiştir. Bu bağlamda vergileme alanındaki denetim ve cezaların düşük olmasına

rağmen insanların neden vergi ödediği konusu (kendi rızaları ile) vergi uyumu literatürü açısından vergi ahlakı yaklaşımına merkezi bir önem yüklemektedir.

Günümüzde, vergi ahlakı genel ahlakı çok daha geriden izlemekte ve vergi kaçırma gibi vergi yasalarına aykırı davranışlar bir tür toplumsal kabiliyet olarak kabul edilebilmektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Birinci neden, verginin zorunlu bir ödeme aracı olmasından dolayı, vergi kaçakçılığında kimsenin zarar görmeyeceği düşüncesidir. İkinci neden, mükelleflerin vergiler ile finanse edilen kamu harcamalarının verimliliği konusundaki şüpheleridir. Vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyen üçüncü neden ise, mükelleflerin vergi adaletine ilişkin yargı ve değerlendirmeleridir. Vergilenmenin adaletsiz olduğu şeklindeki kanaat ve düşüncelerin yaygınlaşması, vergi ahlakını olumsuz yönde etkileyebilir.

Toplumun vergi ahlak düzeyi yüksek olduğunda, mükellefler herhangi bir baskı altında kalmadan kendiliğinden vergilerini öderler. Bu nedenle devletler toplumda vergi bilinci ve vergi ahlakını oluşturmak suretiyle vatandaşların vergiye karşı gönüllü uyumunu sağlayarak maruz kaldıkları vergi kaybı ve vergi erezyonunu azaltmayı hedeflemektedirler. Vergi ahlakı kavramı, vergi kaçakçılığı ve vergi uyumunu açıklamada yardımcı olduğu için, vergi ahlakının maliye politikaları ile arasındaki bağ göz ardı edilmemelidir. Vergi ahlakının yüksek olduğu toplumlarda, kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığı azalmakta, hükümetin caydırıcı politikalar, vergi ceza ve uygulamalarına olan ihtiyacı azaltmakta ve sonuç olarak vergi uyumu olumlu yönde etkilenmektedir.

Vergi gelirlerinin artmasında etkili olan vergi ahlakı kavramı devletler tarafından toplumlarda daha fazla ön plana çıkarılmaktadır. Vergi ahlakı kavramı da sosyal, siyasal, kültürel, psikolojik ve ekonomik birçok etken tarafından belirlenmektedir. Son dönemlerde yapılan çalışmalarda vergi ahlakı ve vergi ahlakını etkileyen faktörlere daha fazla yer verilmektedir. Psikologlar, sosyologlar, akademisyenler ve ekonomistler çalışmalarında bireylerin vergisel sorumluluklarını yerine getirmede uygulanan cezai yaptırımlar, denetimler ve teşvikler gibi dışsal faktörlerin yanında vergiye karşı tutum ve davranışlarda etkili olan toplum tarafından ayıplanma, utanma, vicdani rahatsızlık gibi içsel faktörlere yoğunlaşmışlardır.

Vergi ahlakı, vergilerin toplanmasında önemli bir enstrüman olmasına rağmen yeterince araştırma konusu olmamıştır. Yapılan çalışma ile vergi ahlakını etkileyen ekonomik, sosyal ve demografik faktörlere kültür kavramını da ekleyerek farklı bir bakış açısı elde etmek hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde kültür kavramı, özellikleri, sınıflandırmaları ve son olarak da kuramları yer almaktadır.

İkinci bölümde vergi kavramı, verginin gelişimi, önemi ve amaçları ele alınmakta, vergi ahlakı kavramı ve vergi ahlakını belirleyen faktörler incelenmektedir. Vergi ahlakı ile ilgili yapılan yerli ve yabancı çalışmalara da bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, TR 61 bölgesindeki vergi mükelleflerinin demografik özellikleri, vergi ahlakına bakış açıları ve mükelleflerin sahip olduğu kültürel değerlerin belirlenmesine amacıyla Hofstede'nin kültürel boyutları ele alınarak kültürün vergi ahlakı üzerindeki etkisine yönelik bulgular ve analiz sonuçları yer almaktadır.

1. BÖLÜM

KÜLTÜR KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜR KURAMLARI

Kültür, sosyoloji ve antropolojinin önemli konularından birisidir. Özellikle sosyal antropoloji alanında merkezi noktayı oluşturmaktadır. Bu bölümde kültür tanımlamalarına değinerek kültürün özelliklerine, kültürü oluşturan unsurlara, sınıflandırmalarına ve son olarak kuramlarına yer verilmiştir.

1.1. KÜLTÜR KAVRAMI

Dil bilimciler kültür sözcüğünün kökeninin Latince’de yetiştirmek, işlemek, ekip biçmek, iyileştirmek anlamına gelen colere kök sözcüğünden ‘cultura’ olarak geldiğini ileri sürmektedirler. Bu fiilden ortaya çıkan ‘cultura’ ifadesi, ilk defa tarımsal faaliyetleri belirtmek için kullanılmıştır. Romalılar ‘cultura’ kelimesini ilk defa, doğada kendiliğinden oluşan bitkilerden ayırmak üzere, insan emeği ile yetişen bitkileri ifade etmek için kullanmışlardır.¹ Kültür kavramının birçok tanımı olmakla birlikte farklı çalışmalarda yapılan kültür tanımlamaları şu şekildedir;

İngiliz antropolog Tylor (1871)’a göre kültür, insanın toplumda yer almasıyla birlikte edinmiş olduğu alışkanlık, ahlak bütünü, bilgi birikimi, gelenek, görenek, hukuk ve sanatın oluşturduğu bir olgudur.

Gökalp (2011) kültürü, milletin ahlaki duyguları, hukuki ve ekonomik gelenekleri, felsefe, sanat, bilim ve bilgi birikimlerinin toplamı olarak ele almıştır.

Hofstede (1980) kültürün temel çekirdeğini; geleneksel fikirlerin duygu ve sembollerle iletilen ve bunlara bağlı oluşan değerler bütünü olarak yorumlamıştır.

Uygur’un (2013) kültür için yaptığı tanımda ise insan unsuru ön plana çıkmış, kültürü insanın yaşamışlığı olarak ele almıştır. Kültürün öğelerinin insanların düşünce, duygu ve davranışları, istekleri doğrultusunda biçimlendiğini belirtmekle birlikte insanın benimsediği yaşama biçimi, ekonomi, hukuk, ilim, devlet insanın oluşturduğu her şeyi kültür olarak ele almıştır.²

¹ Mehmet Şişman, *Örgütler ve Kültürler*, Pegem Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.1.

² Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.18.

Genel anlamıyla kültür; belirli bir insan topluluğunun biriktirdiği duygu, düşünce ve değer bütünlüğünü ortaya çıkaran bilimsel, sanatsal, felsefi ve düşünsel birikimlerin aktararak devam ettiği tüm ürün ve varlıkların bütünüdür.³

1.2. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

- Kültür, toplulukları birbirinden ayırt etmeyi sağlayan işaret ve simgelerdir.
- Kültür, toplumdaki dayanışmanın öğelerini oluşturur.
- Kültür, toplumun var oluşu ve uygarlık birikimidir.⁴
- Kültür dil aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktarılabilir.
- Kültür sosyal ve yaşamsal ihtiyaçları karşılayan işlevsel bir ögedir.
- Kültür kavramı yaşam ile ilgili soyut bir olgudur.⁵
- Kültür kalıtsal ve içgüdüsel olmamakla beraber her toplum ferdinin yaşayarak öğrendiği alışkanlıklardır.
- Toplumun bireyleri tarafından kabul gören davranış ve alışkanlıklar, tutum ve değerler o grubun kültürüdür.
- Kültür, zaman içerisinde değişiklik gösterdiği gibi her toplumda farklılık gösterebilir.
- Kültür, toplumu bütünleştirdiği gibi uyumlu bir sürecin ürünü olarak da ortaya çıkmaktadır.⁶

1.3. KÜLTÜRÜN UNSURLARI

Toplumlar arası kültürel farklılıkların esasında kültürün unsurları da önemli rol oynamaktadır. Bu unsurların her topluluk tarafından farklı şekillerde algılanma ve yorumlama yöntemleri bulunmaktadır. Bu nedenle kültürel unsurları; dil, din ve inançlar, değer ve normlar, ahlak kuralları, örf ve adetler, simgeler biçiminde çerçevelemek mümkündür.⁷

Hofstede (2001), Şekil 1'deki kültürün katmanlarını soğan halkasıyla özdeşleştirerek somutlaştırmıştır.

³ Doğan Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015, s.159.

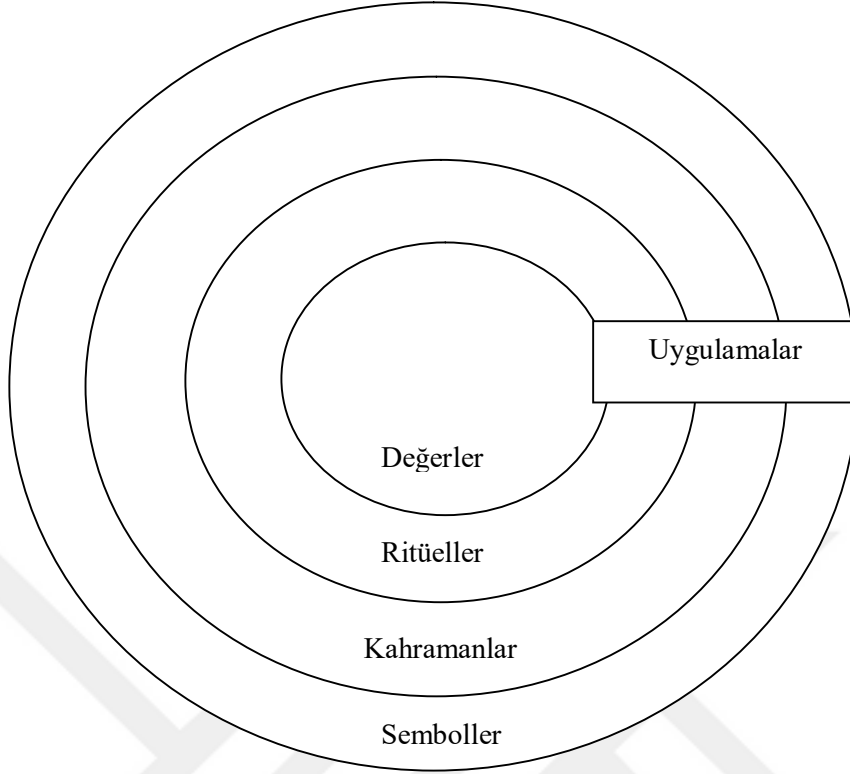
⁴ Süreyya Sarkınç ve Serkan Cura, 'Mali Sosyalleşme ve Kültür İlişkisi', T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, S.418, 2012, s.9-10.

⁵ Esin Sultan Oğuz, a.g.e, s.133.

⁶ Fatih Aman, 'Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi', *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.1, 2012, s.139.

⁷ İrfan Çağlar, 'Yönetim-Kültür Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.3, S.3, 2001, s.131.

Şekil 1. Kültürün Katmanları

Kaynak: Geert Hofstede, *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organization Across Nations*, Sage Publications, California, 2001, s.11.

1.3.1. Dil

Dil, kültürün nitelik ve değerlerini aktaran en önemli araçtır. Kültürlerin yaşam biçimlerinin ve değer yargılarının nesilden nesile aktarılmasında dil kavramı kuşaklar arasında önemli bir köprü görevi görmektedir.⁸ Birey ve toplum arasındaki en önemli bağları oluşturan dil aynı zamanda o toplumdaki insanları birbirine yakınlaştırmakta ve toplumsal değerleri de korumaktadır.⁹

Dil ve kültür kavramlarının arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu sebeple bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülemez. Dil ve kültür kavramı birbirini tamamlamakta, dil kültürün önemli bir taşıyıcısı kültür de dilin önemli enstrümanlarından biri olarak kabul edilmektedir.¹⁰

⁸ Nilüfer Demir, *Birey, Toplum, Bilim: Sosyoloji Temel Kavramlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s.122.

⁹ Emine Kolaç, 'Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi', *Milli Folklor Dergisi*, S.82, 2009, s.20.

¹⁰ Ali Göçer, 'Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine', *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.8, S.729, 2012, s.53-54.

1.3.2. Din ve İnançlar

Kültür üzerinde etkili olan ve onun devamlılığını sağlayan en önemli unsurlardan biri de din faktörüdür. Din ve kültür arasında çok yakın bir ilişkinin var olmasıyla birlikte din üzerinde oluşan bir değişiklik kültürde de etkisini göstermektedir. Dinin toplumsal hayattaki birleştirici ve bütünleştirici özelliği kültürel açıdan önemli bir yere sahiptir. Dindeki birliktelik ve kardeşlik görüşü, toplumdaki değişim sürecinde beraberliğin sağlanması ve değerlerin korunmasında, dini kültür bütünü oluşturmaktadır.¹¹

Dinin en önemli unsurlarından olan inanç ise bireyleri derinden etkileyen, bilgi ve birikimlerinin sürekliliğinin sağlandığı aşamadır. Bireylerin inançlarının bütünleştiği toplumlarda dini kültür de daha güçlü bir hal almaktadır.¹²

1.3.3. Değerler ve Normlar

Değer, bir toplumun ya da sosyal bir kümenin varlık ve birliğinin devamlılığının sağlanması amacıyla toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul edilen ortak duygu, düşünce ve fikirleri belirten kalıplaşmış ilke ve inançlar bütünüdür.¹³ Kültürün özünü oluşturan değerler, dışarıdan anlaşılacakla birlikte kişilerin durumlar karşısında vermiş oldukları tepkiler yoluyla anlaşılabilir. Bu sebeple değerlerin, kişilerin davranışsal tepkilerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Kişilerin belirli değerlere vermiş olduğu öncelik ya da önem farklılık göstermekle birlikte kişinin değer öncelikleri, yaşamış olduğu sosyal düzenin ve kültürün bir göstergesidir.¹⁴

Kişinin doğumundan itibaren içinde yaşayıp büyüdüğü kültür, değer anlayışının şekillenmesinde de etkilidir. Birey içinde yer aldığı kültürün önemli bir parçası olmakla beraber her bireyin sahip olduğu değer o toplumun kültürel değerlerini oluşturmaktadır.¹⁵

¹¹ Mustafa Güven, 'Kültürün Bir Unsuru Olarak Din', *Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, s.939, 2012.

¹² İbrahim Agah Çubukçu, 'Kültürümüzde Din Unsuru', *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını*, S.46, 1990, s.65.

¹³ Mehmet Yazıcı, 'Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri', *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S.1, 2013, s.211.

¹⁴ Selahattin Duran vd., 'Üniversite Yöneticilerinin Benimsedikleri İdari ve Kültürel Değerler', *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.13, 2005, s.182.

¹⁵ Ünsal Sığırı, vd., 'Kültürel Değerlerin Yönetimsel Kapsamda Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması', *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.2, 2009, s.2.

Kültür öğelerinin değişimi uzun zamanlar gerektirse de zaman içerisinde aşamalı olarak değişimler gözlemlenebilir. Diğer kültürlerle etkileşim, iletişim, teknolojik gelişmeler ve yozlaşma gibi etkenler kültürde değişimlere yol açmaktadır. Zaman içerisinde değişim gösteren bu faktörler kültürlerde benzeşmeye yol açmış ve buna bağlı olarak kültürel değerler de bu süreçlerde değişim göstermiştir.¹⁶

Norm kavramı, toplum içerisindeki bir bireyin kendisi için ilke olarak belirlediği ve toplumdaki diğer üyelerin davranışlarını yönlendiren ahlak kuralları ve davranış standartlarını belirlemede kullanılan ölçü olarak ifade edilmektedir. Tanımdan da yola çıkarak toplumdaki bireyler arasındaki iletişim ve ilişkilerde davranışlara yön veren öge ve kurallar normları oluşturmaktadır. Bu kurallar, toplumun temelini oluşturmakla birlikte sosyal düzenin sağlanması adına gerekli bir ölçüdür.¹⁷ Başka bir ifadeyle norm, bireylerin birbirlerine olan davranışlarını düzenleyen kurallar bütünü anlamına gelmektedir. Normlar, toplumsal değerler, sınıf farklılıkları ve birtakım unsurlardan dolayı örgütler arasında farklılıklar göstermektedir.¹⁸ Her kültür kendi topluluğunu birlik, beraberlik içerisinde ve bir arada tutabilmek için insan davranışlarını düzenlemelidir. Normlar bu sayede insan davranışlarının bir kılavuzu olarak kabul edilmektedir.¹⁹

1.3.4. Gelenek ve Görenekler

Gelenek ve görenekler kulaktan kulağa süregelen geçmişten günümüze kadar aktarılan kültür birikimleridir. Her toplumun kendine ait gelenek ve görenekleri bulunmaktadır. Bu gelenek ve görenekler zaman içerisinde birtakım değişikliklere uğramakta ve bu değişimlere dini görüşler, yaşam şartları, tarihi olaylar ve ulusal değerler etki etmektedir.²⁰

Gelenek, bir topluluğun uzun zaman dilimleri içerisinde kendi kültürlerinde daha önce de var olduğunu düşündükleri, kuşaktan kuşağa sözlü bir anlatım ile aktarılan

¹⁶ Ümit Ercan ve Ünsal Sığrı, 'Kültürel Değerlerin Liderlik Özelliklerine Etkisi: Türk ve Amerikalı Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma', *Amme İdaresi Dergisi*, C.48, S.3, 2015, s.98.

¹⁷ Hasan İbicioğlu, vd., 'Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14, S.2, 2009, s.7.

¹⁸ İlhan Ersoy, 'Kültürüçü Bir Değerlendirme: Toplumsal Normlar Ekseninde 'Müziksel Tercih'', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.30, 2005, s.98.

¹⁹ Erol Eroğlu, 'Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar', *Akademik Bakış Dergisi*, S.50, 2015, s.300.

²⁰ Selma Benli, 'Pakistan Müslümanlarının Gelenek ve Görenekleri', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, S.2, 1999, s.169.

kültür birikimlerine denir.²¹ Gelenekler, belirli bir kanun çerçevesinde yaptırma bağlanmış kurallar bütünüdür. Gelenekler, insanların sosyal yaşamlarındaki karşılıklı anlaşmaya dayalı uygulamalardan oluşmakta ayrıca toplum birliğinin devamlılığını sağlamaktadırlar.²² Gelenekler toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Bir toplumun geçmişten günümüze yaşadığı olaylar karşısındaki etkiler zamanla gelenek halini almaktadırlar ve toplumların ayakta kalmalarını sağlayarak günümüze kadar gelen kültür kalıntılarının aktarılmasını sağlamaktadırlar.²³

Görenek ise, toplumsal düzenin ilerlemesini sağlayan, ihtiyaçları gideren değerler bütününe denir. Bu değerler, insan ırkının devam ettiği süreçte değişime uğramakla birlikte görenekte meydana gelen hızlı ve sürekli değişimler geleneğin de değişimine neden olmaktadır. Görenekler, günlük hayattaki ikili ilişkilerin düzenlenmesinde, bireyler arasındaki çatışmaların azalmasında ve sosyal hayattaki ilişkilerin kolaylaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.²⁴ Bütün insanlar yaşamları boyunca gelenek ve görenek içinde yaşarlar çünkü bu değerler insan hayatına etki eden manevi değerlerin bütünüdür. Kısacası gelenek ve görenekler, toplumun tarihi yaşamsal sürecinin geçmişten günümüze devam eden yazılı olmayan toplumsal kurallar bütünüdür.²⁵

1.3.5. Semboller

İnsan zihninde görünemeyen birtakım unsurların mimik, jest, obje, dil, kelime, işaret gibi araçların kullanılması ile somutlaştırılmasına sembol denir. Sembol soyut ve estetiksel bir durumu anlatmayı ve bu durumu göstermeyi sağlar. Semboller, toplumsal yapının temel noktası olmakla birlikte insan eylemlerinin anlaşılması bakımından sembolik değer önemli bir unsurdur.

Kültürün önemli bir yapı taşı olan sembol kavramı, kültürel olarak önemli bir anlam taşımakta ve o toplumsal hayata işaret etmektedir. Her toplumun kültüründe

²¹ Ergun Candan, *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.384.

²² Ali Yayla, *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Basılmamış Ders Notları, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1998, s.29.

²³ Abdullah Dikici, *Geleneklerin Toplumdaki Yeri ve Önemi*, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.2, 2001, s.253.

²⁴ Erol Eroğlu, a.g.e., s.302-303.

²⁵ Mihrullah Tevekkül, *Kaşgar ile Konya Yöresi Gelenek ve Görenek Benzerlikleri*, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:9, 2016, s.978.

kendine ait sembolleri bulunmaktadır.²⁶ Semboller kültürün hem soyut hem de somut unsurlarını ifade edebilmek için kullanılmaktadır. Kullanıldığı kültürde bireylere ait birçok değer ve özelliği anımsatmaktadır. Kültürel semboller ait oldukları toplumlarda birleştirme, kaynaştırma ve bütünleştirme görevi görürken topluma yeni dâhil olan bireyleri yetiştirmekte ve milli birliği sağlamaktadırlar.²⁷

1.3.6. Yasalar

Toplumsal yapının korunması için yasaların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yasalar ile toplumsal yaşam arasında ayrılmaz bir ilişki bulunmaktadır. Bu kurallar bireylerin ve toplumun ilişkilerinin düzenlenmesi ve sosyal düzenin devam etmesi için önemlidir. Ayrıca yasalar sosyal yaşamın denetlenmesini sağlamak ve davranışları değerlendirmektedir.²⁸

1.3.7. Siyasi Yapı

Toplumu oluşturan bireylerin siyasi alandaki davranış, tutum, görüş ve kanaatleri o toplumun siyasi yapısını oluşturur. Toplumda var olan demokratik sistemin etkilğinde siyasi sistem önemli bir değişkendir.²⁹ Toplumu oluşturan bireylerin var olan siyasi yapı içerisindeki kabul göre devlet, parlamento, siyasi parti, demokratik yapı ve kamu yönetimi gibi kavramlar ile ilgili tüm davranış, bilgi ve görüşleri o kültüre ait siyasi oluşumlar olarak kabul edilmektedir.³⁰

1.4. KÜLTÜRÜN SINIFLANDIRILMASI

Kültürel çeşitlilikler farklı özelliklere göre yapılanmıştır. Kültürün oluşumu, toplumların yaşadıkları bölgeler, toplumu oluşturan bireylerin nitelikleri, çevre ve teknoloji gibi faktörler bu sınıflandırılmayı beraberinde getirmiştir.³¹

²⁶ Köksal Alver, Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi, *Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.21, 2010, s.206.

²⁷ Selçuk Kürşat Koca, Genel Hatları İle Kültür ve Sembol İlişkisi, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C.12, S.2, 2010, s.91-92.

²⁸ Halil İbrahim Yazar, *Sosyoloji*, Uşak Yayınları, Ankara, 2008, s.181.

²⁹ Orhan Gökçe vd., 'Konya'da Siyasal Kültür ve Demokratik Değerler', *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, S.2, 2004, s.5.

³⁰ Meltem Ünal Erzen ve Bahar Eroğlu Yalın, 'Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme Ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar', *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.41, 2011, s.51.

³¹ Murat Kayalar ve Oğuzhan Aytar, Küresel İş Dünyasında Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Türk Girişimciliği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.4, S.7, 2012, s.51.

1.4.1. Maddi Kültür

Maddi kültür, toplum üyelerinin oluşturduğu ve ortaya çıkardığı her türlü somut unsurların bütünüdür. Teknoloji, üretim şekilleri, giyim tarzı ve kültürel anlamda kullanılan bütün araçlar maddi kültür öğelerini oluşturmaktadır.³² Yaşadığımız kültürün bir parçası ve insan beyninin ürettiği elle tutulan, hissedilen, dokunulan ve gerçek olan kültürel nesnelere kalıplaşmış olup gelenek ve göreneklerle birlikte kuşaklar arası aktararak devam etmektedir. Maddi kültür, toplumlar arası algılanma biçimine göre farklılıklar göstermekle beraber insanların düşünce ve davranışlarını anlatmak için nesnelere kullanması ile oluşmuştur. Geçmişin izlerini içinde barındıran ve geleceğe yol gösteren maddi kültür öğeleri, toplumları şekillendirmekte ve devamlılığın sağlanmasındaki en önemli yapıtaşdır.³³

1.4.2. Manevi Kültür

Manevi kültür; bir topluma özgü gelenek ve görenekler, ahlaki ve dini değer yargıları, dil, müzik, hukuk, tarih gibi unsurlardan oluşur. Bu unsurların etkisiyle oluşan toplumların oluşturduğu ortamlar o sosyal çevrenin manevi kültür yapısını oluşturur. İnsanların psikolojik, ruhsal ve estetiksel ihtiyaçlarını karşılayan unsurlar manevi kültürü oluşturan faktörler arasında yer almaktadır. Uluslararası bir özellik taşıyan manevi kültür unsurları, insanların ortak emek, tecrübe ve bilgi birikiminin bir sonucudur.

Manevi kültür unsurları; yöresel ve ulusal olarak görülmektedir.³⁴ Her bölgenin kültürel unsurlarında benzerlikler olmasıyla birlikte yaşanan yerin etkisi ve çeşitli kültürel etkileşimlerden kaynaklanan farklılıklarda olabilir. Manevi kültür ve maddi kültür arasında her ne kadar ayrımlar yapılsa bile bu iki kültürü birbirinden tamamiyle ayırmak doğru değildir. Her iki kültür de birbirini tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır.³⁵

³² Nuray Gümüştekin, 'Kültür' Kavramı ve Osmanlıdan Günümüze Kültürel Yapının İncelenmesi, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 2011, s.319.

³³ Süheyla Sarıtaş, Maddi Kültür ve Onun El Sanatlarına Yansımaları, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 2011, s.1123.

³⁴ Coşkun Can Aktan, Bir Sosyal Sermaye Olarak Kültür, *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, C.6, S.20, 2007, s.9.

³⁵ Şükrü Baştürk, Mustafakemalpaşa'nın Manevi Kültür Unsurları, *Uluslararası 3. Mustafakemalpaşa Sempozyumu*, 2016, s.206.

1.4.3. Milli Kültür

Milli kültür, bir milletin tarihi boyunca biriktirdiği manevi ve maddi kültürlerin tümüne denir. Milli kültür, bir ulusun benimsediği ortak değerler bütünü, yaşama biçimlerini ve buna bağlı olarak oluşan unsurları kapsamaktadır.³⁶

Bir ulusun kültüründen bahsedildiğinde ilk akla gelen milli kültürdür. Bir ülkenin ya da toplumun davranışları, normları, değerleri, gelenek, görenekleri ve toplumsal ilişkileri milli kültürü oluşturan öğelerdir. Bu sebeple milli kültür, ülkenin ya da toplumun, tüm sosyal topluluklarda ve ülke coğrafyasında benimsenmiş, kabul görmüş kültürdür. Tek tip kültürden oluşan topluluklara pek rastlanmamakla birlikte, toplumun büyüklüğünden kaynaklanan her genel kültüre ait alt kültürlerde çeşitlilik oldukça fazla görülmektedir.³⁷

1.4.4. Alt Kültür

Toplumların birlikte yaşadığı aynı coğrafya içinde var olan ulusal kültürün yanında yaşanan etkileşimler sonucu sosyal toplumlarda bölgesel olarak değişiklikler görülebilir. Ülke sınırları içerisindeki farklı kültürel bileşimlere ve çeşitliliklere alt kültür adı verilir.³⁸ Alt kültür, ulusal kültürün yansıması olarak görülebilmekle birlikte tamamen özgün olarak da ortaya çıkabilir. Alt kültür, genel olarak yöresel kültürü yansıtmaktadır. Ulusal kültürün oluşmasında alt kültürün etkisi oldukça fazladır. Çünkü genel kültür, birçok alt kültürün birleşmesinden ortaya çıkmaktadır.³⁹

Bir toplumdaki alt kültürlerin ortak özelliği, birlikte paylaşılan ortak değerler ve kurallar bütününe sahip olan toplulukların olmasıdır. Belirli anlayış ve değerler bütününe sahip bir grup insanın bu davranışları benimseyerek paylaşması ve savunması alt kültürü ortaya çıkarmaktadır.⁴⁰ Alt kültürler arasındaki görülen farklılıklara rağmen birçok kısmı birbiriyle anlamlı parçalar oluşturup birbirini tamamlamaktadır. Bu farklılıklar bir bileşimi oluşturup genel kültürü ortaya koymaktadır. Her bir alt kültürün

³⁶ Murat Tanrıku, Türkiye Coğrafyasında Genel Kültür, Alt Kültür ve Mozaik Kültür, *TÜCAUM VIII. Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2015, s.475.

³⁷ Coşkun Can Aktan, a.g.e., s.8.

³⁸ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s.111.

³⁹ Hasan Bardakçı, *Kültür ve Ticaret*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2012, s.23.

⁴⁰ Ali Danışman ve Hüseyin Özgen, Örgütsel Alt Kültürler ve Kaynakları: Bir Sanayi Firmasında Görgül Bir Araştırma, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.35, 2008, s.280.

kendine has özellik, değer ve davranış bütünü olmasına rağmen milli kültürün izlerini de bünyesinde barındırmaktadır.⁴¹

1.4.5. Karşı Kültür

Toplumda var olan kültürün bütün özelliklerine karşı çıkararak kültür çatışmasına yol açan toplulukların oluşturduğu kültüre karşı kültür adı verilir. Toplumun gelenek, görenek, norm ve değer yargılarını reddeden genel kültüre karşı gelerek direnen örgütler karşı kültürü oluşturmaktadırlar.⁴² Karşı kültürü oluşturmak isteyen örgütler, toplumdaki temel kültürün bilincinde olmakla birlikte bu kültürün özellik ve unsurlarını zayıflatmak ve ortadan kaldırmak amacıyla karşı kültürü kullanmaktadırlar.⁴³

1.4.6. Popüler Kültür

Popüler kültür, gündelik yaşantıda var olan kültür olarak ifade edilmektedir. Popüler kültür; kaynağı toplumdaki bireylerin geçmiş yaşantılarındaki deneyimleri ve kültürel birikimleri olan, gündelik yaşantı içerisindeki pratikleri benimsemek ve güncel duruma getirerek toplumun tüm kesimlerini etkileyen kültür olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴

Popüler kültür; kitle haberleşme araçları, tören ve ritüeller, oyunlar, psikoloji, din gibi günlük yaşantıdaki tüm çevreyi etkilemektedir. Popüler kültür, aynı zamanda gerçekliğin olumsuz taraflarından kurtularak büyük ölçüde yapay mutluluklar ortaya çıkaran bir kültür türü olduğu kabul edilen yaklaşımdır. Bu süreçte medya unsurları önemli ölçüde etkili olmakla beraber yansıtılan şeylerin oluşumu ve yapılanmasında rol oynamaktadır.⁴⁵

1.4.7. Kitle Kültürü

Kitle kültürü, belirli bir endüstrileşme süreci sonrasında ortaya çıkmış ve büyük ölçüdeki kitlelere yayılan davranış ve tutumların tümüne denir. Kitle kültürü, doğrudan ekonomik gösterge ve ideolojik olarak egemenlik rolünü üstlenmektedir. Kitle kültürünün içerisinde; bağımsız özgürlük temelinde, emek faktörünün ön planda olduğu ve kitlenin yaşam standartlarından uzaklaşarak ayrıcalıklı bir hayat tarzına yönelik,

⁴¹ Murat Tanrıkulu, a.g.e., s.476.

⁴² Coşkun Can Aktan, a.g.e., s.10.

⁴³ Murat Kayalar ve Oğuzhan Aytar, a.g.e., s.52.

⁴⁴ Melek Coşgun, 'Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu', *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2012, s.840.

⁴⁵ Enderhan Karakoç, 'Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü', *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C.2, S.3, 2014, s.247-248.

bireyci bir sistemi bulunmaktadır. Kitle kültürü ve gerçeklik kavramı arasındaki ilişkilerde sürekli aynı standart görüşlere yer verilmektedir. Yaşanılan evreni anlamaya ve anlatmaya yönelik seçkin kültürel yapı ile geleneklerine bağlı halkın ürettiği kültür arasında kalan kültür kitle kültürünü ortaya çıkarmıştır.⁴⁶ Kitle, toplumun ticaretleşmiş yapısını oluşturur. Günümüzde kitle kültürü, iletişim materyalleri ve bu materyallerin oluşturduğu global pazarın mal, hizmet ve ideolojik yapısını meydana getirir. Kitle kültürü, evrenin kapitalizm çerçevesinde üretimin egemen olduğu bir oluşumu temsil etmektedir.⁴⁷

1.4.8. Seçkin Kültür

Seçkin kültür, toplumdaki egemenliğini sağlamış bireylerin oluşturduğu kültürel yapıdır. Ancak seçkin kültür herhangi bir sınıf kültürü olamamakla beraber, seçkin aydınların oluşturduğu bireylerden değil çeşitli sınıflardan yetişen, kişisel çıkarlarının aksine düşünsel tercihlerine göre seçim yapan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Seçkin kültürün ortaya çıkmasında etkili olan değerler ve normlar topluma empoze edildiği takdirde ve toplumun bu değerleri benimsemesi altında temelsizlik problemi oluşabilir. Çünkü toplumda var olan kültür birikimi ile daha sonradan ortaya çıkan seçkin kültür yapısal olarak birbirleriyle çakışmaktadır.⁴⁸

1.5. KÜLTÜR KURAMLARI

Kültürler arası boyutların farklılıkları, toplumlar üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amacıyla bilim adamları tarafından yapılan analizler birçok teoriyi doğurmuştur. Bu anlamda bilimsel çalışmaları kabul gören Hofstede, Harrison ve Handy, Edward T. ve Shwartz'ın çalışmaları incelenecektir.

1.5.1. Geert Hofstede

Hofstede (1980)' göre kültür, bir toplum üyelerini diğer toplum üyelerinden ayıran insani düşünce tasarısının ortaklaşa bir ürünüdür.⁴⁹ Toplumsal ve kültürel farklılıkların, bireylerin çalışma düzenleri ve teşkilat yapıları üzerindeki etkisini ölçmek

⁴⁶ Özgür Gönenç, 'Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi', *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.13., 2002, s.130.

⁴⁷ İrfan Erdoğan, 'Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine', *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S.57, 2004, s.2.

⁴⁸ Atilla Doğan, 'Kitle Kültürü Karşısında Seçkin Kültür ve Türkiye'deki Durumu', *Kurgu Dergisi*, S.7, 1990, s.113.

⁴⁹ Ünsal Sığı vd., 'Kültürel Değerlerin Yönetimsel Kapsamda Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması', *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.2, 2009, s.3.

amacıyla Hofstede çalışmalarında kültürün farklı boyutlarını ele almıştır. 1967-1973 yılları arasında IBM şirketinin veritabanından faydalanarak 20 farklı dil ve 80 farklı ülkede 116.000 çalışana uygulanan anket formundan elde ettiği sonuçlar ile bireylerin algı ve yorumlamalarındaki farklılıkların dört farklı boyutta ortaya çıkabileceğini tespit etmiştir. Çalışmalarının sonucunda Hofstede kültürü, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik- dişilik ve bireycilik-toplumculuk olmak üzere dört boyutta ele almıştır. Hofstede yaptığı çalışmalardan elde ettiği dört boyuta ek olarak uzun dönem-kısa döneme yönlendirme adı altında beşinci bir boyutu da ortaya çıkarmıştır.⁵⁰

1.5.1.1. Güç Mesafesi

Güç mesafesi boyutu; bir topluluğu oluşturan bireyler ya da gruplar arasındaki güç dağılımının eşit olmadığını kabul edilmesine denir. Dar bir güç mesafesinin öncülüğünü yapan gruplar herkesin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunurken, geniş güç mesafesinin temsilcileri ise güçlü kişilerin ayrıcalıklı hakları olması gerektiğini savunmuştur.⁵¹ Bazı topluluklarda daha az güce sahip olan insanlar, dengesiz güç dağılımını kabul etmişlerdir. Yani sosyal toplumu oluşturan üyeler arasındaki güç mesafesi oldukça fazladır. Böyle bir düzenin var olduğu toplumlarda; yöneticiler, üst makamlardaki bireyler, rütbeliler haklılığını doğru bilgilerle ispat etmek zorunda değillerdir. Çünkü sahip oldukları güç haklılıklarını ifade etmektedir.⁵²

Hofstede'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre Türkiye yüksek güç aralığına sahip olan kültürler sınıfında yer almaktadır. Güç aralığı yüksek olan kültürlerde üst makamlardaki bireylerin emir ve isteklerine karşı sergilenen tutum ve davranışların son derece önem arz ettiği ve aynı zamanda yöneticilerin daha fazla güce sahip olduklarını düşündükleri bir yapı bulunmaktadır. Bununla birlikte, çalışanların üst makamlarda bulunanlara karşı düşüncelerini daha rahat ifade edebilmelerinin mümkün olmadığı, rütbe ve makamların oluşturduğu hiyerarşik yapıyla birlikte otoriter ve disiplinli yönetim şekilleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki güç aralığının yüksek olması,

⁵⁰ Tuğçe Uğur ve Mehmet Sedat Uğur, 'Kültürel Farklılıkların Ülkeler Arası Mal Akımlarına Etkisi Üzerine Bir Literatür İncelemesi', *Uluslararası Avrasya Ekonomi Konferansı Bildiriler Kitabı*, 2014, s.462.

⁵¹ Adem Öğüt ve Ayşe Kocabacak, 'Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları', *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23, 2008, s.150.

⁵² Çiğdem Sofyalıoğlu ve Rabia Aktaş, 'Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi', *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.7, S.1, 2001, s.91.

örgütlerde daha az güce sahip olan insanların fikirlerini ya da eleştirilerini özgürce açıklamalarını sınırlandırmaktadır.⁵³

Tablo 1. Düşük ve Yüksek Güç Mesafesi Değerleri

Düşük Güç Aralığı	Yüksek Güç Aralığı
Güç kullanımı yasallaştırılmış ve iyi-kötü kriterlerine tabi tutulmaktadır.	Güç, toplumun öncü bir temel olgusudur.
İnsanlar birbirine eşit oranda bağımlıdır.	Güçsüz insanlar, güçlü insanlara ihtiyaç duyar.
Güçsüz bireyler arasında iş birliği vardır.	Doğru ve yanlış kriterlerini güçlü bireyler belirler.
Çocuklar aile bireyi gibi muamele görür.	Aileler çocuklarına itaat etmeyi öğretir.
Hiyerarşi ve statü farklılıkları yoktur.	Rütbe ve statü düzeyleri vurgulanır.
Örgütler arası eşitlik ön plandadır.	Güçsüz bireyler arasında iş birliği yoktur.

Kaynak: Geert Hofstede, 'Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context', Online Readings in Psychology and Culture, Unit.2 Article.8, 2011, pp.9.

1.5.1.2. Belirsizlikten Kaçınma

Belirsizlikten kaçınma boyutu, toplumu oluşturan bireylerin, belirsiz ve karmaşık durumları hoşgörü ile karşılamalarını ele almaktadır. Bu kültür boyutunda, bireyler belirsiz durum olasılıklarını en aza indirmeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile toplumdaki bireylerin, planlanmayan durumlara göre planlı durumları tercih etmeleridir. Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda insanlar saldırgan, duygusal, hoşgörüsüz, risk almaktan kaçınan ve durağan bir ortamda faaliyet gösterme eğilimindedirler.⁵⁴

⁵³ Birgül Çiftçi, Türkiye'de Toplumsal Kültürün Örgütlerde İhbarcılık Üzerine Etkisi: Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme, *International Journal of Academic Value Studies*, Vol.3, Issue.10, pp.157.

⁵⁴ Ali Rıza Terzi, 'Üniversite Öğrencilerinin Güç Mesafesi ve Belirsizlikten Kaçınma Algıları Üzerine Bir Araştırma', *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.2, 2004, s.68.

Belirsizlikten kaçınma temayülü düşük olan topluluklar ise toleransı daha yüksek, duyguları daha az planda olan ve risk almayı kabul eden özelliklere sahip insanlardır. Hofstede'nin yapmış olduğu çalışmalardan çıkan sonuçlara göre, Türkiye belirsizlikten kaçınmanın fazla olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Fransa, Portekiz, Japonya, Yunanistan, İspanya, Kore ve Arjantin gibi ülkeler belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu ülkeler iken, ABD, Hindistan, İrlanda, Singapur, Hong Kong, İngiltere ve İsveç belirsizlikten kaçınma derecesinin düşük olduğu ülkelerdir.⁵⁵

Tablo 2. Belirsizlikten Kaçınma Değerleri

Düşük Belirsizlikten Kaçınma	Yüksek Belirsizlikten Kaçınma
Yaşamın her anında belirsizlik vardır.	Belirsizlik bir tehdit unsurdur ve kontrol altına alınmalıdır.
Duygular gizlenmemeli, stres ve kaygı azaltılmalıdır.	Duygular kontrol altına alınmalıdır, yüksek stres ön plandadır.
Kuralların esnekliği ön plandadır.	Kurallar katı bir çerçeve içerisindedir.
Değişimlerin yaşanması normal karşılanmalıdır.	Değişimlerin yaşanması kaosu beraberinde sürükler.
Yazılı ya da sözlü kurallar bütününden hoşlanılmamaktadır.	Belirlenen kurallara ihtiyaç duyulmaktadır.
Belirsizlik veya kaos ortamları rahat karşılamalıdır.	Bütünlük ve belirginliğe ihtiyaç vardır.
Birden fazla doğru yargı bulunabilir.	Tek bir doğru bulunmaktadır.
İnsanlar için iş değişikliği yapmak sorun değildir.	İnsanlar memnun olmasa bile iş değişikliği yapamazlar.

Kaynak: Geert Hofstede, 'Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context', Online Readings in Psychology and Culture, Unit.2 Article.8, 2011, pp.10.

⁵⁵ Hüseyin Altay, 'Güç Mesafesi, Erkeklik-Dışılık ve Belirsizlikten Kaçınma Özellikleri İle Başarı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.1, 2004, s.306.

1.5.1.3. Bireycilik-Kollektivizm

Bireycilik-kollektivizm boyutu, bireyin ait olduğu toplum ile birey arasındaki ilişkiyi tanımlar. Bireylerin istekleri ve toplumun çıkarları arasındaki çatışmayı ifade eder. Bireyci düşünceye sahip olan kişiler, kendi ve aile bireylerinin çıkarlarını ön planda tutarken, kolektivist toplumlar ise ait oldukları toplumun çıkarlarına göre hareket etmektedirler.⁵⁶

Bireyci toplumlardaki kişiler, alınan kararlarda kendi isteklerinin yerine getirilmesini isterler. Bireysel başarının ön plana çıktığı toplumlara örnek olarak; ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere gibi Anglo-Sakson ülkeleri verilebilir. Toplumcu düşünceye sahip olan ülkelerde ise, bireyler kendilerini bir topluluğa, örgüte, aileye ait hissetmekle birlikte o örgütün bir parçası gibi hareket etmektedirler. Bu toplumlara örnek olarak Ekvator, Panama, Venezuela gibi ülkeler gösterilebilir. Türkiye de toplumcu ülkeler arasında gösterilmektedir.⁵⁷

Tablo 3. Bireyci ve Kolektivist Yapının Farkları

Bireycilik	Kollektivizm
Örgütte ben bilinci hakimdir.	Örgütte biz bilinci hakimdir.
Herkes yalnızca kendisi ve ailesinden sorumludur.	Örgüt üyeleri bağlı oldukları topluma göre hareket ederler.
Kararlar bireysel alınır.	Kararlar toplum üyeleri ile birlikte verilir.
Farklılıklar normal karşılanır	Örgüt diğer üyelerle uyum ve anlaşma içerisindedir.
Bireysellikte kişisel haklara önem verilir.	Bir gruba ait olmanın önemi vurgulanır.

Kaynak: Geert Hofstede, 'Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context', Online Readings in Psychology and Culture, Unit.2 Article.8, 2011, pp.10.

⁵⁶ Melek Birsal vd., 'Kültürel Boyutlar İçerisinde Şekillenen Çatışma Tarzları', *İşletme Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2, 2009, s.248.

⁵⁷ Selahattin Duran vd., 'Üniversite Yöneticilerinin Benimsedikleri İdari Ve Kültürel Değerler', *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.13, 2005, s.185.

1.5.1.4. Erillik-Dişilik

Bu kültürel yaklaşım toplumdaki etkinlik ve baskınlığın ne ölçüde kadına ya da ne ölçüde erkeğe ait olduğunu belirlemektedir. Bu konudaki temel soru kadın ve erkek arasındaki farkların biyolojik ya da sosyal yaşam içerisindeki farklılıkları üzerinedir. Erkek ve kadına ait özelliklere bakıldığında erkek; korumacı tavrı, başarı, rekabet gibi özellikleriyle ön plana çıkmakta, kadınlar ise duygusal, merhametli, şefkatli ve yaşam kalitesini önemseyen tavırlar çizmektedirler.⁵⁸

Erkeksi kültürlerde girişkenlik faktörü göz önündeyleken insanlar hedeflerinin gerçekleşmesine mani olabilecek her türlü tehdidi ortadan kaldırmak için her şeyi yapabilirler. Bu kültürde bağımsızlık iki insanın birbirine bağımlı olması yerine tercih edilir. İnsanlar hedeflerini birine bağılı olmadan gerçekleştirmeye çalışır.⁵⁹ Türkiye beklenen durumun tersine orta dereceli dişil toplumlar statüsünde yer almaktadır. Türkiye’de var olan bu dişil kültür hem iş hayatında hem de günlük yaşamla birlikte uyum sağlamaktadır. Bu sebepten dişil kültürün toplumsal ahengi sağlayarak ortaya çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlığı ortadan kaldırdığı görülmektedir.⁶⁰

Tablo 4. Dişilik ve Erillik Kültürleri Arasındaki Farklar

Dişilik	Erillik
Cinsiyetler arasında duygusal ya da sosyal rol ayrımı yoktur.	Cinsiyetler arası duygusal ve sosyal rol ayrımı bulunmaktadır.
Grup kararlarına göre hareket etmek.	Bireysel kararları uygulamak.
Erkekler ve kadınlar duyarlı ve şefkatli olmalıdır.	Erkekler iddialı, hırslı ve sert bir tavır sergilemelidir.
Düşük iş stresi.	Yüksek iş stresi.
Yöneticiler uyum ve duyarlı olmaya önem gösterir.	Yöneticiler için önemli olan girişkenlik ve kararlılıktır.

⁵⁸ İlker Hüseyin Çarıkçı ve Gaye Atilla, ‘Erillik-Dişilik Boyutunun Empatik Beceri İle İlişkisi’, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, 2009, s.54.

⁵⁹ Hüseyin Altay, a.g.e., s.305.

⁶⁰ Birgül Çiftçi, a.g.e., s.161.

Çalışma ortamı ve iş güvenliği önemlidir.	Kazancın yüksek olması ve statü önem taşımaktadır.
---	--

Kaynak: Geert Hofstede, 'Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context', Online Readings in Psychology and Culture, Unit.2 Article.8, 2011, pp.12.

1.5.1.5. Uzun-Kısa Döneme Yönelim

Hofstede'nin belirlediği dört temel boyuta sonradan eklenen uzun dönem- kısa dönem yönelimi boyutu bireylerin bugüne ya da geleceğe dair verdiği önemi ele almaktadır. Kısa döneme yönelik eğilimler, anlık tatminler ve daha durağan bir yapıya sahip olmakla beraber dar bir bakış açısına sahiptir. Uzun döneme yönelik eğilimler ise geleceğe yönelik ve daha geniş bir bakış açısını kapsamaktadır.⁶¹ Bu kuram insanların görüşleri ve bu anlamda hayatın bu kültürlerdeki akış hızıyla ilişkilidir. Uzun döneme yönelik örgüt üyeleri daha soğukkanlı, sabırlıyken kısa dönem üyeleri ise sonuç odaklı olan sabırsız bireylerdir. Bu sebeple Kısa dönem yönelimi olan bireyler, uzun vadeli planlar yapmamakla birlikte başarıya erken ulaşma konusunda örgütlenmede problem yaşamaktadırlar.⁶²

1.5.2. Edward Taylor Hall

Hall (1976)'ın kültür kuramı, bireyler arasındaki iletişim, kişisel alan ve zaman boyutundaki kültürel farklılıklara değinmektedir. İlk boyut olan kültürler arası bağlamları; düşük ve yüksek bağlamlı kültürler olarak ikiye ayırmaktadır. Düşük bağlamdaki kültürler; iletişimin aracısız ve kesin olduğu, vücut dilinin daha az kullanıldığı kültürlerdir. Yüksek bağlamlı kültürler ise toplumsal simgelerin ön plana çıktığı bireysel saygınlık, kişiler arasındaki ilişkiler ve karşılıklı güvenin yüksek olduğu kültürlerdir. İkinci kuram kişisel alan ise bireyin kendisini rahat hissedebildiği boyuttur. Bazı ülkelerde bireyler birbirleriyle olan iletişimlerinde daha mesafeli davranırken, bazı ülkeler ise birbirleriyle daha yakın iletişim içerisindedir. Son kuramı ise bireyin zamanı kullanma şekli üzerinedir. Hall, kültürleri mono-kronik ve poli-kronik olarak ikiye ayırmaktadır. Mono-kronik kültürlerde bireyler, belirlenmiş bir zaman dilimi içerisinde tek bir şeye odaklanmaktadır. Burada bireyler her zaman planlarına uyar, zamanın kıt bir kaynak olduğunu düşündüklerinden dakik olarak tanınmaktadırlar. Poli-kronik

⁶¹ Adem Öğüt ve Ayşe Kocabacak, a.g.e., s.157.

⁶² Umut Dağıstan, 'Yönetim Biliminde Sosyo-Kültürel Bağlamın Önemi', *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, 2016, s.11.

kültürlerde ise, bireyler aynı anda birden fazla aktivite ile uğraştıklarından düzensizlerdir ve plansız hareket etmektedirler. Bu sebeple bireyler zaman konusunda oldukça esnek davranmaktadırlar.⁶³

1.5.2.1. Hızlı ve Yavaş İletiler

Belirli bir mesajın çözülmesi ya da üzerinde herhangi bir işlem yapıldığı durumlarda hız insan iletişiminde önemli bir rol oynar. Hızlı gönderilere; reklamlar ve başlıklar örnek verilirken, yavaş gönderilere ise kitaplar, sanat ve belgeseller örnek verilebilir. Yavaş formata yönlendirilen bir birey tarafından alınan hızlı ileti o kişinin bu iletiyi algılamasında sıkıntı yaratacağı gibi mesajdan çıkarılabilecek anlamlarda da farklılık yaratabilir.⁶⁴

1.5.2.2. Yüksek ve Düşük Bağlamlar

Bağlam bir olayı çevreleyen bilgidir. Belirli bir zaman dilimi içinde verilen iletilerin anlaşılması karşı taraf ile paylaşılan kültürün yüksek bağlamlarda geliştiği durumlar için geçerlidir. Farklı iletişim stilleri düşük ve yüksek bağlama göre ele alınmadığında iletişim problemleri ortaya çıkabilir.⁶⁵

1.5.2.3. Kişisel Alan

Kişisel alan, bireyin rahatlamak amacıyla kendini daha rahat hissettiği bölgedir. Hall, (1990) her insanın etrafında yer alan kişileri görünmez bir kabarcığa benzetir. Bu kişilerle olan ilişkisi aralarındaki kültür, samimiyet ve uzaklığa bağlı olarak değişim gösterir. Kültür boyutları; içinde bulunulan duruma ve ilişki kurulan insana göre farklılık gösterir. Kişiye göre daha uzakta olan kişi mesafeli iken uygun olmadığı bir yakınlık olması saldırgan ve kaba olarak algılanır.⁶⁶

1.5.2.4. Tek Zamanlılık ve Çok Zamanlılık

Tek zamanlı kültürlerde, bir zaman dilimi içerisindeki tek bir zaman dilimindeki olguya odaklanılır. Bu kültürün insanları planlı ve programlı hareket ederlerken dakik olmaları ve zamanı önemli ve kıt bir kaynak olarak görmeleri önemli özelliklerindedir.

⁶³ Tuğçe Uğur ve Mehmet Sedat Uğur, a.g.e.,s.461.

⁶⁴ Edward T. Hall and Mildred Reed Hall, *Understanding Cultural Differences* , Intercultural Press, 1990, pp.4.

⁶⁵ Edward T. Hall and Mildred Reed Hall, a.g.e., 9.

⁶⁶ Edward T. Hall and Mildred Reed Hall, a.g.e., 11.

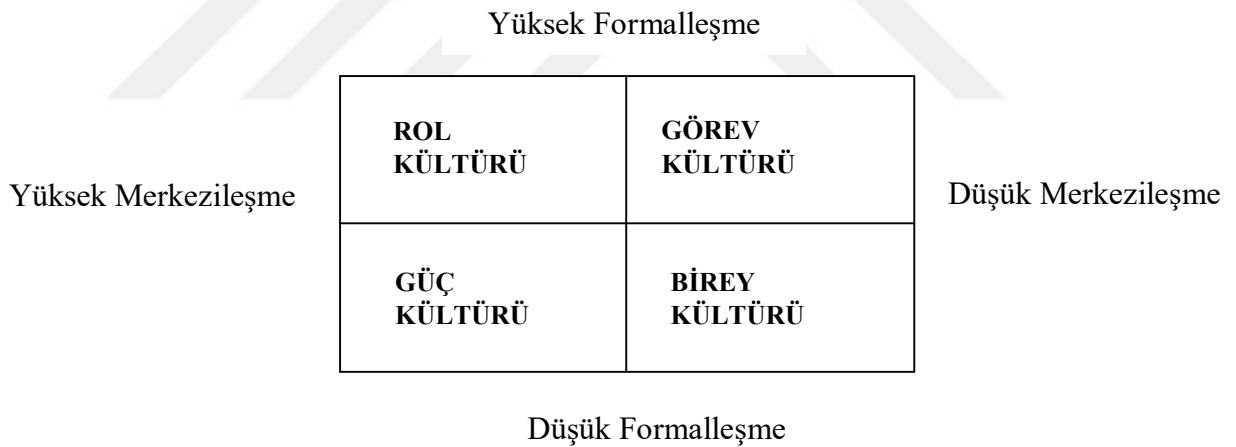
Bu kültür insanları için zaman somuttur, harcanılabilir aynı zamanda tasarruf edilebilir bir kaynaktır.

Çok zamanlılık kültüründe ise örgüt üyeleri aynı zaman diliminde birden fazla etkinlik ile uğraşmaları sebebiyle plansız, disiplinsiz ve dağınık hareket ederler. Bu sebeple kişiler zaman konusunda daha esnek bir yapıya sahiptirler. Zaman kavramı kaynak olarak görülmez insanlar birden fazla noktada hareket edebilirler.⁶⁷

1.5.3. Harrison ve Handy

Kültür ile ilgili sınıflandırmalardan biri de Harrison ve Handy tarafından yapılmıştır. Amerikalı sosyolog Harrison ve Handy kültürü dört farklı sınıfa ayırmıştır. Güç kültürü; merkezi üstünlüğün sağlandığı toplumlar, rol kültürü; bürokrasinin ağırlıklı olduğu örgütler, görev kültürü; toplumsal amaçlara öncelik verilen kültürler ve son olarak birey kültürü; kişisel misyonların etkin olduğu kültürler olarak sınıflandırılmaktadır.⁶⁸

Şekil 2: Harrison ve Handy'nin Kültür Sınıflandırması

Kaynak: Tony Modern, Principles of Management, Burlington Ashgate Publishing Company, 2004, pp.164.

1.5.3.1. Güç Kültürü

Güç kültüründe, örgüt ile ilgili tüm kararlar tek bir kişi ya da tek bir grup tarafından belirlenmektedir. Bu örgütlerde bürokrasinin veya kuralların olmadığı ya da az hissedildiği görülebilir. Bu durumlarda kararlar tek bir merkeze bağlıdır ve örgütün

⁶⁷ Edward T. Hall and Mildred Reed Hall, a.g.e., 14.

⁶⁸ Serkan Koşar ve Temel Çalık, 'Okul Yöneticilerin Yönetimde Gücü Kullanma Stilleri İle Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki', *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, C.17, S.4, 2011, s.589.

tüm üyeleri bu kararlara uymaktadır. Güç kültürünün avantajlı tarafları; çatışma ve karmaşanın olduğu durumlarda örgüt üyelerine net bir yol çizilebilmektedir. Ayrıca topluma hızlı uyum sağlayabilme ve uygulanabilmesi yönüyle iç değişikliklerin kolaylıkla yapılmasını sağlar. Dezavantajları ise; örgüt üyeleri liderin istek ve düşüncelerini her zaman ön planda tutmakta, ortada yanlış olan bütün durumlar için grup liderinin davranışlarını sorgulayamamakta ve kötü sonuçlarla ilgili liderle konuşmaktan kaçınmaktadırlar.⁶⁹

1.5.3.2. Görev Kültürü

Bu kültürde en önemli vurgu kişilerin meslekleridir. Bireyler kendilerini disipline ederek çalışma yollarını belirlemekte ve tüm görevler yeteneklere göre dağılım göstermektedir. Dağılan görevlerin en iyi şekilde yapılabilmesi için doğru kişilerin doğru bölümlerde faaliyet göstermesi oldukça önemlidir. Görev kültürü, sonuca odaklanmaktadır bu yüzden bu kültürde yenilikçilik, hız ve rekabet ön plandadır. Bu kültür daha çok takım çalışmalarının var olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Reklamcılık sektörü, bilgisayar programlama şirketleri bu alana örnek gösterilebilir.⁷⁰

1.5.3.3. Birey Kültürü

Bu kültürün simgesi bireydir. Bu örgütsel yapı bireylerin tüm istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmıştır. Kural ve koordinasyonun önemli olmadığı bu kültürde hiyerarşik bir yapının var olduğu söylenemez. Bu kültürde bireysel başarı ve çalışmalar ön plandadır. Bu örgüt içerisinde yer alan bireyler, kendi kararlarını kendileri alma haklarına sahipken, yöneticiler terfi ve işten çıkarma gibi konularda söz hakkına sahip değildir. Bu grup üyeleri kendi istekleriyle kendilerini denetleyebilecek bir düzen gerçekleştirebilirler.⁷¹

1.5.3.4. Rol Kültürü

Örgütün temsilcisi rollerle tanımlanmaktadır. Diğer kültürlerle göre bu kültür, daha resmi ve katı kurallardan oluşmaktadır. Hiyerarşi ve otoritenin etkin olduğu bir

⁶⁹ Mutlu Arman ve Öncü Yanmaz Arpacı, 'Öğretim Elemanları ve Çalışanların Örgüt Kültürüne İlişkin Algılamaları: Pamukkale Üniversitesi'nde Bir Araştırma', *Yeni Fikir Dergisi*, C.2, S.13, 2014, s.53-54.

⁷⁰ Mahmut Özdevecioğlu ve Cemile Çelik, 'Örgüt Kültürü Tipleri İtibariyle Bireylerin Algıladıkları Mağduriyet Farklılıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma', *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.23, S.1, 2009, s.100.

⁷¹ Ferda Üstün ve Kemal Can Kılıç, 'Örgüt Kültürünün Örgütsel Güven ve Özdenetim Üzerine Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma', *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.18, s.30, 2016, s.20.

kültürdür. Tanımlanmış roller, görev tanımları ve yapılması gereken işler daha önceden belirlenmiştir. Bölümler arası iş birlikleri, yetki tanımlamaları bürokratik bir şekilde yürütülmektedir. Her birey kendi adına tanımlanan işleri gerçekleştirir. Belirlenen işin fazlasını veya eksikliğini yapamazlar. Kamu kuruluşları bu kültür tipine örnek olarak gösterilebilir.⁷²

1.5.4. Shalom Schwartz

Schwartz'ın kültür kuramı son yıllarda yapılan araştırmalarda temel olarak kullanılan model niteliği taşımaktadır. Toplumdaki bireylerin davranışlarını ve koordinasyonlarını sağlamak aynı zamanda aralarındaki bu davranışları gerekçelendirmek sebebiyle kültürel değerler kullanılmaktadır.⁷³

Schwartz'ın değerler yaklaşımında kültür; bireylerin yaratılışlarından itibaren üç temel ihtiyaçtan ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki biyolojik ihtiyaçlar, ikincisi toplumsal etkileşim zorunlulukları üçüncüsü ise refah ihtiyaçlarıdır.⁷⁴ Schwartz, bu gereksinimlerden hareketle bireylerin olay ve davranışları değerlendirmesi aynı zamanda tercih etmesine yardımcı olan on temel değer; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma ve güvenlik olarak belirlemiştir.⁷⁵

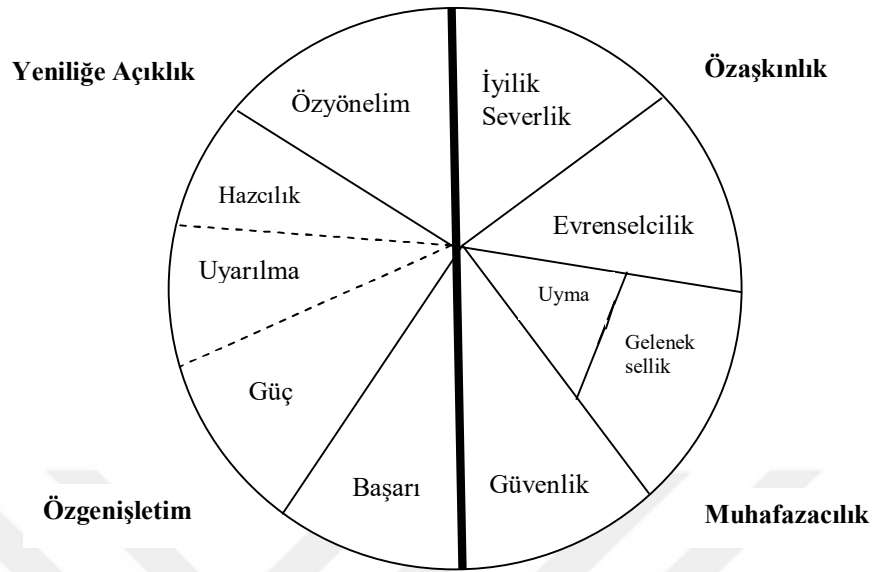
⁷² Mahmut Özdevecioğlu ve Cemile Çelik, a.g.e., s.100.

⁷³ Kürşat Demirutku ve Nebi Sümer, 'Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması', *Türk Psikoloji Yazıları*, C.13, S.25, 2010, s.18.

⁷⁴ Murat Akın vd., 'Niğde İlindeki Tüketicilerin Sosyo - Demografik Özellikleri İle Organik Gıdalara İlişkin Tutum Ve Bireysel Değerleri Arasındaki Farklılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma', *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.1, 2010, s.36.

⁷⁵ Aynur Köse, 'Değer ve Siyaset İlişkisi: 22 Temmuz 2007 Seçimi Üzerine Bir Değer Analizi', *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araçları Dergisi*, C.3, S.12, 2016, s.4.

Şekil 3: Schwartz'ın Çember Değer Modeli

Kaynak: Shalom H. Schwartz ve Shoshana Surkiss, 'Basic Individual Values, Work Values and the Meaning of Work, Applied Psychology: An International Review, I.48, 1999, pp.53.

Schwartz'ın kuramı, değer şekilleri arasındaki uyum ya da zıtlıklardan oluşmaktadır. Birbirinin karşısında olan tiplerin karşıt oldukları, yakın olan değerlerin ise uyumlu oldukları görülmektedir. İlk olarak yeniliğe açıklık ve muhafazacılık boyutuna bakıldığında; yeniliğe açıklık boyutu içerisinde öz yönelim ve uyarılıma tiplerini kapsamaktadır. Bu boyut; kişilerin duygu ve düşüncelerini önceden bilinemeyecek şekilde gözlemlenmelerine imkan sağlayan değerlerden oluşmaktadır.

Muhafazacı yaklaşım tarafında ise kişilerin yakın oldukları bireyler ile kuruluş ve geleneklerle olan iletişimindeki devamlılığın sağlanmasına ilişkin değerleri içerir.

Özaşkınlık boyutu ise kişilerin ve çevresindekilerinin zararına oluşan durumlar söz konusu olsa bile kendi menfaatleri doğrultusunda davranmasına imkan sağlayan değerlerden oluşmaktadır.⁷⁶

Schwartz'ın değer modelindeki dinamik sistem, davranış ve tutumları ifade etmek amacıyla değer şekillerini ayrı ayrı ele almak yerine bir çember modeli oluşturmuş, kişisel değer eğilimlerini bir bütün olarak açıklamaya özen göstermiştir.

⁷⁶ Murat Akın vd., a.g.e., s.38.

Böylece çeşitli davranış ve tercihlerle değer sıralaması arasındaki bağın bir birlik içerisinde incelenmesi sağlanmıştır.⁷⁷

⁷⁷ Kürşat Demirutku ve Nebi Sümer, a.g.e., s.19.

2. BÖLÜM

VERGİ AHLAKI VE VERGİ AHLAKININ BELİRLEYİCİLERİ

Bu bölümde kavramsal olarak vergi, vergi kavramının gelişimi, önemi ve amaçları, vergi ahlakı ve vergi ahlakı ile ilgili diğer kavramlar ve son olarak vergi ahlakını belirleyen faktörler ele alınmıştır.

2.1. VERGİ KAVRAMI

Vergi, tüm toplumların karşılaştığı bir olgudur. Devletin bireylere kamusal mal ve hizmet sunabilmek için gerekli finansmanı elde edebilmek adına başvurduğu en önemli uygulamalardan biri vergidir. Kamu gelirleri içerisindeki en önemli payı vergi gelirleri sağlamaktadır. Devlet, gerekli üretim faktörlerini karşılarken elde edilen bu kamu kaynaklarından yararlanmaktadır.⁷⁸

2.1.1. Verginin Tanımı

Vergi kamusal giderlerin karşılanmasında, devletin ekonomik ve sosyal alanda kullandığı en önemli parasal araçtır. Vergi toplama yetkisi devlete ait olmakla birlikte, devlet bu yetkisini kanun çıkararak ya da bir takım düzenlemeler getirerek kullanabilir.⁷⁹

Vergi kavramı ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Ancak genel bir ifade ile vergi; kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin mali durumuna göre devletin talep ettiği zorunlu ödemeler olarak ifade edilebilir.⁸⁰ Vergilendirmede faaliyetlerin sağlanması açısından; vergi uygulamaları ile ilgili temel kuralların anlaşılır ve açık bir biçimde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Verginin ekonomik, sosyal ve mali işlevlerinin gerçekleşmesi aşamasında; vergi muafiyeti ve vergi istisnaları ile sağlanan vergi teşviklerinin maliyeti niteliğindeki vergi harcamaları ile vergi uygulamalarının uyumlu olması göz önünde bulundurulmalıdır.⁸¹

Vergiler, kamu finansman aracı olarak görülmesi ile birlikte diğer yandan sosyal politika, iktisadi ve ekonomi uygulamalarının başarı sağlanmasında önemli rol oynar.

⁷⁸ Dilek Temiz, 'Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1960-2006 Dönemi', 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir, 2008, s.2.

⁷⁹ Doğan Şenyüz vd., *Vergi Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa, 2011, s.59-60.

⁸⁰ Nurettin Bilici ve Adem Bilici, *Kamu Maliyesi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.152.

⁸¹ Abdurrahman Akdoğan, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Gazi Yayınları, Ankara, 2014, s.40.

Aynı zamanda, ülke içerisindeki mahalli ekonomik gelişme farklılıklarının ve yatırım harcamalarının eşit olarak dağılmasında vergi politikaları aktif bir araç olarak kullanılmaktadır.⁸² Verginin diğer kamu gelirlerinden farkı karşılıksız olmasıdır. Verginin karşılıksız olması; vergi ödeyen kişilerin yapmış oldukları ödemeler karşısında devletten kişisel olarak mal veya hizmet talebinde bulunamadıklarını ifade eder. Devletin tahsil ettiği vergiler ile sunduğu mal ve hizmetlerden herkes eşit olarak yararlanmaktadır. Bu yüzden vergi alınan kamu hizmetlerinin karşılığı niteliğindedir.⁸³

2.1.2. Verginin Gelişimi

Vergi; birtakım etkenlere bağlı olarak şekillenmiş, çeşitli aşamalardan geçmiş tarihi ve sosyal bir olgudur. İnsanlar siyasi bir toplum haline geldikten sonra ortak ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bireysel yardımlar talep etmişlerdir. İlk etapta bu ülke başındaki kişiye hediye ya da yardım şeklinde sunulmuş, toplumun büyümesi ve gelişmesi sonucu artan ihtiyaçlarla birlikte yeni kaynaklar arayışına girilmiştir. Toplum üyelerinin isteğine bağlı olarak verdikleri hediyeler bir süre sonra zorunlu ve yasal hale gelmiş bunun sonucunda vergi ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Kamu hizmetlerinin gelişmemesinden dolayı önceleri verilen hediye veya bağış yeterli iken devlet hizmetlerinin artması ve mülk gelirlerinin yetersiz kalması, kaynak ihtiyacını beraberinde getirmiş ve yapılan bu yardımlar zora dayanan bir hal almıştır.⁸⁵

Roma İmparatorluğu döneminde zorunluluk gerektiren aynı zamanda en önemli gelir kaynağı olan vergi, Orta Çağ'da bu niteliğini kaybederek istisnai boyutta uygulanmıştır. Orta Çağ döneminde ihtiyaçların büyük bir kısmını krallar kendi gelirleri ile finanse etmişlerdir. Ancak devletlerin büyümesi ile birlikte artan ihtiyaçların karşılanması için vergi uygulamalarına başvurulmuştur. Vergilendirme sistemine gidilmesinin bir diğer sebebi ise ülkenin dış tehditlere ve sömürgelere yönelik yapılan çalışmaların kaynak ihtiyacı yaratmasıdır. Sonraki dönemlerde ise vergi, olağanüstü gelir kaynağı olmaktan çıkarak gittikçe önem kazanan kamu ihtiyaçlarının temel dayanağı haline gelmiştir.⁸⁶

⁸² Aytac Eker, *Kamu Maliyesi*, Birleşik Matbaa, İzmir, 2005, s.119.

⁸³ Osman Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, Derya Yayınları, Trabzon, 2004, s.95.

⁸⁴ Serpil Ağcakaya, *Kamu Maliyesi*, Dizgi Yayınları, Isparta, 2011, s.110.

⁸⁵ Akif Erginay, *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara, 2003, s.31

⁸⁶ Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Gazi Yayınları, Ankara, 2003, s.119-120.

Türk vergi tarihine bakıldığında; Osmanlı Devleti kuruluş yıllarındaki gelirlerini, himayesindeki devletlerden elde ettiği haraçlardan, cizye ve gümrük vergilerinden elde ediyordu. Bu sebeple vergi gelirleri Osmanlı Devleti için ikinci planda kalıyordu. Daha sonraki dönemlerde ise Osmanlı devletinin mali yükümlülüklerinin artması sonucu vergi kavramı ön plana çıkmıştır. Uygulanan vergiler şer-i vergiler ve örf-i vergiler olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Şer-i vergiler İslami kurallar çerçevesinde alınan zekat, haraç, cizye, öşür(aşar) gibi vergilerden oluşmaktadır. Örf-i vergiler ise birbirinden bağımsız olarak savaş dönemleri ve sonralarında alınan vergilerden oluşmaktadır.⁸⁷

Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında ise aşar vergisi kaldırılmış ağnam, kazanç vergisi, temettü vergisi için yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bu dönemde yapılan en büyük değişiklikler ise 1950 yılından itibaren Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Vergi Usul Kanunu ve Esnaf Vergisi getirilmiş ve günümüze kadar yapılan değişikliklerle birlikte Türk Vergi Sistemi şekillendirilmiştir. Aynı zamanda gelir, servet ve harcamalar ile ilgili vergi uygulamalarına yer verilmiş, Türk Vergi Sistemi belirlediği ilke ve vergi uygulamaları ile çağdaş bir yönetim hedeflemiştir.⁸⁸

2.1.3. Verginin Önemi

Vergi gelirlerinin diğer gelir kaynaklarına göre daha fazla önem arz etmesi, toplumsal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak artan kamu finansman ihtiyacının karşılanmasındaki en büyük katkıya sahip olmasıdır. Kamusal hizmetlerin karşılanmasındaki çözüm kaynağının çoğunluğu vergiler tarafından sağlanmaktadır.⁸⁹

Vergi, zaman içerisinde önemli gelişmeler göstererek etkilediği alanlar ve konular içerisinde taşıdığı özellikler bakımından büyük değişimler göstermiştir. Başlangıçta sadece mali bir öge olarak rol oynayan vergi kavramı zaman içerisinde tek başına kamu mali yönetimini, ülkenin refah düzeyinin gelişimini, gelir dağılımını ve kaynakların kullanımını etkileyecek boyuta ulaşmıştır. Vergi gelirlerinin, ülkedeki Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payın artış göstermesi ile birlikte bu durum vergiye verilen önemi ve vergi ile ilgili teorilerin incelenmesi konusunda daha da önemli ve öncelikli bir hal almıştır. Devletlerin varlıklarını ve devamlılıklarını sürdürmeleri aynı

⁸⁷ Fevzi Devrim, *Kamu Maliyesine Giriş*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1999, s.199.

⁸⁸ Abdurrahman Akdoğan, a.g.e., s.123-124.

⁸⁹ Mehmet Tosuner vd., *Türk Vergi Sistemi*, Masaüstü Yayınları, İzmir, 2006, s.12.

zamanda fonksiyonlarını gerçekleştirmeleri açısından vergilerin gelişimi ve etkinliği bakımından vergileri etkileyen ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki ve ahlaki etmenlerin doğru tespiti ve analizi oldukça önem taşımaktadır.⁹⁰

2.1.4. Vergilemenin Amaçları

Vergi gelirleri devletin en önemli gelir kaynağını oluşturmakla beraber devlet bu konuda sadece gelir elde etmek amacıyla değildir. Bunun yanında mali, sosyal ve iktisadi amaçlar doğrultusunda vergi uygulamalarını yerine getirmektedir. Her devletin görev ve sorumluluklarını yerine getirmede değişik uygulamaları bulunmaktadır. Klasik iktisat görüşüne sahip olanlara göre; devletin ekonomiye müdahalede bulunmamalı, vergi uygulamalarının yalnızca kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yönlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak 1929 kriz döneminde Keynes'in devletin ekonomiye müdahalesi ile kriz dönemlerinin aşılabileceği görüşü önem kazanmıştır. Devletin bu yaptırımlarının kamu harcamaları ile olacağı ve bu durumu borçlanma ya da vergilendirme olarak uygulayabileceğini seçme konusunda serbest görüşler hakim olmuştur.⁹¹

2.1.4.1. Mali Amaç

Devletin kamu ihtiyaçlarını finanse etmede kullandığı en önemli kaynak olan vergiler, mali amaçlı olmakla beraber mali güce göre tahsil edilerek servetin tekrar dağıtılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Toplum oluşturulan birden fazla katmanlar arasında vergilendirme dengesinin sağlanabilmesi, vergilerin mali amacı içerisinde yer almaktadır. Bu sayede devlet dayanıklı bir ekonomiye sahip vergi politikaları uygulamaktadır. Fakat gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde mükellefler birbirinden farklı sosyal sınıflarda bulunmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde vergi tahsilatı, gelir üzerinden alınan doğrudan vergilerden elde edilmekte, gelişmemiş ekonomilerde ise vergi uygulaması dolaylı vergiler üzerinden sağlanmaktadır. Mükelleflerin gelir düzeylerine göre vergi uygulamalarını gerçekleştirmek mali amaç taşıyan bir yöntemdir. Aynı zamanda kamu hizmetlerinden faydalanan bireyler bu hizmetlerin maliyetinin yanında yararlanma ilkesine göre harç,

⁹⁰ Kadriye İzgi, *Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2011, s.9.

⁹¹ Furkan Beşel, 'Vergileme Amaçları ve İlkeleri Açısından Zekat', *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Kongresi*, 2015, s.3.

resim, şerefiye gibi yükümlülükler de vergilendirmenin mali amaçları içerisinde yer almaktadır. Verginin alındığı kaynağın değişmesi mali amacı etkilememektedir. Ekonomik kalkınmada vergi gelirlerinden başka bir mali kaynak bulunmamaktadır.⁹²

2.1.4.2. İktisadi Amaç

Ekonomideki büyüme, gelişme ve istikrarın sağlanmasında vergilerden faydalanmak vergi politikalarının iktisadi amacını oluşturur. Devletlere geleneksel hizmetlerinin yanı sıra ekonomik ve sosyal alanda da sorumluluklar yüklenmektedir. Devletin bu konuda yatırım, üretim ve tasarrufları arttırarak ekonomide istikrarı sağlamak ve ekonomik yapıda değişiklik yaparak boş kapasiteyi önlemek adına çalışmalar yapması beklenmektedir. İstenilen ekonomik büyüme ve kalkınmaya ulaşabilmek adına maliye politikası olarak vergi gelirlerini kullanan devlet, bireylerin ekonomiden aldıkları payı arttırarak refah seviyelerinde bir artış sağlamayı hedeflemektedir.⁹³

2.1.4.3. Sosyal Amaç

Devletin toplumdaki eşitlik, refah ve sosyal koruma amacıyla uyguladığı düzenlemeler devletin vergilendirmedeki sosyal amacını oluşturur. İşlevsel olarak ele alındığında vergi politikaları farklı amaç ve uygulamalar açısından iki gruba ayrılır. Bunlardan birincisi; mükelleflerin ekonomik gücünün bir bölümünü kamu için ayırmalarını hedefleyen kamu politikasıdır. Diğer uygulanan sosyal politika ise; yeterli gelir seviyesine sahip olmayan kişilerin sosyal koruma altına alınarak sosyal refah ihtiyaçlarını karşılayacak politikaları kapsamaktadır. Bu politikalar arasında bulunan ilişki esasında vergi uygulamalarının devletin en etkili müdahale ve finansman aracı olmasıdır.⁹⁴ Vergilendirmeyi sosyal açıdan ilk ele alan Wagner'dir. Wagner, sosyal toplumun yapısındaki çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşan gelir ve servet dağılımındaki dengesizlik ve adaletsizlikleri vergi yöntemi ile düzenleme getirebileceğini savunmuştur. Daha yüksek gelire sahip olan kişilerden tahsil edilen vergi miktarı ile

⁹² Cenker Göker, 'Yönlendirici Vergilendirme', *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.3-4, 2011, s.14.

⁹³ İskender Gümüş ve Tarkan Peran, 'Türkiye'de Sosyal Politika Amacı Olarak Gelir Vergisi Uygulaması', *International Journal of Academic Value Studies*, Vol.3, No.12, 2016, pp.213.

⁹⁴ Yakup Karabacak, 'Sosyal Politika Aracı Olarak Vergilemenin İşlevleri: Türkiye Örneği', *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.62, S.2, 2012, s.226.

orta ya da düşük gelir seviyesine sahip bireylerden tahsil edilen vergiler arasındaki fark ile vergi politikalarının sosyal amacının gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁹⁵

2.2. VERGİ AHLAKI KAVRAMI

2.2.1. Ahlak Kavramı

Ahlak kelimesinin kökeni Arapça'dır; 'hulk' kökünden gelmektedir. Türkçe karşılığı gelenek, görenek ve alışkanlık anlamındadır.⁹⁶ Ahlak, belli bir dönem içerisinde bireylerin birbirleriyle olan bağlarını, davranış kurallarının, ilkelerinin, yasalarını düzenleyen ya da farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda içeriği ve kapsamı değişiklik gösteren değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ahlak, sosyolojinin bir dalı olarak toplum içinde meydana çıkan, gelenek- göreneklerin, norm ve kuralların, örf ve adetlerin oluşturduğu düzenin bütünü ele alır. Bu sebeple ahlak, bireyin sadece kendisine olan görev ve sorumluluklarının yanında birçok yönden davranış, ilke ve kuralları önermekte ve bu kurallara göre davranılmasını beklemektedir.⁹⁷

Ahlakın temel işlevi ise insan ilişkilerini düzenlemesidir. Ahlak, bir birey olarak herkesin sorumluluklarının var olduğunu vurgulamaktadır. Toplumda var olan bu ahlaki sistem; birey veya topluluğun doğru ya da yanlış davranışlarını belirleyerek yönlendirilmesini sağlar. Bu sistem içerisinde yer alan konular; bireylerin doğru ve yanlış ayrımını yaparak, yapması ve yapmaması gereken davranışların belirlenme süreci olarak ifade edilmiştir.⁹⁸ Ahlak kavramı evrenselliğe doğru yol almaktadır. Her birey veya toplum tarafından kabul edilebilecek, fikir birliği sağlanacak kurallar oluşturulmaya çalışılmaktadır. İnsanların ahlaki düzen içerisinde yaşayabilmeleri; evrensel ahlak ilkeleri üzerinde düşünerek ve uzlaşarak sağlanmaktadır. Ahlaki sistemin yeniden yapılandırılmasında, ilk olarak bireyler, 'doğru' ve 'adil' olan aynı zamanda herkesin çıkarına hizmet eden ahlaki ilkeleri benimsemelidir.⁹⁹

⁹⁵ Furkan Beşel, a.g.e., s.4.

⁹⁶Kadir Aktaş, 'Etik- Ahlak İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci', *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.2, 2014, s.23.

⁹⁷ Abdulkadir Mahmutoğlu, 'Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler', *Türk İdare Dergisi*, S.463-464, 2009, s.230.

⁹⁸ Naci Tolga Saruç, *Vergi Uyumlu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015 s.16.

⁹⁹ Coşkun Can Aktan, 'Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş', *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2009, s.57.

2.2.2. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı, mükellef ve devlet arasındaki ilişkileri belirleyen norm ve değerler bütünüdür. Diğer bir ifade ile bireylerin vergi cezaları ve vergi kaçakçılığı karşısında sergilediği tutumlardır.¹⁰⁰ Torgler (2003) ise, vergi ahlakını içsel bir motivasyon olarak tanımlamıştır.¹⁰¹

Mükelleflerin vergi ile ilgili düşünce ve davranışlarını inceleyen ilk bilim insanı Günter Schmolders'tir. Schmolders önderliğinde kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu 'nda 1960-1970'li yıllarda vergi ahlakı ile ilgili ilk çalışmalar yapılmıştır. Schmolders (1976) vergi ahlakını, vergiye ait ödev ve sorumlulukların eksiksiz, tam ve zamanında yerine getirilmesi olarak tanımlamaktadır.¹⁰²

Vergi ahlakı, vergi kaçırmanın tersine bireylerin davranışlarını değil vergiye karşı tutumlarını ölçmektedir. Yani vergi ahlakı kavramı kayıt dışı ekonomi veya vergi kaçakçılığı gibi sonuç parametresi değildir. Bu sebeple vergi ahlakı, devlete karşı ekonomik yükümlülüklerin yerine getirilmesine yönelik ahlaki bir zorunluluk ya da vergilerini ödeyerek topluma fayda sağlama görevi ve öğretisi olarak da düşünülebilir.¹⁰³

Vergi ahlakı kavramı, toplumsal ve kültürel özellikler taşımaya bağlı olarak içerisinde genel ahlaktan önemli farklılıklar barındırmaktadır. Vergilere karşı sergilenen tutumlar arasında ilk olarak vergilerin algılanması, değerlendirilmesi ve uygulanması açısından vergi kültürü ve vergi ahlakı yakından ilişkilidir. Vergi ahlakı her toplumda değişiklik göstermekle beraber bu farklılık toplumun sosyo-kültürel yapısından kaynaklanmaktadır. Vergi ahlakının gelişmesi, uygulanan vergilerin başarısında oldukça önem arz etmektedir.¹⁰⁴ Vergi ahlakı, dışsal faktörlerden etkilenen bir yapıdır. Eğer toplumda vergi kaçakçılığının yaygınlaşması izlenimi ortaya çıkarsa bireyler vergi

¹⁰⁰ Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir, 'Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.3, 2007, s.9.

¹⁰¹ Benno Torgler, 'Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance', Universitat Basel Yayınlanmış Doktora Tezi, Basel, 2003, s.4.

¹⁰² Günter Schmolders, *Genel Vergi Teorisi*, (Çev. : Salih Turan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.111.

¹⁰³ Benno Torgler, 'Tax Morale in Asian Countries', *Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA)*, Switzerland University of Basel, WWZ, Switzerland. Vol. 15, Iss. 2, 2004, pp.5.

¹⁰⁴ Cuma Çataloluk, 'Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20, 2008, s.218.

ödeme konusunda olumsuz etkilenecek isteksiz davranışları olağan bir durumdur.¹⁰⁵ Bireyler vergilerini gönüllü olarak öderler ya da vergi cezaları ya da yakalanma riskini göze alarak vergilerini ödemezler. Torgler (2003), vergi ahlak seviyesinin düşük olduğu toplumlarda vergiden kaçınma ya da vergi kaçakçılığının daha fazla oranda ortaya çıktığını ifade etmiştir. Torgler tarafından yapılan vergi uyumlu analizlerde vergi etiği kavramı vergi yükümlülerinin davranışlarını ölçmekten ziyade vergi yükümlülerinin tutumlarıyla yakın olarak ilgilenen bir disiplin olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁶

Vergi ahlakı başka bir açıdan genel kültür seviyesi ile orantılıdır. Ayrıca kültür seviyesi de ekonomik seviye ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki vergi ahlakı, gelişmemiş ülkelere göre daha ileri seviyededir. Kanunlarca belirlenen vergi borcunun eksiksiz ve zamanında ödenmesi vergi ahlakının tam olduğunu göstermektedir. Vergi ahlakı ödenmesi gereken vergi ve ödenen vergi arasındaki ilişkiye bağlıdır.¹⁰⁷ Vergi ahlakının düşük olduğu toplumlarda ise her türlü vergi kaçakçılıkları ve vergi hileleri normal olarak kabul edilebilir. Vergi ahlakı yüksek olan bireyler ise vergi borçlarını ilk fırsatta öderler ve vergi ödemeyi bir gereklilik olarak kabul ederler. Vergi hilelerinin var olmadığı ya da bu seviyenin düşük olduğu bir vergi sistemi oluşabilmesi için vergi ahlakının varlığı büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁸

2.2.3. Vergi Ahlakı İle İlgili Diğer Kavramlar

2.2.3.1. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, devletin yerine getirmekle sorumlu olduğu hizmetleri gerçekleştirebilmesi adına bireylerin elde ettikleri gelirler üzerinden kanunlarda yer alan usul ve oranlara göre kamuya katkıda bulunmaları gerektiğinin farkında olma ve hatırlama davranışlarını sergilemesi anlamına gelmektedir. Vergi bilinci, yalnızca vergi ödeme davranışı olarak algılanmamakla beraber bireylerin ödemiş oldukları vergileri aldığı karşılıklara göre denetlemesi olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁹ Aynı zamanda vergi bilinci ifade edilirken, kişilerde var olan vergi farkındalığı ve neden vergi tahsili

¹⁰⁵ Ufuk Gencel ve Elif Kuru, 'Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.10, S.20, 2012, s.33.

¹⁰⁶ Benno Torgler, 'Tax Morale, Rule Governed Behaviour and Trust' *Constitutional Political Economy*, Vol.14, Iss.2, 2003, pp.136.

¹⁰⁷ Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir, a.g.e., s.9-10.

¹⁰⁸ Ali Rıza Gökbunar, 'Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma', *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.18, S.63, 2007, s.71.

¹⁰⁹ Nuri Ömürbek vd., 'Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları', *Maliye Dergisi*, S.153, 2007, s.104.

yapıldığıнын farkında olunması yönü ortaya çıkmıştır. Vergi bilinci, devletler için ifade ettiği anlam olarak da öncelik göstermektedir. Ülkelerin bütçelerinde önemli bir paya sahip olan vergi gelirleri, devletlerin harcamalarını finanse ettikleri en önemli gelir kaynaklarıdır. Vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma ve vergi kayıpları nedeniyle vergilerini tahsil edemeyen devletler finansman açığı ile karşılaşmakta ve tam bu noktada vergi bilincinin toplumda yerleşmesi devlet için oldukça önem arz etmektedir.¹¹⁰

Vergi bilincinin düşük olduğu ülkelerde ise ekonomik ve sosyal sorunlar baş göstermektedir. Bunun sonucunda ekonomik dengeler bozularak ülke vatandaşlarının kamusal mal ve hizmetlerden yararlanamaması gibi bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır.¹¹¹

Vergi bilincinin oluşması, ülke içerisindeki kayıt dışı ekonomi oranını azaltmakla birlikte birtakım sosyo-ekonomik ilerlemelerin var olmasında etkili olmaktadır. Toplumdaki vergi bilincinin artmasıyla beraber, devletin ekonomik gücü ve sağlayacağı olanaklar da aynı oranda artacaktır.¹¹² Bu sebeple vergi gelirleri ile istenilen hedeflere ulaşabilmek için vergiye karşı yükümlü olanların bakış açılarını geliştirerek iyileştirmek ve kabul edilebilecek ahlaki değerlerin oluşması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.¹¹³

2.2.3.2. Vergi Uyumu

Vergi uyumu, vergi mükellefiyetinin tam olarak doğru, eksiksiz ve zamanında yerine getirilmesini ifade eder. Başka bir ifade ile vergi uyumu; beyannamenin verildiği tarihten itibaren uygulamaya geçen vergi kanunları, tüm yönetmelik ve vergi yasalarına göre kişinin ödemekle yükümlü olduğu tutarın tam olarak belirlenerek zamanında ödenmesi şeklinde ifade edilebilir. Vergi uyumunun var olabilmesi için vergiye tabi olan gelirin tam ve eksiksiz olarak beyan edilerek, yapılan düzeltme ve harcamalar, vergi teşvik ve muafiyetlerinden arındırılarak vergiye tabi miktarın doğru bir şekilde

¹¹⁰ Selçuk Buyrukoğlu ve İrem Erasa, 'Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi', *Vergi Dünyası Dergisi*, S.375, 2012, s.121.

¹¹¹ Rükân Kutlu Korlu vd., 'Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi İle Değerlendirilmesi: Bursa Örneği', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.14, S.28, 2016, s.446.

¹¹² Uğur Çiçek ve Ferhat Bitlisli, 'Vergi Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Vergi Farkındalığı Üzerindeki Etkisi', *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, C.10, S.2, 2017, s.265.

¹¹³ İbrahim Organ ve Baki Yegen, 'Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği', *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.27, S.4, 2013, s.244.

hesaplanması esastır.¹¹⁴ Vergi ihtiyacı, modern devlet anlayışının gelişmesi ile birlikte artış göstermiş olup, bu anlayışa göre beyana dayalı vergi sisteminin benimsenmesi vergi uyumunun önemini arttıran etkili bir yöntem olmuştur. Vergi uyumunun yönlendirici olması, vergi mükelleflerinin ödev ve sorumluluklarını yerine getirirken vergiye karşı almış oldukları tavır ve davranışlarda etkisini göstermektedir. Vergiye karşı alınan tutumun olumsuz olması ve bu durumun büyüyerek devam etmesi vergi gelirlerinde azalmaya sebep olmaktadır.¹¹⁵ Devletin bu konudaki öncelikli görevi, vatandaşları vergi sorumluluklarını yerine getirme ve vergi yasalarına uyum sağlama konusunda motive etmektir. Vatandaşlar, vergi uyumunun var olmadığı ortamda bu durumun kendileri için olumsuz bir etki yaratacağını düşünerek, toplumun bir parçası oldukları için kendilerini vergi uyumu konusunda sorumlu hissedebilirler. Vergiler bireyler açısından bir yük olarak görüldüğünde ise, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı gibi birtakım yöntemlere başvurabilirler. Bu durum ise vergi uyumsuzluğu olarak kabul edilmektedir. Kısacası, mükellefler vergi ödevlerini tam olarak yerine getirdiklerinde vergiye uyum sağladıkları düşünülür ve bu durum iyi bir vatandaşlık göstergesi olarak kabul edilir.¹¹⁶

2.2.3.3. Vergi Psikolojisi ve Vergi Algısı

Vergi psikolojisi, vergisel olaylar karşısında kişilerin sergilediği tavır ve tutumları ele alan aynı zamanda vergi ile ilgili bireysel ve toplumsal davranışları ifade eden kavramdır. Kısacası vergi psikolojisi, vergi yükümlülerinin vergiye karşı tuttuğu davranışsal değişikliklerdir.¹¹⁷ Vergi uygulamaları mükellefleri çeşitli davranışlara sürüklemektedir. Mükelleflerde ortaya çıkabilecek davranış değişiklikleri kişilerin vergiye olan bakış açılarını etkileyecek boyuta ulaşabilir. Bu sebeple vergileme konusunda bireylerin sergileyebilecekleri davranışların bilinmesinde fayda vardır. Vergi psikolojisi, başarılı bir vergi uygulaması için oldukça önem arz etmektedir.¹¹⁸ Aksi takdirde belirli bir dönemden sonra, verginin ekonomik verimliliği azalmış, mali ve

¹¹⁴ Selma Demirtaş Aydoğan, 'Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi', *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, 2017, s. 16.

¹¹⁵ Recep Yücedoğru ve Gülcan Ören, 'Katma Değer Vergisi'nde Vergi Uyumu ve Dünyada KDV Uyumunu Arttırmaya Yönelik Uygulamalar: Sistemik Bir Literatür Analizi', *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, S.13, 2017, s.940.

¹¹⁶ Ramazan Gökbunar vd., 'Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörlere Genel Bir Bakış', *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.23, S.3, 2016, s.806.

¹¹⁷ Tolga Saruç ve Gonca Güngör Göksu, 'Türkiye'de Vergiye Uyum: Mülakat Çalışması', *Mevzuat Dergisi*, S.176, 2012, s.2.

¹¹⁸ Cuma Çataloluk, a.g.e., s.215.

sosyal açıdan istenilen sonuçlar elde edilememiş ise vergilemenin psikolojik sınırlarına ulaşıldığı görülmektedir.¹¹⁹

Vergi mükellefleri tarafından sergilenen davranışlar, vergi hedefleri ile ilgili çeşitli sapmalara neden olmakta ve vergisel planların değişiklik göstermesine yol açmaktadır. Bu sebeple vergi psikolojisi dikkate alınarak ve bu doğrultuda mali stratejiler izlenerek vergi uygulamaları konusunda istenilen hedefe ulaşılmaktadır. Fakat sosyal ve ekonomik olayların psikolojik yönlerini incelemek maddi yönlerini incelemekten daha zordur. Çünkü psikolojik tetkiklerde bireysel etmen dahil olmakta ve psikolojik sonuçların oluşması kişilere bağlanmaktadır. Bununla birlikte; insan davranışları zamana, ortama ve kişilere karşı farklılık göstermekte ve bu durum vergileri etkilemektedir. Bu sebeple vergilere karşı ortaya çıkacak tutum ve davranışların analizinde insan etmeni göz ardı edilmemelidir.¹²⁰

Vergi algısı; vergi psikolojisinin içinde var olan bir kavram olmakla birlikte bireylerin vergiye olan bakış açısını ifade etmektedir. Vergi algısı aynı zamanda bireylerin vergiyi duyuları ile anlamlandırmasıdır. Kişilerin tavır ve tutumlarını etkileyen vergi algısı özellikle vergi uyumunda önem arz etmektedir. Bu sebeple kişilerin vergi uygulamalarını nasıl anlamlandığı ve vergilemeye karşı olarak sergilediği davranışların hangi yönde etkili olacağını belirlemek açısından önemlidir. Vergi uygulamalarında psikolojik sınırlamaların çizilmesi açısından vergi algısı ve davranışları oldukça önem taşımaktadır.¹²¹

2.2.3.4.Vergi Kültürü

Vergi kültürü kavramı ilk olarak Schumpeter tarafından kullanılmıştır. Schumpeter, (1929) her verginin tarihsel, sosyal ve ekonomik sınırlar içinde var olduğunu belirtmiştir. Schumpeter' göre başarılı bir vergi uygulaması için vergi yasalarının topluma uyum sağlaması gerekmektedir.¹²² Nerre (2001)'ye göre vergi kültürü; bir ülkede var olan vergi sisteminin tüm resmi ve gayri resmi kuruluşlar ile bağlantılı bir şekilde bütün olarak oluşan, aynı zamanda tarihsel olarak toplum

¹¹⁹ Güneş Çetin, 'Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi' *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.14, S.2, 2007, s.178.

¹²⁰ Yasemin Taşkın, 'Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri', *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, S.54, 2010, s.70.

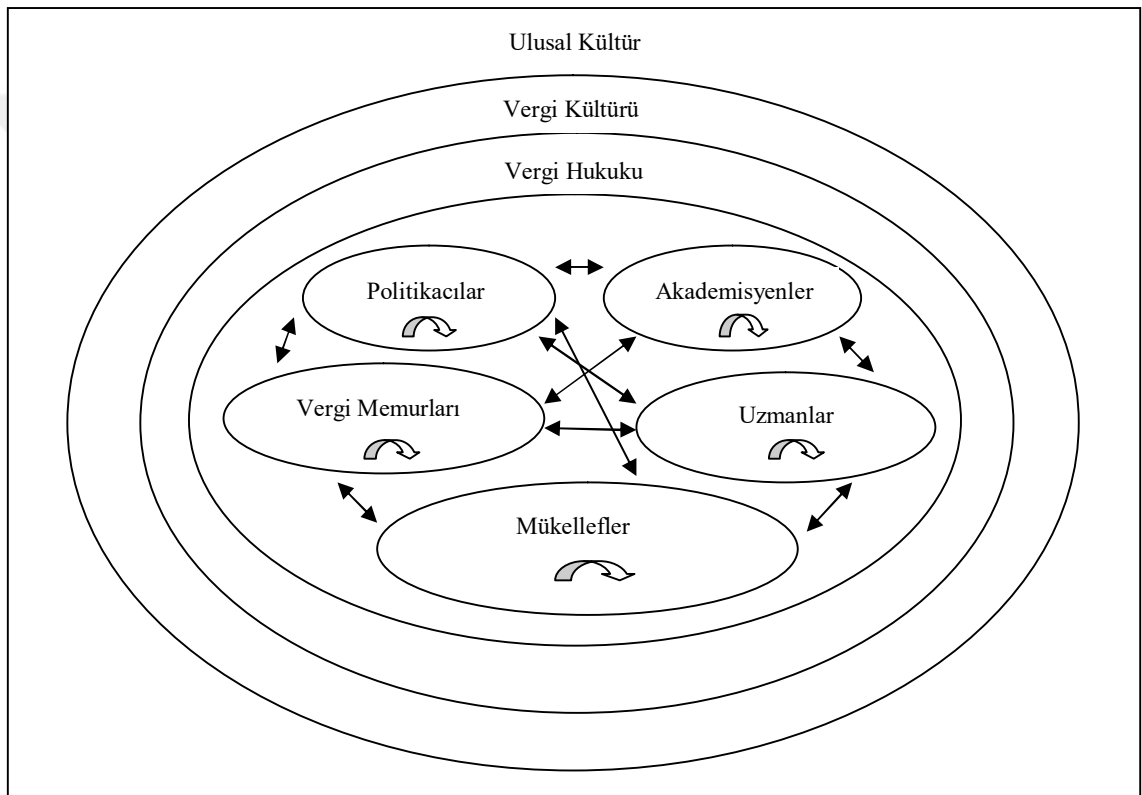
¹²¹ Naci Tolga Saruç, a.g.e., s.20

¹²² Birger Nerre, 'The Concept for Tax Culture', *Proceedings Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, Vol.94, 2001, pp.288.

kültürünün içinde yer alan etken ve bileşimlerin etkileşimi ile ortaya çıktığını ifade eden bir kavramdır.

Vergi kültürünün ortaya çıkmasında birçok faktörün etkili olmasına karşın temelde kişilerin vatandaşlık bilinci, eğitim ve gelir düzeyleri, vergi afları, vergi denetimi, ekonomik ve siyasal faktörler gibi değişkenler etkili olmuştur. Bununla birlikte vergi algısı, her toplumda farklılık gösterebilir ve her toplumun kendine ait bir vergi kültürünün bulunduğu söylenebilir.¹²³

Şekil 4: Vergi Kültürünü Oluşturan Etkenler

Kaynak: Birger Nerre, 'Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics', *Economic Analysis&Policy*, Vol.38, No.1, 2008, pp.156.

Vergi kültürünün dinamik bir yapısı olmasıyla birlikte sürekli ve tarihi bir özellik taşıdığı söylenebilir. Etkin bir vergi kültürünün olduğu toplumlarda, devlete olan bağlılık artarak mükelleflerin vergi ödemelerinin zorlamadan çok gönüllü olarak uyum sağladıkları gözlemlenmektedir. Böyle toplumlarda vergi idaresine olan güvenle birlikte

¹²³ Ali Çelikkaya ve Aylin Cesur, 'Türkiye'de Vergi Kültürünün Gelişmesinde Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Yeri ve Önemi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, 2014, s.2.

mükellef ve çalışanların beklentilerini karşılayarak vergi toplama ve uyumun artırılması gibi birçok fayda elde edilebilir.¹²⁴

2.2.3.5. Vergileme Zihniyeti

Vergileme zihniyeti, vergi ile ilgili yasa ve politikaları ortaya çıkaran yönetimin benimsediği ideoloji, iktisadi ahlak ve ilkeler ile ortaya çıkardığı aynı zamanda siyasi ve iktisadi alanda yozlaşmanın etkisi ile meydana çıkmış içgüdüsel vergi anlayışıdır. Ekonomik olayların önemli faktörlerinden olan vergileme sistemi ile mali, sosyal ve siyasal olaylar arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Vergi uygulamaları, ülkede var olan sosyal ve siyasal koşullar altında farklılıklar göstermektedir. Ülkenin yönetim biçimi, vergi politikalarını etkileyen önemli unsurlardan birisidir. Ülkelerin kalkınma düzeyleri de vergileme zihniyeti üzerinde etkili olmaktadır. Çevre, nüfus, politika, inanç, konum ve ideoloji gibi faktörler, bireylerin ekonomik faaliyetlere karşı bakış açılarını etkileyerek şekillendiren, ekonomik ahlakı ve zihniyetini oluşturan en önemli faktörlerdir.¹²⁵

2.3. VERGİ AHLAKININ BELİRLEYİCİLERİ

Vergi ahlakını belirleyen faktörler üç grupta ele alınmaktadır; ekonomik faktörler, sosyal faktörler ve demografik faktörler. Ekonomik faktörler; vergi yükü, vergi adaleti, gelir düzeyi, vergi denetimi ve vergi cezaları, kamu harcamalarının algılanma düzeyi ve kayıt dışı ekonomi gibi etmenlerden oluşmaktadır. Sosyal faktörler ise; vatandaşlık bilinci ve yönetime duyulan güven, dini inançlar, siyasi iktidar ve demokrasidir. Demografik faktörler; yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum ve mesleki statüdür.

2.3.1. Ekonomik Faktörler

2.3.1.1. Vergi Yükü

Vergi yükü, mükelleflerin yaptığı vergi ödemelerinin sonucunda gelirlerindeki azalma miktarı ile ödenen vergi ve gelir arasındaki oranı ifade etmektedir.¹²⁶

¹²⁴ Tülin Canbay ve Güneş Çetin, 'Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü', *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, 2007, s.58.

¹²⁵ Abdullah Mutlu, *Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ümit Matbaacılık, Ankara, 2009, s.17.

¹²⁶ Taha Emre Çiftçi vd., 'Vergi Yükünün Düşürülmesine İmkan Yaratılması Bağlamında Alternatif Gelir Kaynakları', *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2, 2012, s.83.

Vergi yükü; mikro açıdan ele alındığında mükellefin ödediği vergi miktarı, makro açıdan ele alındığında ise toplamda ödenen vergilerin GSMH'ye oranlanmasıyla ortaya çıkar. Vergi yükü, ödeme gücünün bir simgesi olarak ödenen vergiyle doğru, ancak ödeme gücü ile ters orantılıdır. Ödenen vergiler arttığında vergi yükü artmakta, ödeme gücü arttığında ise vergi yükü azalmaktadır. Buna göre vergiler, yükümlülerin ekonomilerinde daralmaya sebep olur. Ekonomik gücü düşen bireylerin algıladıkları baskı subjektif vergi yükü olarak ifade edilirken, mükelleflerin ödediği vergi ve elde ettiği gelir arasındaki oran ise objektif vergi yükü olarak ifade edilmektedir.¹²⁷

Subjektif vergi yükünün etkisi vergi ahlakında önemli boyuttadır. Vergi yükümlüleri ödedikleri vergiler karşısında kendilerini psikolojik baskı altında hissetmekte ve bu da vergi ahlakını da olumsuz yönde etkilemektedir. Buna göre vergi ahlakı ile subjektif vergi yükü arasında ters bir orantının olduğu söylenebilir. Objektif vergi yükü ile vergi ahlakı arasındaki ilişki ise net olarak belirlenememekle birlikte bu ilişkinin bireylerin vergi uygulamaları ve risk algılama düzeyleri ile yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. Yüksek vergi oranları vergi mükelleflerini vergi kaçırmaya iterken bu durumda karşılaşılabilecek cezai durumlar ise mükellefin davranışını belirleyici niteliktedir.¹²⁸

2.3.1.2. Vergi Adaleti

Vergi adaleti, kişiler arasındaki gelir düzeyi farklılıklarını gideren bir vergi sistemi oluşturularak ya da kişilerin mali durumlarına göre vergilendirilmelerini amaçlayan bir vergi sistemi uygulaması olarak ifade edilmektedir.¹²⁹ Devletin vergi uygulamalarında, toplam vergi yükünün kişiler arasında adil bir biçimde dağıtılmasını amaç edinerek, vatandaşlardan tahsil edilecek verginin tespit edilmesinde mükelleflerin şahsi, ailevi ve mali durumlarının göz önüne alınması vergi adaletinin sağlanması açısından oldukça önem arz etmektedir. Yapılan vergi uygulamalarının başarısı ve toplum tarafından kabul edilmesinde adalet önemli bir ifade olarak ortaya çıkmaktadır. Eşit ve adil bir vergi sisteminin yer aldığı toplumlarda buna bağlı olarak vergi ahlakı

¹²⁷ Şerafettin Aksoy, *Kamu Maliyesi: Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Bütçe-Maliye Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991, s.295.

¹²⁸ İhsan Cemil Demir, '*Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*', Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.66-68.

¹²⁹ Veli Kargı ve Cihan Yüksel, '*Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri*', İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, S.54, 2010, s.29.

kavramı da ön plana çıkmaktadır. Buna göre vergideki ahlakilik ilkesi, genellik ve eşitlik ilkelerinden beslenmektedir. Adil olmayan bir vergi sisteminde mükellefler, vergi ödemekten çekinerek uzaklaşacaklar ve buna bağlı olarak vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma gibi durumlara başvuracaklardır.¹³⁰

2.3.1.3. Gelir Düzeyi

Gelir durumunun vergi ahlakı üzerindeki etkisi çok net olmamakla beraber, artan oranlı gelir tarifesinin uygulandığı ülkelerde gelir düzeyi yüksek olan mükellefler vergi kaçırmanın faydalı olacağını düşünebilirler. Buna karşılık düşük gelirlili mükellefler vergiden kaçınmanın kendileri için fayda kayıpları yaratacağını düşündükleri için vergiye karşı daha gönüllü olabilirler. Bu nedenle gelir düzeyi ile vergi ahlakı arasında karışık bir ilişkinin olduğu söylenebilir.¹³¹

2.3.1.4. Vergi Denetimi ve Vergi Cezaları

Vergi denetiminin ve vergi cezalarının etkin olduğu toplumlarda mükellefler, vergiye gönüllü olarak uyum sağlamaktadırlar.¹³² Özenli bir vergi denetim sisteminin bulunduğu toplumlarda mükellefler bu baskı ve korku altında gerçeğe dayalı beyanlarda bulunmaktadır. Bireyler vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma davranışlarında bulunmadan önce elde edecekleri fayda ve karşılaşacakları cezai uygulamaları gözetererek hareket ederler. Vergi mükellefleri yapılan denetimlerin etkinliğine göre yakalanma ya da ceza uygulamalarını göz önünde bulundurarak gerçek kazançlarını beyan etmede ya da vergi kaçırma konusunda karar vermektedirler. Bu kararlarda en önemli etken ise vergi suç ve ceza sistemidir.¹³³ Tosuner ve Demir (2009)'e göre vergi kültürü ve vergi ahlakının yetersiz olduğu topluluklarda, ceza ve yaptırımlar ne kadar yüksek olsa da vergi kaçırma oranı istenilen düzeye indirilememiştir. Vergileme konusunda daha başarılı olan ülkelerin çoğunda vergi ahlak düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

¹³⁰ Hakkı Ay, 'Ahlaki Vergi', *Rota Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, 2015, s.680.

¹³¹ Handan Kaynar Bilgin, 'Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri', *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.38, 2011, s.177.

¹³² Ahmet Karaaslan vd., 'Vergi İdaresi ve Siyasi Yönetim Algısının Vergi Ahlakına Etkisi: Anket Çalışması', *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.2, 2015, s.21.

¹³³ Müslim Demir, 'Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler', *Akademik Bakış Dergisi*, S.18, 2009, s.7.

2.3.1.5. Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi

Devletin yaptığı kamu harcamaları, vergi mükelleflerinin arzu ve tercihleri doğrultusunda gerçekleşiyor ise bireyler vergi ödemelerini gönüllü olarak yapmaktadırlar. Ancak tam tersi bir durumda mükelleflerin istemedikleri bir alanda yapılan kamu harcamalarının olması noktasında, bireyler fonların yanlış değerlendirildiği hissine kapılarak vergi ödemekten uzaklaşmaktadırlar. Buna göre devletin yaptığı kamu harcamaları ve vergi uygulamaları mükelleflerin vergiye karşı uyumunu ve vergi ahlakını doğrudan etkilemektedir.¹³⁴

Vergi yükümlüleri açısından bakıldığında ise ödemiş oldukları vergiler karşısında devletin; kendilerini koruyan, refah içerisinde yaşamalarını sağlayan ve vatandaşlarına sahip çıkan bir yönetim anlayışı belirlemesini isterler. Bu isteklerinin karşılanmasına göre vergilendirmedeki motivasyonları şekillenmektedir. Devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkinin sağlıklı olması ve vergi mükelleflerinin gönüllülüğü, devlete ait kurum ve kuruluşlara karşı olan güvenin var olmasıyla birlikte oluşmaktadır.¹³⁵

2.3.1.6. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi; ekonomide reel olarak gerçekleşmesine rağmen yapılması gereken kayıtların tutulmamasından dolayı vergi yasaları dışında gerçekleşen ve buna göre elde edilen net gelir üzerinden vergilendirme yapılmayan ve denetlenmeyen mali faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.¹³⁶ Vergi ahlakı ile kayıt dışı ekonomi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Vergi ahlak düzeyi düşük olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi oranı daha fazla olduğu görülmektedir. Toplumdaki kişilerin vergi ahlak düzeyleri ve toplum kuralları kayıt dışı ekonomi üzerinde etkili olmakta ve vergi yükümlülerinin kayıt dışı işlemlere yönelme olasılığını azaltıcı yönde etkilemektedir. Vergi ahlakı ve kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki iki ana yaklaşım ile açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomik yaklaşımdır, bu yaklaşıma göre bireyler kayıt dışı ekonomiye yönelirken vergi uygulamaları, vergi denetim ve cezaları gibi

¹³⁴ İsmihan Duran ve Mehmet Sadık Ayhan, 'Ekonomik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerine Etkisi: İstanbul İli Örneği', *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, 2016, s.519.

¹³⁵ Sibel Aşan, 'Mükellef ve Kamu Otoritesi Açısından Vergi Ahlakının Değerlendirilmesi', *Journal of Life Economics*, S.1, 2014, s.75.

¹³⁶ Sezgin Demir ve Feden Akkoç, 'Kayıtdışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiye Algılamaları: Aydın İli Örneği', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.26, 2011, s.4.

unsurları göz önünde bulundurarak hareket ederler. İkinci yaklaşım ise vergi uyumu konusundaki davranışsal yaklaşım türü olan; bireylerin uygulanan vergi denetim ve cezalarının düşük olmasına rağmen kişilerin kayıt dışı ekonomiye yönelme oranları ekonomik yaklaşım teorisine göre daha düşük orandadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlak düzeyi incelenirken yalnızca ekonomik faktörler değil bunun yanında davranışsal etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.¹³⁷

2.3.2. Sosyal Faktörler

2.3.2.1. Vatandaşlık Bilinci ve Yönetime Duyulan Güven

Vergi uygulamaları, devlet ile vatandaşlar arasındaki ekonomik ilişkiye dayalıdır. Aynı zamanda uygulanan vergi sisteminin büyük bir kısmını bireylerin devlet ile olan bağı, güven ve bunlarla birlikte oluşan vatandaşlık bilincidir. Vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusunda gönüllü davranmaları devlete olan bağlılıkları ile paralellik göstermektedir. Yönetime duyulan güven, bağlılık ve vatandaşlık bilincinin oluşabilmesi kamusal otoritenin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Otorite ile oluşturulmuş vergi uygulamaları vergiye karşı uyumun sağlanması ve güven ortamının oluşması açısından vergi ahlakını arttıran bir etki oluşturmaktadır. Tersine bir durumun oluşmasında ise, kamu ve kuruluşlarının güven sağlamadığı bir ortamda vergi ahlakı azalarak bir takım tehditler ortaya çıkmaktadır.¹³⁸ Buna bağlı olarak; Scholz ve Lubell (1998) tarafından ABD’de yapılan çalışmalar, Torgler ve Schneider (2005) tarafından Avusturya’da ve Bergman (2001) tarafından Arjantin’de yapılan çalışmalarda devlet kurumlarına güvenen kesimin vergi ahlak düzeyi daha yüksek olduğu görülmüştür. Parlamente, uygulanan yasal sisteme ve yönetime duyulan güven vergi yükümlülerinin var olan vergi uygulamalarına karşı tutum ve davranışlarını ve sonuç olarak vergi ahlakını etkilemektedir. Kamu kuruluşlarında adaletli bir sistemin uygulanmadığı algısı oluştuğunda, vergi uyumu azalarak vergi yasalarına karşı direnme davranışı sergilenmektedir. Buna bağlı olarak mükellefler ile devlet arasında oluşan ilişki; psikolojik, duygusal bağ ve sadakate dayalı oluşmaktadır. Böylelikle vergi

¹³⁷ Ulvi Sandalcı ve İnci Sandalcı, ‘Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi: OECD Ülkeleri Özelinde Bir İnceleme’, *Sakarya İktisat Dergisi*, C.6, S.1, 2017, s.75.

¹³⁸ Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir, ‘Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, 2009, s.2.

yükümlüleri açısından vergi uygulamaları, devletin yapmış olduğu hizmetlerin bir fiyatlandırılması olarak algılanmaktadır.¹³⁹

2.3.2.2. Dini İnançlar

Belirli bir dine mensup olarak hareket eden kişiler, herhangi bir inanca sahip olmayan kişilere göre vergi uygulamalarına karşı daha duyarlı davranmaktadır.¹⁴⁰ Bireylerin sahip olduğu dini inançlar, bireylerin vergisel açıdan görev ve sorumluluklarını yerine getirmede önemli bir etkidir. Bireyler, sadece kendi menfaatini düşünmekten çok diğer insanlara da yardım etmeyi amaçlamakta ve bağlı bulunduğu dinin görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Örneğin İslam dininin gereklerinden zekat kavramı her Müslüman'ın ödemesi gereken vergidir.¹⁴¹ Adam Smith (1976), dini inançların rasyonel ekonomik davranışlara zıt olarak bireyleri içgüdüsel olarak etkileyen ve ahlaki davranışlara iten önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Anderson ve Tollison (1992) ise dini kuralların bir toplumdaki ahlaki anayasa olduğunu ve ahlaki kaidelerin benimsenmesinde önemli bir enstrüman olduğunu belirtmiştir. Torgler (2003), dini inançlar ile vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişkinin var olduğunu ve vergi ahlakının artmasında dini inançların önemli bir etmen olduğunu belirtmiştir.

2.3.2.3. Siyasi İktidar ve Demokrasi

Kişilerin siyasi iktidara ve demokrasiye verdiği önem vergiye karşı olan bakış açılarını oldukça etkilemektedir. Demokrasinin var olduğu ülkelerde vatandaşlar, kamu harcamaları ve vergi uygulamalarında fazlasıyla söz hakkına sahiptir. Buna göre vergi yasaları ve kamu harcamaları üzerinde söz hakkına sahip olan bireyler bu uygulamalara yön verdiğini düşünerek vergi uyumu ve vergi ödeme konusunda daha istekli davranmaktadırlar.¹⁴²

Uygulanan siyasi yönetimin yasal çerçevesi, demokrasinin uygulama düzeyi ve siyasal faktörler mükelleflerin vergiye karşı tutumlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

¹³⁹ Deniz Turan ve Ali Yurdakul, 'Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı', *Business and Economics Research Journal*, Vol.5, No.1, 2014, pp.135.

¹⁴⁰ Özgür Saygın vd., 'Vergi Ahlakının Belirleyicileri Bağlamında Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı', *Maliye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, 2015, s.24.

¹⁴¹ Coşkun Can Aktan, 'Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı', *Çimento İşveren Dergisi*, C.26, S.1, 2012, s.20.

¹⁴² Handan Kaynar Bilgin, a.g.e., s.178.

Belirli dönemde Avrupa ve Amerika’da vatandaşlar ‘Temsilsiz Vergileme’ sistemine karşı çıkarak isyan hareketlerine başvurmuştur. Vatandaşların kendilerini temsil edecek yöneticileri özgür ve kendi iradeleriyle seçebilmeleri ve aynı zamanda denetlemeleri vergiye karşı olan uyumlarını ve gönüllülüklerini arttırmıştır.¹⁴³

Siyasi iktidar otoritesini, mükellefler üzerindeki vergi sorumluluklarını arttıracak şekilde kullanırsa, mükelleflerin vergiye karşı olan tepkileri artacaktır. Bu yüzden siyasi iktidarın vergi sistemini mükelleflerin öneri ve tercihlerini ön planda tutarak uygulaması, vergiye karşı olan tepkinin azalmasını sağlamaktadır. Siyasi iktidarın verdiği kararlar ve uygulamaların mükellefler açısından kabul edilebilir olması vergi ahlakını önemli derecede arttıran bir etmendir.¹⁴⁴

2.3.3. Demografik Faktörler

2.3.3.1. Yaş

Mükelleflerin yaşları, vergi ahlakını etkileyen önemli bir değişkendir. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, daha düşük yaş aralığında bulunan bireyler, ileriki yaştaki bireylere nispeten daha düşük vergi ahlakına sahiptir. Buna sebep olarak, genç yaştaki mükelleflerin daha çok tüketime yönelik olması ve yüksek standartlarda bir yaşam istemeleridir. İleriki yaşlardaki mükelleflerde ise tam tersi bir durum oluşmakta ve zaman içerisinde bireylerin sahip olduğu statü, mülkiyet ve cezai tehditlere daha duyarlı olmalarından kaynaklı, potansiyel maliyetleri daha fazla olduğu için vergiye karşı daha uyumludurlar.¹⁴⁵

2.3.3.2. Cinsiyet

Sosyo-psikolojik olarak yapılan tüm araştırmalarda kadınların erkeklere göre daha uyumlu davranışlarda bulduklarını ve erkeklerin kadınlara göre daha benmerkezci oldukları görülmüştür. Fakat geleneksel kadın rolüne göre günümüzün kadın modeli daha bağımsız olmakla beraber bu durum vergi ahlakını ve vergi uyumunu düşürebilmektedir.¹⁴⁶ Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uysal, daha ve risk almaya daha yatkındırlar. Bu sebeplerle kadınların vergiye karşı daha uyumlu ve daha istekli

¹⁴³ Müslim Demir, a.g.e., s.8.

¹⁴⁴ Mehmet Tosuner ve İhsan Cemil Demir, a.g.e., s.7.

¹⁴⁵ Naci Tolga Saruç ve Kadriye İzgi, ‘Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi’, 3. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, 2011, s.5.

¹⁴⁶ Handan Kaynar Bilgin, a.g.e., s.176.

oldukları söylenebilir. Ancak cinsiyet farklılıklarının vergi ahlakı üzerindeki etkisi ile ilgili kesin tahminlerde bulunmak oldukça zordur.¹⁴⁷

2.3.3.3. Eğitim Durumu

Eğitim seviyesinin artmasıyla vergi ahlak düzeyinin buna paralel olarak artış göstereceği düşünülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek toplumlarda, bireyler ödedikleri vergiler karşısında daha iyi bir kamu hizmeti alacaklarının farkında olması sebebiyle vergi karşı daha duyarlıdırlar. Ancak bununla beraber devletin vergi gelirlerini ne şekilde kullanması üzerine eleştirel bir yaklaşımda da bulunabilirler. Eğitim seviyesinin düşük olduğu toplumlarda ise vergi mükellefleri vergi kaçırma konusundaki davranışlarını haklı bularak kendilerini savunabilmektedirler. Vergi uygulamaları ile ilgili konularda yüksek bilgi sahibi olan insanların vergiden kaçınma yollarını fark ederek vergiden uzaklaşacakları ise ayrı bir görüş olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda ise vergi ahlakı olumsuz etkilenecek vergi gelirlerinin azalması beklenmektedir.¹⁴⁸

Eğitim seviyesi yüksek olan vergi mükellefleri vergi uygulamalarının sosyal ve mali etkilerinin farkındadır. Buna göre; vergi bilinci, vergi uyumu ve vergi ahlak seviyesinin yüksek, vergi kaçırma isteğinin ise düşük olması beklenmektedir.¹⁴⁹

2.3.3.4. Medeni Durum

Medeni durum yasal olmayan davranışlar üzerinde oldukça etkili bir faktördür. Bireylerin evli olma durumu onların sosyal hayatlarına etki ederek yasal alışkanlıkları üzerinde de etki göstermektedir. Bu durumda bireyin sosyal kısıtlamaları vergi ahlakına yansımaktadır. Yani bireylerin medeni durumu ile vergi sistemi bir etkileşim içerisindedir.¹⁵⁰ Ülkede uygulanan vergi sistemi diğer tüm faktörler göz önüne alınarak değerlendirildiğinde daha doğru sonuçlar elde edilebilir. Aynı zamanda her ülkede medeni durumun vergi ahlakına etkisi değişiklik gösterebilir. Torgler (2003), yaptığı çalışmalarda evli mükelleflerin bekar mükelleflere göre daha yüksek vergi ahlakına

¹⁴⁷ Ali Rıza Gökbnar vd., a.g.e., s.78.

¹⁴⁸ Esra Gürel ve İlkay Yıldız, 'Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Vergi Ahlakı Ve Vergiye Gönüllü Uyum', *Kesit Akademi Dergisi*, S.10, 2017, s.700.

¹⁴⁹ Erdoğan Teyyare ve Ensar Kumbaşlı, 'Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü', *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16, S.4, 2016, s.7.

¹⁵⁰ Ali Rıza Gökbnar vd., a.g.e., s.79.

sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.¹⁵¹ Evli mükelleflerin bekar mükelleflere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olmalarının nedenlerinden biri ise, vergi kaçakçılığı ile yakalanma durumunda karşılaşıacağı tepki ve yaptırımlara karşı daha çekinik davranmalarındır. Aynı zamanda evli bireyler bekar bireylere göre birtakım ülkelerde daha fazla vergisel avantajlardan faydalanmaktadırlar. Bunun sonucunda vergi baskısı azalarak vergiye gönüllü uyum sağlamaktadırlar.¹⁵²

2.3.3.5. Mesleki Statü

Farklı meslek gruplarından mükelleflerin vergi yükünü hissetme derecesi farklı olabilmektedir. Mesleklerin gelir durumu ve ödenen vergilerin dolaylı veya dolaysız olması da vergi ahlakını etkilemektedir. Ücretli çalışan mükellefler vergi tutarı maaşlarından kesildiği için vergiyi daha az hissetmektedirler. Bir diğer örnek ise serbest meslek çalışanlar için verilebilir. Serbest meslek mensupları, diğer mesleklere göre daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olabilmektedirler. Buna göre vergi adaletinin sağlanabilmesi ve toplumsal düzenin var olması vergi ahlakı ile doğru orantılıdır.¹⁵³

¹⁵¹ Engin Can ve İsmihan Duran, 'Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi', *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C.52. S.606, 2015, s.59.

¹⁵² Deniz Turan ve Ali Yurdakul, a.g.e., s.131.

¹⁵³ Esra Gür ve İlkay Yıldız, a.g.e., s.700.

3.BÖLÜM

KÜLTÜRÜN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR 61 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

Çalışmanın önceki bölümlerinde kültür kavramı, özellikleri, sınıflandırmaları ve kuramları, vergi kavramı, önemi, amaçları ve vergi ahlakı, vergi ahlakının belirleyici faktörleri üzerinde durulmuştur. Uygulama bölümüne geçmeden önce konumuzla ilgili yapılmış yerli ve yabancı çalışmaları araştırmamıza dayanak oluşturması bakımından bu bölümde yer verilmiştir. Devamında ise araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı belirtilmekle birlikte araştırma sonuçları analiz edilip yorumlanacaktır. Araştırma sorularının belirlenmesiyle beraber hipotezlere ilişkin bilgiler verildikten sonra araştırmanın yöntemi, evreni ve veri toplama araçları ile ilgili bilgi verilecektir. Ayrıca araştırmada elde edilen bulguların yorumlanmasında gerekli istatistiki yöntemler belirtilmiştir.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Vergilerin öneminin artması ile birlikte bu konuda yapılan çalışmalar da artmaktadır. Özellikle vergi ahlakının önemi açısından yapılan çalışmalar, vergi ahlakının daha iyi anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bu başlık altında vergi ahlakı ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiştir.

Song ve Yarbrough (1978), vergi ahlakı ve mükelleflerin vergiye karşı davranışlarının tespit edilmesi amacıyla, Kuzeydoğu Carolina şehrinde anket yöntemi ile bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda vergi ahlakı ile medeni durum, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Yaş, cinsiyet, devlete bağlılık ve din etkenlerinin vergi ahlakı üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Saruç (2003), vergi etiğinin vergi kaçırma üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla Türkiye ve İngiltere'deki 161 Türk vatandaşına anket uygulaması yapmıştır. Çalışmada katılımcılardan her ay gelirleri üzerinden vergi beyannamelerini doldurarak beyan etmeleri istenmiştir. Çalışma sonucunda, vergi kaçırıcı grup ve vergi kaçırmayan grup arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Vergi kaçırmayan katılımcıların daha yüksek vergi etiğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Alm ve Torgler (2006), Amerika ve İspanya’da vergi ahlak düzeyinin ölçülmesine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Ayrıca WVS (Word Values Survey) verilerinden yararlanılarak 14 ülkenin vergi ahlakı skorlarını da karşılaştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda; vergi ahlakının en yüksek olduğu ülkeler Amerika, Avusturya ve İsviçre olarak tespit edilmiştir. Ayrıca vergi ahlak düzeyi ile kayıt dışı ekonomi arasında ters yönlü ve güçlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Gökbunar ve diğerleri (2007), vergi ahlakına etki eden faktörleri tespit etmek amacıyla Avrupalı Değerler Araştırması (EVS) verilerden yararlanarak bir anket çalışması yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleki durum gibi demografik etkenler ile demokrasiye bağlılık ve dindarlık etkenlerin arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Demir (2008), Ege Bölgesi’nde vergi ahlakını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla altı ildeki gelir vergisi mükelleflerine anket yöntemi uygulaması yapmıştır. Çalışmanın sonucunda kadınların erkeklere göre, evli bireylerin bekar bireylere göre vergiye daha uyumlu oldukları görülmüştür. Ayrıca bireylerdeki bir birim vergi ahlakı artışının, vergi kaçakçılığını %0,7 ile %2,5 değişen oranda azalttığı tespit edilmiş, vergi ahlakının vergi kaçakçılığı açısından önemi vurgulanmıştır.

Torgler, Demir, Macintyre ve Schaffner (2008), Amerika ve Türkiye’deki vergi ahlakını etkileyen faktörleri, Amerika ve Türkiye’deki veri setlerini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, vergi kaçakçılığı ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Araştırmada genç yaştaki mükelleflerin diğer mükelleflere göre daha düşük vergi ahlakına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak yaş grupları ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Kadınların erkeklere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu ve eğitim düzeyinin vergi ahlakını etkileyen önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mükelleflerin algıladığı vergi yükü ile vergi ahlakı arasında ise ters yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

İpek ve Kaynar (2009), Çanakkale’deki vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla anket yöntemi ile bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda mükellefler; vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğine, vergi ödemenin devlete bağlılıkla yakın

ilişkisi olduğuna ve kendi çıkarları için vergi kaçırmanın geçerli bir sebep olmadığını düşünmektedirler.

İzgi (2011), bireylerin vergi ahlak düzeyini etkileyen demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörleri tespit ederek bu faktörlerin üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Anket yöntemi ile üniversite öğrencilerinin vergi ahlak skorunu tespit etmiştir. Ayrıca vergi ahlakını etkileyen faktörlerin vergi ahlak skoruna etkisini de incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, vergi ahlakının öğrencilerin vergilerini gönüllü ödeme ve vergiye uyum sağlamaları konusunda önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Ayrıca vergi ahlakının cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki statü ve eğitim düzeyine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Organ ve Yeğen (2013), Adana ilindeki muhasebe meslek mensuplarının vergiye karşı bakış açıları anket yöntemi ile tespit edilmiştir. Çalışmada meslek mensuplarının ve beraber çalıştığı vergi mükelleflerinin vergi ahlakı ve vergi bilinci üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ankete katılan meslek mensuplarının vergi ahlakının ve vergi bilincinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunun vergi kaçakçılığını onaylamayan ve vergi ödemenin gerekliliğini savunan bireylerden oluştuğunu belirtmiştir.

Yurdakul (2013), Dünya’da ve Türkiye’de yapılmış ampirik çalışmalardan hareketle vergi ahlakı kavramının boyutu ve vergi ahlakını belirleyen faktörleri anket çalışması ile tespit etmiştir. Çalışmanın sonucunda bireylerin vergi ahlakı üzerinde yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu gibi faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Taschetti (2013), 18 Latin Amerika Ülkesindeki vergiden kaçınma ve vergi ahlakını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla LatinoBarometer verilerinden yararlanarak bir anket çalışması yapmıştır. Çalışmanın sonucunda, sosyal faktörlerin vergi ahlakını önemli ölçüde etkilediği ve toplumun sahip olduğu kültürün vergi ahlakında belirleyici bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

Sa, Martins ve Gomes (2014), Portekiz’deki bireylerin vergi ahlak skoruna; gelir düzeyi, mesleki durum ve sosyo-psikolojik faktörlerin etkisi incelenmiştir. Avrupa Değerler Anketi (EVS), verilerinden yararlanılarak anket çalışması uygulanmıştır ve elde edilen sonuçlara faktör analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda gelir düzeyi,

mesleki statü, vergi idaresi, devlete güven ve demokratik sistem gibi faktörlerin vergi ahlakı üzerinde önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Turan ve Yurdakul (2014), geçiş ülkelerinin vergi yapıları, özellikleri, vergi ahlakının önemi ve vergi ahlakını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada Dünya Değerler Anketi (WVS) verilerinden yararlanarak geçiş ülkelerinin vergi ahlak skorlarını tespit etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin vergi ahlakının, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine göre oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Geçiş sürecinde ise Avrupa Birliği'nin vergi ahlakında sınırlı etkisinin bulunduğu ayrıca geçiş ülkelerinde devlete olan güven ve milli gururun artmasıyla vergi ahlakının olumlu etkilendiği tespit edilmiştir.

Şahin ve Hatırlı (2016), vergi uygulamaları ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Trabzon, Gümüşhane ve Giresun illerinde vergi mükellefine anket yöntemi çalışması yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda devlete güven, vergi adaleti, denetim ve demokrasi faktörlerinin vergi ahlakı ile olumlu bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Horodnic ve Williams (2016), kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Estonya, Letonya ve Litvanya'da anket yöntemi ile bir çalışma yapmıştır. Anket çalışmasında 10'lu likert ölçek kullanılarak sıralı lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda Estonya, Letonya ve Litvanya'da vergi ahlak düzeyinin düşük olduğu ve kayıt dışı ekonomiye eğilimin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde çalışmanın önemi, amacı, yöntemi, kapsamı ve elde edilen verilerin analizi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Vergiye karşı tutum ve davranışların ortaya çıkmasında vergi ahlakı önemli bir rol oynamaktadır. Vergi ahlakının belirleyici faktörleri ve ülkemizdeki vergi ahlakının seviyesinin ölçülmesinin yanı sıra dünya genelinde de Almanya'da 1960'lı yıllarda Günter Schmölders önderliğinde başlayan çalışmalara ek olarak son yıllarda Avrupa

Birliği ülkeleri, ABD, Japonya ve Avustralya gibi ülkelerden vergi ahlakı ile ilgili olarak ampirik çalışmalara yer verildiği görölmektedir. Vergi ahlakı kavramının soyut olması nedeniyle araştırma ve yapılan ölçümler büyük bir titizlik ve tutarlılık gerektirmektedir.

Bireylerin davranış ve tutumlarını etkileyen duygusal faktörlerle birlikte davranışlarının şekillenmesinde etkili olan diğer bir etmen ise kültür kavramıdır. Bireylerin vergiye karşı olan bakış açılarında çevresel ve sosyal faktörlerin yanında kültüründe etkisinin var olduğu düşünölmektedir.

Çalışmanın amacı, vergi ahlakını belirleyen demografik, sosyal ve ekonomik faktörlerin yanı sıra kültüründe bu bağlamda etkili olabileceği düşüncesi ile aralarında bir ilişkinin olup olmadığını değerlendirmektir. Çalışmanın bu kapsamda değerlendirilmesi, araştırmaya katkıda bulunan bireylerden elde edilen bilgiler dahilinde, vergi mükelleflerinin vergi ahlak düzeyine Hofstede'nin kültürel boyutlarının etkisi ele alınacaktır. Vergi ahlakı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kültürel anlamda bir etkinin var olup olmadığı ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

3.2.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamına Burdur, Isparta ve Antalya illerindeki gelir vergisi mükellefleri dahil edilmiştir.

3.2.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Analizi

Vergi mükelleflerinin vergi ahlakını etkileyen demografik, sosyal ve ekonomik faktörlerin yanında kültürel etkinin ölçülmesi amacıyla çalışmaya konu olan verilerin elde edilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışması Burdur, Isparta ve Antalya ilindeki gelir vergisi mükelleflerine uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 20 istatistik paket programları aracılığıyla değerlendirilmiştir. Anketler birebir katılım şeklinde uygulanmış olup toplamda 384 adet vergi mükellefine ulaşılmıştır. Anket formunun güvenilirliği SPSS 20 (Statistical Package for the Social Science) veri paket programıyla değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda güvenilirlik kat sayıları yer almaktadır.

Tablo 5. Güvenilirlik Testi Sonuçlarına İlişkin Veriler

Ölçek	Soru Sayısı	Cronbach's Alpha (p)
Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler	22	0,711
Kültür	25	0,863

Güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach's Alpha değerleri 0,711 ve 0,863 olarak bulunmuştur (Tablo 5). Cronbach's Alpha değerinin $0,70 \leq \alpha \leq 0,90$ arasında olması, ölçeğin güvenilirliğini iyi olarak kabul etmektedir.¹⁵⁴

Araştırmada uygulanan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir düzeyi, meslek ve yerleşim yerleri gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Anketin ikinci bölümünde, katılımcıların vergi ahlak düzeyleri ile vergi ahlakını belirleyen demografik, ekonomik ve sosyal faktörlerin tespit edilmesine ilişkin sorular yer almaktadır. Vergi ahlakını ölçmek için Demir (2008) tarafından oluşturulan ölçek kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde ise bireylerin kültürel boyutlarının tespit edilmesi amacıyla Hofstede'nin kültür boyutlarından güç mesafesi aralığını (1-5), belirsizlikten kaçınma düzeylerini (6-10), bireycilik/toplumculuk bakış açılarını (11-15), erillik/dişilik görüşlerini (17-20) ve son olarak uzun/kısa dönem yönelimi görüşlerini (21-25) belirleyen 25 adet soru katılımcılara yöneltilmiştir. Kültürel değerleri ölçmek için, Yoo ve Donthu (2002) tarafından geliştirilmiş kültürel değerler ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin, Hofstede (1980) tarafından geliştirilmiş ulusal kültür boyutlarıyla aynı boyutlara sahip olduğu Yoo ve Donthu (2002) tarafından tespit edilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması, Dörtyol (2012) tarafından yapılmıştır.

Anket çalışmasının ikinci ve üçüncü bölümünde katılımcıların verdiği cevapların ağırlık derecelerini tespit etmek amacıyla 5'li likert ölçek kullanılmıştır. (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) ne katılıyorum ne katılmıyorum, (4) katılıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum olarak belirlenmiştir.

¹⁵⁴ Selim Kılıç, Cronbach'ın Alpha Güvenilirlik Katsayısı, *Journal of Mood Disorders*, Vol 6, Number 1, 2016, s.47-48.

Çalışmada yapılan diğer analizlerde SPSS paket programı ile test edilmiştir. Uygulanacak analiz türünün belirlenmesi için ilk olarak veri seti normallik testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Veriler normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Demografik değişkenler ve vergi ahlak düzeyinin belirlenmesine yönelik sorularda iki örneklem grubu Mann Whitney-U Testi, demografik değişkenler ile vergi ahlak düzeyinin ölçülmesi amacıyla sorulan sorularda ikiden fazla örneklem grubunun verilerini karşılaştırmak amacıyla da Kruskal Wallis-H testi daha sonra vergi ahlakı ile kültürel boyutlar arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

3.2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışma ile ilgili hipotezler vergi ahlakını etkileyen demografik, sosyal ve ekonomik faktörler ve kültürel etmenler olarak temel hipotezler ve bunlara bağlı alt hipotezler oluşturulmuştur. Buna göre oluşturulan temel hipotezler aşağıdaki gibidir;

H₁: Vergi ahlakı ile demografik faktörler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Vergi ahlakı ile sosyal faktörler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Vergi ahlakı ile ekonomik faktörler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Vergi ahlakı ile kültürel boyutlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2.5. Araştırmanın Bulguları ve Sonuçların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara uygulanan anket sorularından elde edilen veriler doğrultusunda ilgili analizler yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

3.2.5.1. Araştırmaya Katılan Mükelleflerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Ankete katılım gösteren bireylerin demografik özelliklerinin belirlenmesine ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir düzeyi, meslek ve yerleşim yeri gibi sorular içeren katılımcıların kişisel bilgilerine ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre frekans analizi yapılarak ankete katılanlara ait sosyo-demografik özellikler ve değerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Verilerin Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet			
Kadın	162	42,2	42,2
Erkek	222	57,8	100
Yaş Grubu			
18-29	151	39,3	39,3
30-49	182	47,4	86,7
50-64	46	12	98,7
65-+	5	1,3	100
Medeni Durum			
Bekar	159	41,4	41,4
Evli	225	58,6	100
Eğitim Durumu			
İlk Öğretim	14	3,6	3,6
Lise	139	36,2	39,8
Önlisans	79	20,6	60,4
Lisans	136	35,4	95,8
Lisans Üstü	16	4,2	100
Aylık Gelir Grubu			
1.500-3.500	166	43,2	43,2
1.501-10.000	181	47,1	90,4
10.001-25.000	34	8,9	99,2
25.001-+	3	0,8	100
Meslek Grubu			
Tüccar	34	8,9	8,9
Esnaf	185	48,2	57
Serbest Meslek	42	10,9	68
İşçi veya Memur	123	32	100
Yerleşim Yeri			
Köy	4	1	1
Kasaba	11	2,9	3,9
İlçe	10	2,6	6,5
İl	227	59,1	65,6
Büyükşehir	132	34,4	100
Katılımcıların İllere Göre Dağılımı	Burdur (104)	Isparta (148)	Antalya (132)

Ankete katılan bireylerin %42,2 kadın, %57,8 ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Ankete katılanların %39,3'ü 18-29 yaş aralığında, %47,4 'ü 30-49 yaş aralığında, %12'si 50-64 yaş aralığında ve %1,3'ü de 65 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır (Tablo 6).

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise, %41,4'ünün bekar, %58,6' ise evli katılımcı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 6).

Anketi yanıtlayan bireylerin eğitim durumlarına bakıldığında, %3,6'sı ilköğretim, %36,2'si lise, %20,6'sı ön lisans, %35,4'ü lisans ve %4,2'si ise lisansüstü eğitim düzeyindedir (Tablo 6).

Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde, %43,2'si 1.500-3.500 TL arasında, %47,1'i 3.501-10.000 arasında, %8,9'u 10.001-25.000 TL arasında ve %0,8'i 25.001 TL ve üzerinde gelir elde etmektedir (Tablo 6).

Ankete katılan bireylerin meslek gruplarına göre dağılımı, %8,9 tüccar, %48,2 esnaf, %10,9 serbest meslek mensubu ve %32 işçi veya memur şeklindedir (Tablo 6).

Ankete katılan mükelleflerin yerleşim yerleri incelendiğinde ise, köyde yaşayanlar %1, kasabada yaşayanlar %2,9, ilçede yaşayanlar %2,6, il de ikamet edenler %59,1 ve büyükşehirde ikamet edenlerin oranı ise %34,4'tür (Tablo 6).

Ankete Burdur İlinden 104, Isparta İlinden 148, Antalya İlinden ise 132 kişi ankete katılmıştır.

3.2.5.2. Mükelleflerin Vergi Ahlak Skorlarına İlişkin Bulgular

Yapılan araştırmada TR 61 bölgesinin vergi ahlak skorunu elde edebilmek amacıyla, daha önce yapılmış anket çalışmaları da incelenerek, vergi ahlakını ölçmek için 6 soruluk bir endeks oluşturulmuştur. Bu soruların yanıtları 5'li likert ölçek ile kodlanmış olup ters soruların cevapları yeniden kodlanarak değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda mükelleflerin vergi ahlak seviyelerini ölçen sorular, bu sorulara katılım oranları, standart sapması ve normallik testinin belirlenmesi amacıyla Shapiro – Wilk (p) değerleri belirtilmiştir.

Tablo 7. Mükelleflerin Vergi Ahlak Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik İfadelerin Ortalamaları ve Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Shapiro-Wilk (p) değeri
Vergi Ahlak Skoru	3,407	1,106	0,000
Hiçbir zaman vergi kaçırmam.	4,216	0,989	0,000
Vergi kaçırın bireyler toplum tarafından ayıplanmalıdır.	4,138	1,087	0,000
Vergimi kendi isteğimle, tam ve eksiksiz öderim.	3,979	1,059	0,000
Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim.	3,085	1,318	0,000
Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.	2,442	1,254	0,000
İçinde bulunduğumuz koşullarda vergi kaçırmak zorunludur.	2,585	0,931	0,000

Tabloda 7' deki sonuçlara göre TR 61 bölgesinin vergi ahlak skoru 3,407 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçek 5'li likert ölçek olduğundan ve 3 değerinin orta nokta olarak (%50) kabul edilebildiği için TR61 bölgesinin vergi ahlak skorunun ortalamanın biraz üstünde olduğu görülmektedir. TR 61 bölgesinde uygulanan anket çalışmasının Burdur, Isparta ve Antalya illerindeki mükelleflerin vergi ahlak skorları da ayrıca belirtilmiş ve bu üç ilin karşılaştırması yapılmıştır.

Tablo 8. Mükelleflerin Vergi Ahlak Düzeylerinin İl Bazında Dağılımı

	Ortalama	Standart Sapma	Shapiro-Wilk (p) değeri
Vergi Ahlak Skoru	3,407	1,106	0
BURDUR	3,349	1,168	0
ISPARTA	3,416	1,133	0
ANTALYA	3,455	1,019	0

Vergi ahlak skorunun il bazındaki dağılımına bakıldığında Burdur ilinin vergi ahlak skoru; 3,349, Isparta; 3,416, Antalya'nın vergi ahlak skoru ise; 3,455 olarak tespit edilmiştir. Buna göre vergi ahlak skorunun en yüksek olduğu il Antalya, en düşük olduğu il ise Burdur olarak ölçülmüştür (Tablo 8).

Tablo 9. Vergi Ahlakı Faktör Analizi

Vergi Ahlakı		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,710
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1025,936
	df	15
	Sig.	0,000

Tablo 9’da yapılan faktör analizinde KMO değerinin 0,5’in üzerinde olması gerekmektedir.¹⁵⁵ Tabloda belirtilen KMO değeri ise 0,710 ve Bartlett küresellik testinin de (Sig: 0,000) anlamlı olduğu görülmektedir. Bu testler, kullanılan faktörlerin veri setine uygunluğunu belirtmekle beraber değişkenlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte her bir değişkenin toplam faktördeki katkısının da görülmesi gerekmektedir. Bu yüzden Anti-Image korelasyon matrisine bakılarak ve matristeki her değişkenin köşegen değerleri 0,5’ten daha düşük olmadığı belirlenmelidir.

Tablo 10. Vergi Ahlakı Faktör Analizi (Anti-Image Matrisi)

Değişkenler	VAHLAK 1	VAHLAK 2	VAHLAK 3	VAHLAK 9	VAHLAK 13	VAHLAK 14
VAHLAK1	<u>0,773</u>	-0,362	-0,492	-0,025	0,011	0,021
VAHLAK2	-0,362	<u>0,790</u>	-0,300	-0,043	-0,055	0,173
VAHLAK3	-0,492	-0,300	<u>0,748</u>	0,118	0,001	0,051
VAHLAK9	-0,025	-0,043	0,118	<u>0,798</u>	-0,133	-0,069
VAHLAK13	0,011	-0,055	0,001	-0,133	<u>0,587</u>	-0,614
VAHLAK14	0,021	0,173	0,051	-0,069	-0,614	<u>0,642</u>

Tablo 10’da faktör analizi sonucunda Anti-Image matrisine bakıldığında, her bir değişkenin köşegen sayısının 0,5’ten büyük olduğu görülmektedir. Buna göre herhangi bir değişkenin oluşturulan endeksten çıkarılmasına gerek bulunmamaktadır.

Yapılan analizde de görüldüğü üzere oluşturulan endeks, herhangi bir bölgenin ya da ülkenin vergi ahlakını ölçmek amacıyla kullanılabilecek istatistiksel yeterliliktedir.

3.2.5.3. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörlere İlişkin Bulgular

Bir toplumdaki vergi ahlakının oluşmasında birden fazla faktör rol oynamaktadır. Vergileme kavramı her ne kadar ekonominin içerisinde yer alsada sosyal ve kültürel öğeleri de içeren, hem devlet hem de vatandaşlar için oldukça önem arz eden mali bir olaydır. Bu sebeple vatandaşların vergi karşısındaki ahlaki yapısını belirleyen faktörleri sınıflandırmak oldukça önemlidir.

Vergi ahlakının belirleyicilerini sınıflandırılmasında, vergilerin ekonomik bir araç olmasının yanı sıra sosyal, kültürel ve demografik faktörlerinin de incelenmesi

¹⁵⁵ Şeref Kalaycı, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Dinamik Akademi Yayınları, Ankara, 9. Baskı, s.322.

gerekmektedir. Buna göre vergi ahlakını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörlere ilişkin değişkenlerin ortalamaları, standart sapması ve normallik testinin belirlenmesi amacıyla Shapiro-Wilk (p) değerleri belirtilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Sosyal Faktörler ile İlgili İfadelerin Ortalamaları ve Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Shapiro-Wilk Değeri (p)
Ekonomik Faktörler	3,644	0,551	0,000
Ülkemizde vergi denetiminin yüksek olduğunu düşünüyorum.	2,745	1,197	0,000
Ülkemizde vergi sisteminin adil olduğunu düşünüyorum.	3,714	1,243	0,000
Vergi benim için önemli bir yüküdür.	3,716	1,247	0,000
Ülkemizde vergi oranları çok yüksektir.	4,161	1,508	0,000
Ödediğim vergi miktarını yüksek buluyorum.	4,153	0,953	0,000
Vergi cezalarının oldukça ağır olduğunu düşünüyorum.	3,250	1,276	0,000
Vergi suçu dolayısıyla yakalanıp cezalandırılmak beni korkutur.	3,890	1,185	0,000
Vergi afları vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir.	3,706	1,154	0,000
Ödediğim vergilerin bana kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünüyorum.	3,398	0,939	0,000
Ülkemizde kamu harcamalarında savurganlık yapılmaktadır.	3,708	0,896	0,000
Sosyal Faktörler	3,907	0,601	0,000
Vergi kaçırırsam ve bunu çevrem öğrenirse çok utanırım.	3,862	1,207	0,000
İktidarı destekliyorsam vergimi daha gönüllü öderim.	3,193	1,322	0,000
Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir sistem ile yönetilmektedir.	3,242	1,287	0,000
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla gururlanıyorum.	4,604	0,662	0,000
Ülkesini seven biri vergisini eksiksiz ödemelidir.	4,385	0,706	0,000
Yaşantımda dini kurallar önemlidir.	4,156	0,994	0,000

Vergi ahlakını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörlerin kendi içerisindeki ortalama ve standart sapmaları ve normallik testi sonuçları verilmiştir. Yapılan test sonucunda verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11'deki ekonomik faktörlerin ortalamalarına bakıldığında, en az katılım oranı ile mükellefler ülkemizde vergi denetiminin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Buna bağlı olarak mükelleflerin en çok katılım gösterdiği ifadeler ise ülkemizdeki vergi oranlarının yüksekliği ve ödedikleri vergi miktarının fazla olmasına ilişkin ifadelerdir.

Sosyal faktörlerin etkilerine bakıldığında ise mükelleflerin en çok katılım gösterdiği ifadeler dini inançlar ve vatandaşlık bilinci ile ilgili ifadelerdir. Bu grupta yer alan ifadelerde daha az katılımın gösterildiği değişkenler ise siyasi iktidar ve demokrasi ile ilgili maddelerdir.

3.2.5.4. Mükelleflerin Kültürel Boyutlarının Belirlenmesine İlişkin Bulgular

Mükelleflerin kültür boyutlarına ilişkin yakınlıkları ve normallik testi aşağıdaki tabloda ölçülmüştür. Her bir boyutun değerlendirildiği sorular tabloda verilmiştir. Belirtilen ortalama değerler ankete katılan mükelleflerin ifadelerine katılım düzeylerini göstermektedir. Ortalama düzeyi 1'den 5'e doğru gittikçe katılım ifadeleri artış göstermektedir.

Tablo 12. Kültürel Boyutların Soru Bazında Dağılımı ve Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Shapiro-Wilk Değeri (p)
Güç Mesafesi	2,943	0,835	0,000
Üstler kararlarının çoğunluğunu astlara danışmadan almalıdır.	2,612	1,247	0,000
Üstler, astlarla çok fazla sosyal etkileşime girmekten kaçınmalıdır.	2,674	1,163	0,000
Üstler, önemli görevleri astlarına devretmemelidir.	3,151	1,245	0,000
Astlar, üstler tarafından alınan kararlar konusunda hemfikir olmalıdır.	3,375	1,185	0,000
Üstler astların fikrini çok sık sormamalıdır.	2,901	1,183	0,000
Belirsizlikten Kaçınma	4,142	0,775	0,000
Benden bekleneni yerine getirebilmek için talimatların detaylı bir biçimde anlatılması gerekir.	4,195	0,923	0,000
Yönerge ve prosedürlere tam anlamıyla uymak önemlidir.	4,156	0,909	0,000
Uygulamalara yönelik talimatlar önemlidir.	4,247	0,807	0,000
Kural ve düzenlemeler önemlidir. Çünkü beklentilerin ne olduğunu görmemi sağlar.	4,305	0,875	0,000
Standartlaştırılmış iş prosedürleri yararlıdır.	3,809	1,128	0,000
Bireycilik/Toplumculuk	3,562	0,479	0,000
Bireyler, grubun menfaati için kendi çıkarlarını feda etmelidir.	3,518	1,093	0,000
Bireyler, her koşulda gruplarına bağlı kalmalıdır.	3,398	1,089	0,000
Grup başarısı bireysel başarıdan daha önemlidir.	3,638	1,090	0,000
Grubun refahı, bireysel kazanımlardan daha önemlidir.	3,682	1,063	0,000
Bireyler öncelikle ait oldukları grubun refahını daha sonra bireysel hedeflerini düşünmelidir.	3,594	1,075	0,000
Bireysel çıkarlara ters düşse dahi gruba sadakat teşvik edilmelidir.	3,542	1,137	0,000

Erillik/Dişilik	3,058	1,062	0,000
Erkekler sorunlara karşı mantıksal yaklaşırken, kadınlar sezgiselini ön planda tutmaktadırlar.	3,422	1,296	0,000
Erkeklerin her zaman kadınlardan daha iyi olduğu bazı meslekler vardır.	3,112	1,381	0,000
Erkeklerin kadınlara kıyasla, profesyonel mesleki kariyere sahip olması gerekir.	2,857	1,336	0,000
Zor problemleri çözmek tipik olarak erkek özelliği olan etkin ve güçlü bir yaklaşım gerektirir.	2,839	1,342	0,000
Uzun/Kısa Dönem Yönelimi	4,408	0,766	0,000
Kişisel kararlılık ve istikrar önemlidir.	4,45	0,866	0,000
Uzun dönemli planlama önemli bir unsurdur.	4,422	0,83	0,000
Gelecekteki başarı için sıkı çalışılmalıdır.	4,479	0,888	0,000
Gelecekteki başarı için bugünden fedakarlık yapılmalıdır.	4,339	1,017	0,000
Tüm olumsuzluklara rağmen, tereddütsüz şekilde yola devam edilmelidir.	4,352	0,990	0,000

Mükelleflerin kültür boyutlarına ilişkin yakınlıkları ölçülerek her bir boyutun değerlendirildiği sorular yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Belirtilen ortalama değerler ankete katılan mükelleflerin ifadelerine katılım düzeylerini göstermektedir.

Sorular bazında ortalamalara bakıldığında, en fazla katılımın uzun/kısa dönem yönelimi boyutunda olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaşamlarını uzun dönem odaklı planladıkları gözlemlenmektedir.

Katılımın yüksek olduğu bir diğer boyut ise belirsizlikten kaçınma boyutudur. Katılımcıların belirsiz durumlardan kaçındığı her zaman planlı ve kuralcı hareket ettikleri görülmektedir. Bireycilik/toplumculuk boyutuna bakıldığında da katılımın yüksek olduğu görülmektedir. Bu boyutta katılımcıların bireysel mi yoksa bağlı buldukları gruba göre mi hareket ettiği belirlenebilir. Analiz sonuçlarındaki oranlara göre katılımcıların çoğunluğunun toplumsal bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Tablo 12’de görüldüğü gibi en az katılım sağlanan erillik/dişilik ve güç mesafesi boyutu olmuştur.

Güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda, hiyerarşinin mümkün olduğu kadar az ve ast üst ilişkisinin daha ılıman olduğu görülebilir. Erillik/dişilik boyutuna bakıldığında ise erkeklerin sorunlara karşı mantıksal, kadınların ise sezgisel yaklaştığı önermesi katılımın yüksek olduğu ifadelerden biridir. Bu rağmen erkeklerin profesyonel mesleki kariyere sahip olması ve erkeklerin kadınlara göre problem çözmede daha

başarılı oldukları önermeler ise en az katılımın olduğu, dişil yaklaşımın görüldüğü ifadelerdir.

Sonuç olarak çalışmaya katılan mükelleflerin güç mesafelerinin düşük, toplumcu, belirsizlikten kaçınan ve dişil özellikler barından bir profil çizdikleri görülmektedir.

3.2.5.5. Vergi Ahlakının Demografik Faktörler Açısından Farklılık Testi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde mükelleflerin vergi ahlak düzeyini belirleyen önermeler değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan demografik değişkenler ile mükelleflerin vergi ahlak düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığının test edilmiştir.

Veriler normal dağılım göstermediği için iki örneklem grubu arasındaki farklılığın test edilmesinde Mann Whitney-U testi, ikiden fazla örneklem grubu arasındaki farklılığın ölçülmesinde ise Kruskal Wallis-H testi kullanılmıştır.

Analiz kapsamında kullanılan alt hipotezler şu şekildedir.

H₁: Vergi ahlak düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Vergi ahlak düzeyi ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Vergi ahlak düzeyi ile yaş grubu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Vergi ahlak düzeyi ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Vergi ahlak düzeyi ile aylık gelir durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 13. Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları

Değişkenler	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	Test Değeri	H ₀
Cinsiyet					
Kadın	162	3,432	0,531	p=0,821 Z=-0,226	Kabul
Erkek	222	3,390	0,580		
Medeni Durum					
Bekar	159	3,380	0,597	p=0,684 Z=-0,407	Kabul
Evli	225	3,428	0,532		
Yaş Grubu					
18-29	151	3,438	0,614	p=0,008	Red
30-49	182	3,454	0,517		
50-64	46	3,163	0,489		
65-+	5	3,067	0,345		
Eğitim Durumu					
İlk Öğretim	14	3,286	0,450	p=0,842	Kabul
Lise	139	3,419	0,627		
Ön Lisans	79	3,401	0,652		
Lisans	136	3,413	0,451		
Lisans Üstü	16	3,427	0,384		
Aylık Gelir Grubu					
1.500-3.500 TL	166	3,404	0,569	p=0,814	Kabul
3.501-10.000 TL	181	3,418	0,566		
10.001-25.000 TL	34	3,397	0,509		
25.001-+ TL	3	3,167	0,167		

Katılımcıların demografik özellikleri ile vergi ahlak düzeyleri analiz edildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Vergi ahlak düzeyi ile kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Katılım düzeyleri birbirine yakınlık gösterse de kadın katılımcıların vergi ahlakının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Vergi ahlakı medeni duruma göre değerlendirildiğinde ise, evli katılımcıların vergi ahlak düzeylerinin bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Evli katılımcılar ile bekar katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Vergi ahlak düzeyi ile yaş grupları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılığın 50-65 yaş üstü yaş grubunda bulunan katılımcıların vergi ahlak düzeyleri daha düşükken, 18-49 yaş aralığındaki katılımcıların vergi konusuyla ilgili daha bilinçli olduğu ve vergi ahlak skorunun daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu ve vergi ahlak d¼zeyi arasında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı ancak eğitim seviyesi yükseldikçe vergi ahlakının da arttığı gözlenmektedir.

Vergi ahlakı aylık gelir düzeyine göre değerlendirildiğinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı ancak gelir düzeyi arttıkça vergi ahlakının d¼ştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca ankete katılan yatırımcıların il bazında farklılık testi aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 14. Burdur İlinin Vergi Ahlak D¼zeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları

Değişkenler	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	Test Değeri	H ₀
BURDUR					
Cinsiyet					
Kadın	49	3,432	0,530	p=0,196 Z=1,292	Kabul
Erkek	55	3,275	0,483		
Medeni Durum					
Bekar	34	3,308	0,517	p=0,892 Z=0,136	Kabul
Evli	70	3,369	0,508		
Yaş Grubu					
18-29	38	3,271	0,511	p=0,046	Red
30-49	55	3,436	0,484		
50-64	11	3,181	0,584		
65-+	-	-	-		
Eğitim Durumu					
İlk Öğretim	4	2,958	0,284	p=0,034	Red
Lise	34	3,318	0,62		
Ön Lisans	14	3,154	0,482		
Lisans	49	3,455	0,431		
Lisans Üstü	3	3,488	0,254		
Aylık Gelir Grubu					
1.500-3.500 TL	50	3,320	0,517	p=0,178	Kabul
3.501-10.000 TL	43	3,445	0,507		
10.001-25.000 TL	10	3,116	0,437		
25.001-+ TL	1	-	-		

Burdur ilindeki katılımcıların demografik özellikleri ile vergi ahlak düzeyleri analiz edildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Vergi ahlak düzeyi ile kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ancak kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre vergi

ahlak düzeyi daha yüksek ölçülmüştür. Buna göre Burdur ilindeki kadınların vergiye karşı daha hassas oldukları söylenebilir.

Vergi ahlakı ile medeni durum arasında da anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Ancak evli katılımcıların vergi ahlakının bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Vergi ahlak düzeyi ile yaş grupları arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. En yüksek vergi ahlak skoru 30-49 yaş aralığındaki bireylerde ölçülmüştür.

Eğitim durumu ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça vergi ahlakının da arttığı görülmüştür.

Vergi ahlakı gelir düzeyi açısından değerlendirildiğinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı ancak gelir düzeyi arttıkça vergi ahlakının azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 15. Isparta İlinin Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları

Değişkenler	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	Test Değeri	H ₀
ISPARTA					
Cinsiyet					
Kadın	64	3,453	0,562	p=0,669 Z=0,428	Kabul
Erkek	84	3,388	0,581		
Medeni Durum					
Bekar	83	3,365	0,618	p=0,311 Z=1,013	Kabul
Evli	65	3,482	0,503		
Yaş Grubu					
18-29	83	3,459	0,628	p=0,046	Red
30-49	43	3,457	0,517		
50-64	18	3,231	0,388		
65-+	4	2,916	0,096		
Eğitim Durumu					
İlk Öğretim	9	3,407	0,472	p=0,917	Kabul
Lise	57	3,412	0,528		
Ön Lisans	38	3,478	0,772		
Lisans	38	3,394	0,465		
Lisans Üstü	6	3,222	0,201		
Aylık Gelir Grubu					
1.500-3.500 TL	85	3,462	0,636	p=0,466	Kabul
3.501-10.000 TL	46	3,322	0,460		
10.001-25.000 TL	17	3,441	0,496		
25.001-+ TL	-	-	-		

Isparta ilindeki katılımcıların demografik özellikleri ile vergi ahlak düzeyleri analiz edildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Vergi ahlak düzeyi ile kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ancak vergi ahlakı ile ilgili soruların ortalamalarına bakıldığında kadın katılımcıların vergi ahlak düzeyi erkek katılımcılara göre daha fazladır.

Vergi ahlakı ile medeni durum arasında da anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Ancak evli katılımcıların vergi ahlakının bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Vergi ahlak düzeyi ile yaş grupları arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yaş aralığı arttıkça vergi ahlak düzeyinin azaldığı görülmüştür.

Eğitim durumu ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça vergi ahlakının da arttığı görülmüştür.

Vergi ahlakı gelir düzeyi açısından değerlendirildiğinde ise vergi ahlakı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Gelir düzeyi arttıkça vergi ahlak düzeyinin de arttığı belirlenmiştir.

Tablo 16. Antalya İlinin Vergi Ahlak Düzeyi Açısından Farklılık Testi Sonuçları

Değişkenler	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	Test Değeri	H ₀
ANTALYA					
Cinsiyet					
Kadın	49	3,405	0,498	p=0,314 Z=1,007	Kabul
Erkek	83	3,467	0,629		
Medeni Durum					
Bekar	42	3,435	0,616	p=0,567 Z=0,573	Kabul
Evli	90	3,464	0,570		
Yaş Grubu					
18-29	30	3,588	0,660	p=0,019	Red
30-49	84	3,464	0,542		
50-64	17	3,078	0,533		
65-+	1	-	-		
Eğitim Durumu					
İlk Öğretim	1	-	-	p=0,756	Kabul
Lise	48	3,500	0,733		

Ön Lisans	27	3,407	0,519		
Lisans	49	3,384	0,464		
Lisans Üstü	7	3,619	0,478		
Aylık Gelir Grubu					
1.500-3.500 TL	31	3,376	0,432	p=0,572	Kabul
3.501-10.000 TL	92	3,452	0,636		
10.001-25.000 TL	7	3,690	0,494		
25.001-+ TL	2	3,250	0,117		

Antalya ilindeki katılımcıların demografik özellikleri ile vergi ahlak düzeyleri analiz edildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Vergi ahlak düzeyi ile kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Burdur ve Isparta ilinin aksine Antalya'daki erkek katılımcıların vergi ahlak düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Vergi ahlakı ile medeni durum arasında da anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Ancak evli katılımcıların vergi ahlakının, bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Vergi ahlak düzeyi ile yaş grupları arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yaş aralığı arttıkça vergi ahlakının azaldığı, daha düşük yaş aralığında bulunan bireylerin vergiye karşı daha hassas olduğu belirlenmiştir.

Eğitim durumu ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak eğitim seviyesi arttıkça vergi ahlakının arttığı görülmüştür.

Vergi ahlakı gelir düzeyi açısından değerlendirildiğinde ise vergi ahlakı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Düşük gelir düzeyi aralığındaki katılımcıların vergi ahlak seviyesinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.

3.2.5.6. Vergi Ahlakının Ekonomik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi

Vergi ahlakı her ne kadar sosyo-psikolojik bir olgu olsa da mükelleflerin aldığı ekonomik kararlarda vergi ahlakı önemli bir paya sahiptir. Ankete katılan mükelleflerin vergi ahlakları üzerinde yapılan çalışmada ekonomik faktörler sırasıyla vergi yükü, vergi adaleti, kamu harcamalarının algı düzeyi, vergi denetimi ve vergi cezaları olarak gruplandırılmıştır.

3.2.5.6.1. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Sorular Bazında Dağılımı

Vergi ahlakını etkileyen faktörleri ölçmek amacıyla sorular gruplandırılarak mükelleflerin verdiği yanıtlara göre sınıflandırılmıştır. Verilen cevaplara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo17. Mükelleflerin Vergi Ahlakının Ekonomik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Vergi Yüğü			
Vergi benim için önemli bir yükür.			
Kesinlikle Katılmıyorum	27	7	7
Katılmıyorum	32	8,3	15,4
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	39	10,2	25,5
Katılıyorum	119	31	56,5
Kesinlikle Katılıyorum	167	43,5	100
Ülkemizde vergi oranları çok yüksektir.			
Kesinlikle Katılmıyorum	25	6,5	6,5
Katılmıyorum	14	3,6	10,2
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	28	7,3	17,4
Katılıyorum	144	37,5	54,9
Kesinlikle Katılıyorum	173	45,1	100
Ödediğim vergi miktarını yüksek buluyorum.			
Kesinlikle Katılmıyorum	10	2,6	2,6
Katılmıyorum	9	2,3	4,9
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	62	16,1	21,1
Katılıyorum	134	34,9	56
Kesinlikle Katılıyorum	169	44	100
Vergi Adaleti			
Ülkemizde vergi sisteminin adil olduğunu düşünüyorum.			
Kesinlikle Katılmıyorum	103	26,8	26,8
Katılmıyorum	93	24,2	51
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	27	7	58,1
Katılıyorum	85	22,1	80,2
Kesinlikle Katılıyorum	76	19,8	100
Vergi Denetimi ve Vergi Cezaları			
Ülkemizde vergi denetiminin etkin olduğunu düşünüyorum.			
Kesinlikle Katılmıyorum	70	18,2	18,1
Katılmıyorum	101	26,3	44,5
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	95	24,7	69,3
Katılıyorum	93	24,2	93,5

Kesinlikle Katılıyorum	25	6,5	100
Vergi cezalarının oldukça ağır olduğunu düşünüyorum.			
Kesinlikle Katılmıyorum	47	12,2	12,2
Katılmıyorum	70	18,2	30,5
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	72	18,8	49,2
Katılıyorum	130	33,9	83,1
Kesinlikle Katılıyorum	65	16,9	100
Vergi suçu dolayısıyla yakalanıp cezalandırılmak beni korkutur.			
Kesinlikle Katılmıyorum	23	6	6
Katılmıyorum	35	9,1	15,1
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	49	12,8	27,9
Katılıyorum	131	34,1	62
Kesinlikle Katılıyorum	146	38	100
Vergi afları vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir.			
Kesinlikle Katılmıyorum	22	5,7	5,7
Katılmıyorum	45	11,7	17,4
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	61	15,9	33,3
Katılıyorum	152	39,6	72,9
Kesinlikle Katılıyorum	104	27,1	100
Kamu Harcamalarının Algı Düzeyi			
Ödediğim vergilerin bana kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünüyorum.			
Kesinlikle Katılmıyorum	61	15,9	15,9
Katılmıyorum	63	16,4	32,3
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	136	35,4	67,7
Katılıyorum	77	20,1	87,8
Kesinlikle Katılıyorum	47	12,2	100
Ülkemizde kamu harcamalarında savurganlık yapılmaktadır.			
Kesinlikle Katılmıyorum	11	2,9	2,9
Katılmıyorum	43	11,2	14,1
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	147	38,3	52,3
Katılıyorum	90	23,4	75,8
Kesinlikle Katılıyorum	93	24,2	100

Mükelleflerin vergi yüküne karşı bakış açıları incelendiğinde, bireylerin ödedikleri vergiyi önemli bir yük olarak gördüğü belirlenmiştir. Katılımcıların %43,5'lik kısmı, verginin kendileri için büyük bir yük olduğunu düşünmektedir. Bir diğer değişken ise ülkemizdeki vergi oranları ile ilgilidir. Mükelleflerin %45,1'lik kısmı ülkemizdeki vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların ödediği vergilere karşı tutumlarına bakıldığında ise %44'lük kısım ödediği vergilerin yüksek olduğunu düşünmektedir (Tablo 17).

Katılımcıların vergi ahlakını etkileyen faktörlerden biri olan vergi adaleti ile ilgili önermeye verdikleri cevap doğrultusunda, ülkemizdeki vergisel yapının adaletli olmadığını çoğunluğun bu önermeye katılmadığı görülmüştür (Tablo 17).

Vergi denetimi ve vergi cezalarına bakıldığında ise mükelleflerin çoğu ülkemizdeki vergi denetiminin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların vergi cezalarına karşı bakış açısı ise vergi cezalarının ağır olduğu aynı zamanda mükelleflerin vergi suçu dolayısıyla cezalandırılmaktan çekindiği görülmektedir. Buna bağlı olarak katılımcılar vergi borçlarına ve cezalarına getirilen afların vergi ahlakını olumsuz etkilediğini düşünmektedirler (Tablo 17).

Katılımcıların ödediği vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak dönmesinde ise bir çoğunluk olamamakla beraber en fazla %38,3'lük oranda ne katılıyorum ne katılmıyorum seçeneği işaretlenmiştir. Buna karşılık mükellefler devletin kamu harcamalarında savurganlık yaptığı görüşündedirler (Tablo 17).

3.2.5.6.2. Vergi Ahlakının Oluşmasında Ekonomik Faktörlerin Etkisi

Çalışmanın amaçlarından biri de vergi ahlakının oluşmasında ekonomik faktörlerin etkisinin olup olmadığını ölçmektir. Vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörler arasındaki doğrusal ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Pearson korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin derecesini ölçülmesinde kullanılmaktadır. Bir diğer ifade ile iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının cevabı aranmaktadır.¹⁵⁶

Araştırmaya göre kurulan hipotez şu şekildedir;

H₁: Vergi ahlakı ile vergi yükü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Vergi ahlakı ile vergi adaleti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Vergi ahlakı ile vergi denetimi ve cezaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Vergi ahlakı ile kamu harcamalarının algı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

¹⁵⁶ Şeref Kalaycı, a.g.e., s.116.

Tablo 18. Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Korelasyon Test Sonuçları

Vergi Ahlakı/Ekonomik Faktörler		Vergi Yükü	Vergi Adaleti	Vergi Denetimi ve Cezaları	Kamu Harcamalarının Algı Düzeyi
Vergi Ahlakı	R	0,118	0,104	0,11	0,112
	p	0,021	0,042	0,031	0,029

Ekonomik faktörlerin vergi ahlakı üzerindeki etkisine bakıldığında;

Ekonomik faktörlerin vergi ahlakı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.($p < 0,05$).

İki değişken arasında hesaplanan Pearson korelasyon katsayısının yorumu aşağıdaki gibidir:¹⁵⁷

r	İlişki
- 0,00-0,25	Çok zayıf bir ilişki
- 0,26-0,49	Zayıf bir ilişki
- 0,50-0,69	Orta İlişki
- 0,70-0,89	Yüksek ilişki
- 0,90-1,0	Çok yüksek ilişki

Analiz sonucuna göre vergi ahlakı üzerinde ekonomik faktörlerin etkisine bakıldığında vergi yükü; 0,118, vergi adaleti; 0,104, vergi denetimi ve cezaları; 0,110, kamu harcamalarının algı düzeyi ise 0,112 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ekonomik faktörler içerisinde vergi ahlakına en çok etki eden faktör sırasıyla vergi yükü, kamu harcamalarının algı düzeyi, vergi denetimi ve cezaları son olarak vergi adaleti olmuştur.

a. Vergi Yükü- Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi yükü ile vergi ahlakı arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

¹⁵⁷ Şeref Kalaycı, a.g.e., s.116.

Tablo 19. Vergi Ahlakı-Vergi Yüğü İlişkisi

VERGİ YÜĞÜ							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	2	1	0	6	10
		10%	20%	10%	0	60%	100
	Katılmıyorum	1	3	1	4	5	14
		7%	21%	7%	29%	36%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	1	3	3	5	17	29
		3%	10%	10%	17%	59%	100
	Katılıyorum	2	8	19	52	80	161
		1%	5%	12%	32%	50%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	22	16	15	58	59	170
13%		9%	9%	34%	35%	100	
TOPLAM	27	32	39	119	167	384	
	7%	8%	10%	31%	43%	100	

Tablo 19’da yatay sütunda vergi ahlakı, dikey sütunda ise vergi yüküne ilişkin önermelere verilen cevapların ortak değerleri yer almaktadır. Tabloya göre vergi ahlakı yüksek kişiler vergi yükünü oldukça ağır hissetmektedirler.

Tablo 20. Vergi Ahlakı-Vergi Yüğü Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	37,012	16	0,002
Likelihood Ratio	41,854	16	0,000
Linear-by-Linear Association	3,143	1	0,076
N of Valid Cases	384		

Ki Kare test tablosuna göre sig. ($p < 0,05$)’ ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir (Tablo 20).

b. Vergi Adaleti-Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi adaleti ile vergi ahlakı arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 21. Vergi Adaleti-Vergi Ahlakı İlişkisi

VERGİ ADALETİ							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorm	Katılmıyorm	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorm	Kesinlikle Katılıyorm	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	2	2	0	4	10
		20%	20%	20%	0	40%	100
	Katılmıyorum	2	3	1	4	4	14
		14%	21%	7%	29%	29%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	2	3	7	6	11	29
		7%	10%	24%	21%	38%	100
	Katılıyorum	3	12	24	62	60	161
		2%	7%	15%	39%	37%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	24	19	23	64	40	170
	14%	11%	14%	38%	24%	100	
TOPLAM	33	39	57	136	119	384	
	9%	10%	15%	35%	31%	100	

Tablo 21’ de mükelleflerin vergi ahlakı ve vergi adaletine bakış açıları incelenmiştir. Vergi ahlakı yüksek kişiler ülkemizdeki vergi sisteminin adaletli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 22. Vergi Ahlakı-Vergi Adaleti Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	35,341	16	0,004
Likelihood Ratio	41,145	16	0,001
Linear-by-Linear Association	0,648	1	0,421
N of Valid Cases	384		

Ki Kare test tablosuna göre sig. değeri ($p < 0,05$)’ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Vergi adaleti ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişkinin vardır.

c. Vergi Denetimi-Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi denetimi ile vergi ahlakı arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 23. Vergi Denetimi-Vergi Ahlakı İlişkisi

VERGİ DENETİMİ							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	4	1	2	1	2	10
		40%	10%	20%	10%	20%	100
	Katılmıyorum	5	4	4	1	0	14
		36%	29%	29%	7%	0%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	6	11	7	5	0	29
		21%	38%	24%	17%	0%	100
	Katılıyorum	15	52	45	45	4	161
		9%	32%	28%	28%	2%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	40	33	37	41	19	170
24%		19%	22%	24%	11%	100	
TOPLAM	70	101	95	93	25	384	
	18%	26%	25%	24%	7%	100	

Yukarıdaki tabloda, dikey sütunda mükelleflerin vergi denetimine ilişkin önermeye verdikleri cevaplar, yatay sütunda ise vergi ahlakı ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar ele alınmıştır. Tabloya göre, vergi denetimi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiye bakıldığında vergi ahlakı yüksek olan kişiler vergi denetiminin yetersiz olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 24. Vergi Ahlakı-Vergi Denetimi Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	43,252	16	0,000
Likelihood Ratio	46,626	16	0,000
Linear-by-Linear Association	3,978	1	0,046
N of Valid Cases	384		

Ki Kare testinin sonuçlarına bakıldığında sig. değeri ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Vergi ahlakı ile vergi denetimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

d. Vergi Cezaları-Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi ahlakı ile vergi cezaları arasındaki ilişkinin incelemesi amacıyla karşılaştırılmalı Ki Kare tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 25. Vergi Cezaları-Vergi Ahlakı İlişkisi

VERGİ CEZALARI							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	0	2	2	4	10
		20%	0%	20%	20%	40%	100
	Katılmıyorum	2	2	0	7	3	14
		14%	14%	0%	50%	21%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	2	3	3	16	5	29
		7%	10%	10%	55%	17%	100
	Katılıyorum	10	36	31	63	21	161
		6%	22%	19%	39%	13%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	31	29	36	42	32	170
18%		17%	21%	25%	19%	100	
TOPLAM	47	70	72	130	65	384	
	12%	18%	19%	34%	17%	100	

Tablo 25’de yatay sütunda mükelleflerin vergi ahlakına ilişkin verdikleri cevaplar, dikey sütunda ise vergi cezalarına ilişkin önermelere verdikleri cevapların ortak değerleri alınmıştır. Tabloya göre vergi ahlakı yüksek olan kişiler, uygulanan vergi cezalarını ağır ve caydırıcı bulmaktadırlar.

Tablo 26. Vergi Ahlakı-Vergi Cezaları Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	36,012	16	0,003
Likelihood Ratio	40,122	16	0,001
Linear-by-Linear Association	6,044	1	0,014
N of Valid Cases	384		

Ki Kare test sonuçlarına göre sig. değeri ($p < 0,05$)’ten küçük olduğu için H_0 değeri reddedilir. Vergi ahlakı ile vergi cezaları arasında anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 26).

e. Kamu Harcamaları-Vergi Ahlakı İlişkisi

Mükelleflerin ödedikleri vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak dönüp dönmediğini belirlemek amacıyla kamu harcamaları ile ilgili önermeler sunulmuştur. Kamu harcamalarının vergi ahlakı ile ilişkisi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 27. Kamu Harcamaları-Vergi Ahlakı İlişkisi

KAMU HARCAMALARI							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	1	3	0	1	10
		50%	10%	30%	0%	10%	100
	Katılmıyorum	5	2	4	2	1	14
		36%	14%	29%	14%	7%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	7	3	14	4	1	29
		24%	10%	48%	14%	3%	100
	Katılıyorum	11	33	54	49	14	161
		7%	20%	34%	30%	9%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	33	24	61	22	30	170
	19%	14%	36%	13%	18%	100	
TOPLAM	61	63	136	77	47	384	
	15%	16%	35%	20%	12%	100	

Mükelleflerin kamu harcamalarına karşı bakış açılarının vergi ahlakı ile olan ilişkisi incelenmiştir (Tablo 27). Vergi ahlakı yüksek olan mükelleflerin, ödedikleri vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak dönmesi konusunda kararsız kaldıkları görülmektedir. Buna göre, vergi ahlak düzeyinin artması için kamu harcamalarının etkin ve vatandaşların isteklerine göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Tablo 28. Vergi Ahlakı-Kamu Harcamaları Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	50,216	16	0,000
Likelihood Ratio	50,578	16	0,000
Linear-by-Linear Association	4,925	1	0,026
N of Valid Cases	384		

Vergi ahlakı ile kamu harcamalarının Ki Kare testi sonuçlarına göre sig. değeri ($p < 0,05$)’ten küçüktür (Tablo 28). Buna göre H_0 hipotezi reddedilir. ‘Vergi ahlakı ile kamu harcamaları arasında anlamlı bir ilişki vardır’ hipotezi kabul edilir.

3.2.5.7. Vergi Ahlakının Sosyal Faktörler Açısından Değerlendirilmesi

Vergi ahlakı kavramının içerisinde yer alan sosyal ve psikolojik öğeler sebebiyle, vergi ahlakının belirleyici faktörleri arasında sosyal etkiler önemli bir paya sahiptir.

Vergi ahlakı üzerindeki etkisine bakılan sosyal faktörler; vatandaşlık bilinci, yönetime duyulan güven, dini inançlar, siyasi iktidar faktörleridir.

3.2.5.7.1. Vergi Ahlakını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Sorular Bazında Dağılımı

Vergi ahlakını etkileyen sosyal faktörleri ölçmek amacıyla sorular gruplandırılarak mükelleflerin verdiği yanıtlara göre sınıflandırılmıştır. Verilen cevaplara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 29. Mükelleflerin Vergi Ahlakının Sosyal Faktörler Açısından Değerlendirilmesi

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Vatandaşlık Bilinci			
Ülkesini seven biri vergisini eksiksiz ödemelidir.			
Kesinlikle Katılmıyorum	1	0,3	0,3
Katılmıyorum	3	8	1
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	46	12	13
Katılıyorum	136	35,4	48,4
Kesinlikle Katılıyorum	198	51,6	100
Yönetime Duyulan Güven			
Türkiye Cumhuriyeti demoktarik bir sistem ile yönetilmektedir.			
Kesinlikle Katılmıyorum	53	13,8	13,8
Katılmıyorum	51	13,3	27,1
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	102	26,6	53,6
Katılıyorum	106	27,6	81,3
Kesinlikle Katılıyorum	72	18,6	100
Siyasi İktidar			
İktidarı destekliyorsam vergimi daha gönüllü öderim.			
Kesinlikle Katılmıyorum	61	15,9	15,9
Katılmıyorum	58	15,1	31

Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	75	19,5	50,5
Katılıyorum	126	32,8	83,3
Kesinlikle Katılıyorum	64	16,7	100
Dini İnançlar			
Yaşantımda dini kurallar önemlidir.			
Kesinlikle Katılmıyorum	12	3,1	3,1
Katılmıyorum	13	3,4	6,5
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	53	13,8	20,3
Katılıyorum	131	34,1	50,4
Kesinlikle Katılıyorum	175	45,6	100

Yukarıdaki tabloda mükelleflerin vergi ahlakını etkileyen sosyal faktörlere ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Katılımcıların %85'i vatandaşlık bilinci ile ilgili soruda mükelleflerin ülkeyi sevmek ile vergi ödeme arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Yönetime duyulan güven ile ilgili olan önermeye ise mükelleflerin %27'si katılmazken, %26'e katılıyorum ne katılmıyorum yanıtını vermiş, %46,2'lik kısım ise katıldıklarını ifade etmiştir. Bir diğer faktör olan siyasi iktidarın kabulü konusunda yapılan araştırmalarda ise vatandaşların siyasi otoriteyi destekledikçe vergi ahlak düzeylerinin de arttığı ifade edilmiştir. Bu önermeye verilen cevaplar incelendiğinde ise katılımcıların %49,5'i iktidarı desteklediklerinde vergilerini daha gönüllü ödeyecekleri konusunda hemfikirlidir. Dini inançlar ile vergi ahlakı ilişkisine bakıldığında ise mükelleflerin %80'lik kısmı yaşantısında dini kuralları önemsemektedir.

3.2.5.7.2. Vergi Ahlakının Oluşmasında Sosyal Faktörlerin Etkisi

Çalışmanın bir diğer amacı ise vergi ahlakının oluşmasında sosyal faktörlerin etkisinin olup olmadığını ölçmektir. Vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen sosyal faktörler arasındaki doğrusal ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Araştırmaya göre kurulan alt hipotezler ise şu şekildedir;

H₁: Vergi ahlakı ile vatandaşlık bilinci arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Vergi ahlakı ile yönetime duyulan güven arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Vergi ahlakı ile siyasi iktidar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Vergi ahlakı ile dini inançlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 30. Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Korelasyon Testi Sonuçları

Vergi Ahlakı/Sosyal Faktörler		Vatandaşlık Bilinci	Devlete Güven	Siyasi İktidar	Dini İnanç
Vergi Ahlakı	R	0,240	0,110	0,124	0,126
	p	0,000	0,032	0,015	0,016

Korelasyon test sonuçlarına bakıldığında sig. değeri ($p < 0,05$) olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Sosyal faktörlerin vergi ahlakı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Korelasyon değerlerine bakıldığında ise vatandaşlık bilinci; 0,240, devlete güven; 0,110, siyasi iktidar; 0,124 ve dini inanç; 0,126 olarak hesaplanmıştır. Buna göre sosyal faktörler içerisinde vergi ahlakını en çok etkileyen faktör sırasıyla vatandaşlık bilinci, dini inanç, siyasi iktidar ve devlete güven olarak sıralanmıştır (Tablo 30).

a. Vergi Ahlakı- Vatandaşlık Bilinci İlişkisi

Vergi ahlakı ile vatandaşlık bilinci arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 31. Vatandaşlık Bilinci-Vergi Ahlakı İlişkisi

VATANDAŞLIK BİLİNCİ							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	4	2	4	10
		0%	0%	40%	20%	40%	100
	Katılmıyorum	0	0	3	8	3	14
		0%	0%	21%	57%	21%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	0	0	7	12	10	29
		0%	0%	58%	41%	34%	100
	Katılıyorum	0	2	20	72	67	161
		0%	1%	12%	45%	42%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	1	1	12	42	114	170
	1%	1%	7%	24%	67%	100	
TOPLAM	1	3	46	136	198	384	
	%2	%8	12%	35%	52%	100	

Yukarıdaki tabloda bireylerin vatandaşlık bilinci ile vergi ahlak düzeyi arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi mükelleflerin

vatandaşlık bilinci arttıkça vergi ahlak düzeyleri de artmaktadır. Vatandaşlık görevlerinin önemini bilen bireylerin vergi ahlak düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 32. Vergi Ahlakı-Vatandaşlık Bilinci Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	44,473	16	0,000
Likelihood Ratio	42,905	16	0,000
Linear-by-Linear Association	22,014	1	0
N of Valid Cases	384		

Ki Kare tablosundaki test sonuçlarına göre; sig. $p < 0,05$ 'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Buna göre vergi ahlakı ile vatandaşlık bilinci arasında anlamlı bir ilişki vardır.

b. Vergi Ahlakı - Yönetime Duyulan Güven İlişkisi

Vergi ahlakı ile yönetime duyulan güven arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 33. Yönetime Duyulan Güven-Vergi Ahlakı İlişkisi

YÖNETİME DUYULAN GÜVEN							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	4	2	2	0	2	10
		40%	20%	20%	0%	20%	100
	Katılmıyorum	3	2	2	5	2	14
		21%	14%	14%	36%	14%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	6	6	6	8	3	29
		21%	21%	21%	28%	10%	100
	Katılıyorum	13	17	56	55	20	161
		8%	11%	35%	34%	12%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	27	24	36	38	45	170
	16%	14%	21%	22%	26%	100	
TOPLAM	53	51	102	106	72	384	
	14%	13%	27%	28%	19%	100	

Tablo 33'de yönetime duyulan güven ile vergi ahlakı arasındaki ilişki incelenmiştir. Tabloda görüldüğü üzere vatandaşların devlete ve devletin hukuk

sistemine olan güveni arttıkça vergi ödeme düzeyi de artmaktadır. Buna göre yönetime güvenen mükellefler vergi ahlakı daha yüksek kişilerdir.

Tablo 34. Vergi Ahlakı-Yönetime Duyulan Güven Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	38,133	16	0,001
Likelihood Ratio	39,443	16	0,001
Linear-by-Linear Association	4,595	1	0,003
N of Valid Cases	384		

Ki Kare tablosuna bakıldığında sig. değeri $p < 0,05$ 'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir (Tablo 34). Buna göre 'Vergi ahlakı ve yönetime duyulan güven arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.' hipotezi kabul edilir.

c. Vergi Ahlakı – Siyasi İktidar İlişkisi

Vergi ahlakı ile siyasi iktidar arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 35. Siyasi İktidar-Vergi Ahlakı İlişkisi

SİYASİ İKTİDAR							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	1	3	0	1	10
		50%	10%	30%	0%	10%	100
	Katılmıyorum	4	5	0	5	0	14
		29%	36%	0%	36%	0%	100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	8	5	2	9	5	29
		28%	17%	7%	31%	17%	100
	Katılıyorum	13	19	37	75	17	161
		8%	12%	23%	47%	11%	100
	Kesinlikle Katılıyorum	31	28	33	37	41	170
	18%	16%	19%	22%	24%	100	
TOPLAM	61	58	75	126	64	384	
	16%	15%	20%	33%	17%	100	

Tablo 35'de siyasi iktidar ile vergi ahlakı arasındaki ilişki incelenmiştir. Tablonun yatay sütununda vergi ahlakı, dikey sütununda ise siyasi iktidar ile ilgili

önergeler yer almaktadır. Tabloya göre siyasi iktidarı destekleyen kişiler vergi ahlakı yüksek olan bireylerdir. Buna göre katılımcılar siyasi iktidarı destekledikleri takdirde vergilerini daha gönüllü ödeyeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 36. Vergi Ahlakı-Siyasi İktidar Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	61,083	16	0,000
Likelihood Ratio	66,706	16	0,000
Linear-by-Linear Association	5,883	1	0,005
N of Valid Cases	384		

Tablo 36'daki Ki Kare testi tablosuna bakıldığında sig. değeri $p < 0,05$ 'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilir. Buna göre 'Vergi ahlakı ile siyasi iktidarın kabulü arasında anlamlı bir ilişki vardır.' hipotezi kabul edilir.

d. Vergi Ahlakı – Dini İnanç İlişkisi

Vergi ahlakı ile dini inanç arasındaki ilişki Ki Kare karşılaştırılmalı tablo ile analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 37. Dini İnanç-Vergi Ahlakı İlişkisi

DİNİ İNANÇ							
VERGİ AHLAKI		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
	Kesinlikle Katılmıyorum	0 0%	0 0%	4 40%	2 20%	4 40%	10 100
	Katılmıyorum	0 0%	0 0%	1 7%	6 43%	7 50%	14 100
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5 17%	0 0%	5 17%	9 31%	10 34%	29 100
	Katılıyorum	0 0%	8 5%	14 9%	69 43%	70 43%	161 100
	Kesinlikle Katılıyorum	7 4%	5 3%	29 17%	45 26%	84 49%	170 100
	TOPLAM	12 3%	13 4%	53 14%	131 34%	175 46%	384 100

Tablo 37'de dini inanç ile vergi ahlakı arasındaki ilişki incelenmiştir. Tabloya göre toplumda dini kuralları önemseme düzeyi arttıkça vergi ahlakı da artmaktadır.

Buna göre yaşantısında dini kuralları önemseyen bireyler vergi ahlakını önemseyen kişiler olmakla beraber dini inançlara bağlılık arttıkça vergi ahlak düzeyi de artmaktadır.

Tablo 38. Vergi Ahlakı-Dini İnanç Ki Kare Testi Sonuçları

	Value	df	Sig
Pearson Chi-Square	47,028	16	0,000
Likelihood Ratio	43,673	16	0,000
Linear-by-Linear Association	5,252	1	0,015
N of Valid Cases	384		

Vergi ahlakı ile dini inanç Ki Kare testine bakıldığında sig. değeri $p < 0,05$ 'ten küçük olduğu görülmektedir (Tablo 38). Buna göre H_0 hipotezi reddedilir ve vergi ahlakı ile dini inanç arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu yorumu yapılır.

3.2.5.8. Kültür İle Vergi Ahlakı Arasındaki İlişkinin Analizi

Hofstede (1980) tarafından geliştirilen kültür kuramları, kültürü değerler açısından ele alan en kapsamlı araştırma olarak belirlenmiştir.¹⁵⁸ Bu çalışmada da Hofstede'nin kültürel boyutları ele alınmıştır. Çalışmanın asıl amacı bireylerin vergi ahlak düzeylerine kültürün etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Bu doğrultuda vergi ahlakı, Hofstede'nin kültür boyutları açısından incelenmiş ve iki değişken arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşan hipotezlere bağlı olarak kurulan alt hipotezler şu şekildedir;

H₁: Vergi ahlakı ile güç mesafesi boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Vergi ahlakı ile belirsizlikten kaçınma boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Vergi ahlakı ile bireycilik/toplumculuk boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Vergi ahlakı ile erillik/dışilik boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Vergi ahlakı ile uzun/kısa döneme yönelimi boyutu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

¹⁵⁸ Oya Aytemiz Seymen, *Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Örgüt Kültürü Tipleri Üzerine Bir Araştırma*, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 18.

Tablo 39. Kültür İle Vergi Ahlakı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Vergi Ahlakı/Kültür Boyutları		Güç Mesafesi	Belirsizlikten Kaçınma	Bireycilik/Toplumculuk	Erillik/Dışılık	Uzun/Kısa Dönem
Vergi Ahlakı	R	0,055	0,135*	0,189*	0,007	0,100
	p	0,284	0,008	0,000	0,896	0,051

(*) %1 hata düzeyinde anlamlı.

Tablo 39'daki sonuçlara göre aşağıdaki karşılaştırmalar için H_0 hipotezi reddedilmiş buna göre bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

- Vergi ahlakı ile belirsizlikten kaçınma boyutu,
- Vergi ahlakı ile bireycilik/toplumculuk boyutu, arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

İki değişken arasında hesaplanan Pearson korelasyon katsayısının yorumu aşağıdaki gibidir:¹⁵⁹

r	İlişki
- 0,00-0,25	Çok zayıf bir ilişki
- 0,26-0,49	Zayıf bir ilişki
- 0,50-0,69	Orta İlişki
- 0,70-0,89	Yüksek ilişki
- 0,90-1,0	Çok yüksek ilişki

Olarak belirlenmiştir.

Tablo 39'daki sonuçlara göre aralarında anlamlı ilişkinin tespit edildiği değişkenler arasındaki korelasyon değerlerine bakıldığında;

- Vergi ahlakı ile belirsizlikten kaçınma boyutu arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki,
- Vergi ahlakı ile bireycilik/toplumculuk boyutu arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

¹⁵⁹ Şeref Kalaycı, a.g.e., s.116.

Antalya, Isparta ve Burdur illerinde araştırmaya katılan vergi mükelleflerinin vergi ahlak düzeyleri ile kültür boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönlü zayıf bir ilişki tespit edilmiştir.

Katılımcıların vergi ahlak düzeyleri arttıkça, belirsizlikten kaçınma ve bireycilik/toplumculuk boyutlarına olan yakınlıkları artmakta ve bununla birlikte bireylerin belirsizlikten kaçındıkları daha ihtiyatlı ve kuralcı hareket ettikleri ve aynı zamanda vergi ahlak düzeyi yüksek olan kişilerin toplumcu bir kültüre sahip oldukları görülmektedir. Vergi ahlakı ile güç mesafesi, erillik/dişilik ve uzun/kısa döneme yönelim boyutu arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Sonuç olarak çalışmanın yapılmasının en önemli sebeplerinden biri olan kültürün vergi ahlak düzeyine etkisinin olup olmadığı araştırılmış ve bireylerin kültürel boyutlara olan yakınlıkları ile vergi ahlakı arasında zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Vergi gelirleri; giderek artan kamu giderlerinin finansmanına kaynak sağlaması, sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleşmesinde araç olarak kullanılmasından dolayı devlet politikaları içerisindeki en önemli araç olarak rol oynamaktadır. Vergi gelirlerinin devlet açısından önemi göz önüne alındığında, vergilerin verimli bir şekilde toplanabilmesi amacıyla devletin, mükelleflerin vergi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirme konusundaki tutum ve davranışları etkileyen hususları tespit ederek politikalar geliştirmesi ile mümkün olacaktır. Buna göre yapılan araştırmalar vergi ahlakı kavramının mükelleflerin vergiye yönelik bakış açılarındaki önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Toplumdaki bireylerin vergi ahlakının artması vergiye karşı oluşan tutum ve davranışları olumlu yönde etkilemektedir. Toplumda vergi ahlakının ve vergi bilincinin var olması; bireyler, gelir idareleri ve devlet açısından oldukça önemlidir. Vergi ahlakı yüksek olan toplumlarda vergi kaçakçılığı ve vergi kayıpları azalmakta, kamu gelirlerinde önemli artışlar olmaktadır.

Vergi ahlakı kavramı içerisinde birçok faktörün yer aldığı bir kavramdır. Vergi ahlakının belirleyici faktörleri çalışma içerisinde detaylı olarak ele alınmıştır. Bu belirleyici faktörler demografik, ekonomik ve sosyal faktörler olmak üzere sınıflandırıldığında, sosyal ve ekonomik faktörlerin öne çıktığını görmek mümkündür.

Çalışmada mükelleflerin vergiye bakış açıları, vergi ahlakı, vergi ahlakını belirleyen faktörlerin tespit edilmesi ve söz konusu mükelleflerin vergi ahlak düzeyleri ile Hofstede'nin kültürel boyutları arasında bir ilişkinin söz konusu olma durumunu değerlendirmek amacı ile anket uygulaması yapılmıştır. Vergi ahlakını etkileyen demografik, ekonomik ve sosyal faktörlerin yanı sıra kültürün de bu bağlamda etkin olabileceği düşüncesiyle aralarındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Araştırmada 384 vergi mükellefi üzerinde uygulanan anket çalışmasında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Anketi yanıtlayan mükelleflerin %42,2'si kadın, %57,8'i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu 30-49 yaş aralığında yer almakla beraber %58,6'sı evli katılımcılardan oluşmaktadır. Anketi yanıtlayan mükelleflerin %36,2'si

lise mezunu ve %47,1'lik kısmının aylık ortalama geliri 1.500-10.000 TL arasındadır. Mükelleflerin %48,2'lik kısmını ise esnaf meslek grubu oluşturmaktadır.

Araştırmanın uygulandığı TR 61 bölgesinin vergi ahlak skorunun 3,233 olarak belirlendiği ve vergi ahlakının ortalamasının üzerinde yer aldığı görülmektedir.

Mükelleflerin vergi ahlakını etkileyen ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisine bakıldığında ise, bireyler ekonomik faktörler içerisinde yer alan vergi denetiminin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Buna bağlı olarak mükelleflerin en çok katılım gösterdiği bir diğer konu ise vergi oranlarının ve ödedikleri vergi miktarlarının yüksek olması ile ilgili ifadelerdir. Sosyal faktörler içerisinde ise en çok katılım dini inançlara olan bağlılık ile vatandaşlık bilinci ile ilgili ifadeler olmuştur.

Katılımcıların kültürel boyutlara karşı bakış açılarına bakıldığında ise bireylerin uzun dönem odaklı plan yaptıkları görülmüştür. Katılımın yüksek olduğu bir diğer boyut ise belirsizlikten kaçınma boyutudur. Buna göre mükelleflerin belirsiz durumlardan kaçındığı her zaman planlı ve kuralcı hareket ettikleri görülmüştür. Ankete katılan bireylerin çoğunluğunun toplumcu bir yapıya sahip oldukları tespit edilmiştir. En az katılım gösterilen boyutlar ise güç mesafesi ile erillik/dişilik boyutu olmuştur. Güç mesafesinin düşük olduğu toplumlar hiyerarşinin oldukça az ve alt üst ilişkisinin daha ılıman olduğu toplumlardır. Erillik/dişilik boyutunda ise erkeklerin kadınlara göre olaylara daha mantıksal, kadınların ise daha sezgisel yaklaştığı katılımın yüksek olduğu ifadelerden birisidir. Buna göre katılımcıların güç mesafeleri düşük, toplumcu, belirsizlikten kaçınan ve dişil özellikler barındıran bir toplumsal yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Mükelleflerin demografik özellikleri ile vergi ahlak düzeyleri farklılık testlerine tabi tutulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre kadın katılımcıların vergi ahlak düzeyi erkeklere göre daha yüksektir. Bununla beraber evli olan mükelleflerin bekar mükelleflere göre vergi ahlakı daha yüksektir. Yaş grupları içerisindeki 50-65 yaş üstü bireylerin vergi ahlak düzeyi 18-49 yaş aralığına göre daha düşüktür.

Mükelleflerin eğitim seviyeleri arttıkça vergi ahlakının arttığı, gelir düzeylerinin artması ile vergi ahlakının azaldığı tespit edilmiştir. En düşük vergi ahlakının meslek grupları içerisinde esnaf grubunun olduğu ve ilçede ikamet eden bireylerin

büyükşehirde ikamet eden katılımcılara göre daha düşük vergi ahlakına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Vergi ahlakı ekonomik faktörler açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların %43,5'lik kısmı vergiyi önemli bir yük olarak görmektedir. Vergi yükünün etkilerini ölçmek amacı ile yapılan ampirik çalışmalarda da katılımcıların çoğunluğu vergi yükünü ağır bulmaktadır. %45,1'i ise ülkemizdeki vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşünmektedir. Buna bağlı olarak katılımcılar vergi sisteminin adil olmadığını, ülkemizdeki vergi ceza ve denetimlerinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Vergi ahlakı ile ilgili yapılan çalışmalarda vergi sisteminin adil olmamasının vergi ahlakı üzerinde negatif etki yarattığı görülmüştür. Katılımcıların vergi suçu dolayısıyla cezalandırılmaktan çekindiği ve buna göre vergi borçlarına getirilen afların vergi ahlakını olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Mükelleflerin ödediği vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak dönme düşüncesinde kararsız kaldıkları ve devletin kamu harcamalarında savurganlık yaptığı görüşündedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda bireylerin ödediği vergileri kamu hizmetlerinin karşılığı olarak nitelendirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Vergi ahlakı ile ekonomik faktörler arasındaki ilişkiye bakma amacıyla korelasyon testi yapılmıştır. Korelasyon testi sonuçlarına göre vergi ahlakına en çok etki eden faktörler sırasıyla; vergi yükü, kamu harcamalarının algı düzeyi, vergi denetimi ve cezaları son olarak vergi adaleti olmuştur. Buna göre vergi ahlak düzeyi yüksek olan bireyler vergi yükünü oldukça ağır hissetmektedirler. Vergi ahlakı yüksek olan mükellefler vergi sisteminin adil olduğunu ancak denetiminin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda vergi cezalarını oldukça ağır ve caydırıcı bulmaktadırlar. Katılımcılar vergi ahlak düzeyinin artması için kamu harcamalarının etkin ve vatandaşların isteklerine göre düzenlemesi gerektiğini düşünmektedirler.

Vergi ahlakının sosyal faktörler ile ilişkisine bakıldığında; ülkeyi sevmek ile vergi ödeme arasında bir ilişkinin olduğu, siyasi otoriteyi destekledikçe vergiyi daha gönüllü ödeyecekleri konusunda hemfikirlerdir.

Vergi ahlakı ile sosyal faktörler arasındaki korelasyon testine bakıldığında ise sosyal faktörlerin etkisi sırasıyla; vatandaşlık bilinci, dini inanç, siyasi iktidar ve devlete güven olarak sıralanmıştır. Buna göre mükelleflerin vatandaşlık bilinci ve yönetime

karşı duyulan güvenin artmasıyla birlikte vergi ahlakının da artacağı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda da devlet kurumlarına güven ve bağlılığın artmasıyla birlikte vergi ahlakının da artacağı tespit edilmiştir. Katılımcıların aynı zamanda siyasi iktidarı desteklediklerinde vergilerini daha gönüllü ödeyecekleri ve son olarak dini inançlara bağlılık arttıkça vergi ahlakının da arttığı araştırmada tespit edilmiştir. Din faktörü ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi değerlendiren çalışmalarda da dini inançlara bağlı olan bireylerin vergi ahlaklarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın temel amacı kültür ile vergi ahlakı arasında bir ilişkinin var olup olmadığıdır. Bu ilişkinin test edilmesi için kültürel boyutlar ile vergi ahlakı korelasyon testine tabi tutulmuştur. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların vergi ahlak düzeyi arttıkça belirsizlikten kaçındıkları daha ihtiyatlı ve kuralcı hareket ettikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda vergi ahlakı yüksek olan bireylerin toplumcu bir kültürel yapıya sahip oldukları belirlenmiştir.

Korelasyon testi sonuçlarına göre vergi ahlakı ile kültür boyutlar arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağcakaya, S., (2011), *Kamu Maliyesi*, Dizgi Yayınları, Isparta.
- Akdoğan, A., (2003), *Kamu Maliyesi*, Gazi Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, A., (2014), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Gazi Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ş., (1991), *Kamu Maliyesi: Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Bütçe-Maliye Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bardakçı, H., (2012), *Kültür ve Ticaret*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Bilici, N. ve Bilici, A., (2013), *Kamu Maliyesi*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Candan, E., (2008), *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul.
- Çubukçu, İ. A., (1990), 'Kültürümüzde Din Unsuru', Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S.46, Ankara.
- Demir, N., (2016), *Birey, Toplum, Bilim: Sosyoloji Temel Kavramlar*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Devrim, F., (1999), *Kamu Maliyesine Giriş*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Eker, A., (2005), *Kamu Maliyesi*, Birleşik Matbaa, İzmir.
- Erginay A., (2003), *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Güvenç, B., (1991), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1997). *Türkçülüğün Esasları*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- Hall, E.T. and Hall, M.R., (1990), *Understanding Cultural Differences*, Intercultural Press, Garden City.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences and International Differences in Work Related Values*, Sage, London.
- Hofstede, G., (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organization Across Nations*, Sage Publications, California.
- Kalaycı, Ş.,(2018), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Dinamik Akademi Yayınları, Ankara.
- Modern, T., (2004), *Principles of Management*, Burlington Ashgate Publishing Company, Burlington.
- Mutlu, A., (2009), *Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ümit Matbaacılık, Ankara.
- Özlem, D., (2015), *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul.

- Pehlivan, O., (2004), *Kamu Maliyesi*, Derya Yayınları, Trabzon.
- Saruç, N., (2015), *Vergi Uyumunu*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Schmölders, G., (1976), *Genel Vergi Teorisi*, (Çev. : Salih Turan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Smith, A., (1976), *An Inquiry Into The Nature And Causes of The Wealth of Nations*, Methuen & Co, London.
- Şenyüz, D.-Yüce, M.-Gerçek A., (2011), *Vergi Hukuku*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Seymen,O.,(2008), *Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Örgüt Kültürü Tipleri Üzerine Bir Araştırma*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Şişman, M., (2007), *Örgütler ve Kültürler*, Pegem Yayıncılık, İstanbul.
- Tosuner, M.- Arıkan, Z.- Yereli, B., (2006), *Türk Vergi Sistemi*, Masaüstü Yayınları, İzmir.
- Tylor, E. B. (1985). *Primitive Culture and Leadership*, Jossey-Bass, San Fransisco.
- Uygur, N., (2013), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Yazar, H., (2008), *Sosyoloji*, Uşak Yayınları, Ankara.
- Yurdakul, Ali, (2013), *Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği*, Dora Yayıncılık, Bursa.

Makaleler

- Akın, M.- Çiçek, R.- İnal, M.E.- Toksarı, M., (2010), ‘Niğde İlindeki Tüketicilerin Sosyo - Demografik Özellikleri İle Organik Gıdalara İlişkin Tutum Ve Bireysel Değerleri Arasındaki Farklılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.1, (29-56).
- Aktan C.C. (2009), ‘Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş’, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, (38-59).
- Aktan C.C. (2007), Bir Sosyal Sermaye Olarak Kültür, *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, C.6, S.20, (1-11).
- Aktan C.C. (2012), ‘Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı’, *Çimento İşveren Dergisi*, C.26, S.1, (14-22).
- Aktaş K. (2014), ‘Etik- Ahlak İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci’, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.2, (22-32).
- Altay H. (2004), ‘Güç Mesafesi, Erkeklik-Dişilik ve Belirsizlikten Kaçınma Özellikleri İle Başarı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.1, (302-321).
- Alver K. (2010), Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi, *Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.21, (199-210).

- Alm, J., and Torgler, B., (2006), "Culture Differences And Tax Morale In The United States And In Europe", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 27, (224-246).
- Aman F.(2012), 'Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi', Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.21, S.1, (135-151).
- Anderson, G., and Tollison R., (1992), Morality and Monopoly: The Constitutional Political Economy of Religious Rules, *Cato Journal*, Iss.12, No.2, (373-392).
- Arman, M. ve Yanmaz Arpacı, Ö., (2014), 'Öğretim Elemanları ve Çalışanların Örgüt Kültürüne İlişkin Algılamaları: Pamukkale Üniversitesi'nde Bir Araştırma', *Yeni Fikir Dergisi*, C.2, S.13, (47-62).
- Aşan S. (2014), 'Mükellef ve Kamu Otoritesi Açısından Vergi Ahlakının Değerlendirilmesi', *Journal of Life Economics*, S.1, (69-79).
- Ay H. (2015), 'Ahlaki Vergi', *Rota Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, (652-689).
- Baştürk Ş. (2016), Mustafakemalpaşa'nın Manevi Kültür Unsurları, *Uluslararası 3. Mustafakemalpaşa Sempozyumu*, (205-215).
- Benli S. (1999), Pakistan Müslümanlarının Gelenek ve Görenekleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, S.2, (169-181).
- Beşel F. (2015), 'Vergileme Amaçları ve İlkeleri Açısından Zekat', *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Kongresi*, (1-8).
- Birsel, M.- İslamoğlu, G.- Börü, D., (2009), 'Kültürel Boyutlar İçerisinde Şekillenen Çatışma Tarzları', *İşletme Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2, (245-262).
- Buyrukoğlu, S. ve Erasa, İ., (2012), 'Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi', *Vergi Dünyası Dergisi*, S.375, (116-127).
- Can, E. ve Duran, İ., (2015), 'Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi', *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C.52. S.606, (55-71).
- Canbay, T. ve Çetin, G., (2007), 'Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü', *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, (52-66).
- Coşgun M. (2012), 'Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu', *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, (837-850).
- Çağlar İ. (2001), 'Yönetim-Kültür Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.3, S.3, (125-148).
- Çarıkcı, İ.H. ve Atilla, G., (2009), 'Erillik-Dişillik Boyutunun Empatik Beceri İle İlişkisi', *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, (52-63).
- Çataloluk C. (2008), 'Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20, (213-228).
- Çelikkaya, A. ve Cesur, A., (2014), 'Türkiye'de Vergi Kültürünün Gelişmesinde Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Yeri ve Önemi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, (1-14).

- Çetin G. (2007), 'Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi' *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.14, S.2, (171-187).
- Çiçek U. ve Bitlisli F., (2017), 'Vergi Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Vergi Farkındalığı Üzerindeki Etkisi', *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, C.10, S.2, (261-277).
- Çiftçi B. (2017), Türkiye'de Toplumsal Kültürün Örgütlerde İhbarcılık Üzerine Etkisi: Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme, *International Journal of Academic Value Studies*, Vol.3, Issue.10, (147-166).
- Çiftçi, T.E.- Kılıçer, E.- Peker, E. (2012), 'Vergi Yükünün Düşürülmesine İmkan Yaratılması Bağlamında Alternatif Gelir Kaynakları', *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2, (81-90).
- Dağistan U. (2016), 'Yönetim Biliminde Sosyo-Kültürel Bağlamın Önemi', *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, (1-16).
- Danışman, A. ve Özgen, H., (2008), Örgütsel Alt Kültürler ve Kaynakları: Bir Sanayi Firmasında Görgül Bir Araştırma, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.35, (277-304).
- Demir M. (2009), 'Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler', *Akademik Bakış Dergisi*, S.18, (1-10).
- Demir, S. ve Akkoç, F., (2011), 'Kayıtdışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiye Algılamaları: Aydın İli Örneği', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.26, (1-12).
- Demirtaş Aydoğan S. (2017), 'Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi', *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, (14-22).
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010), 'Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması', *Türk Psikoloji Yazıları*, C.13, S.25, (17-25).
- Dikici A. (2001), Geleneklerin Toplumdaki Yeri ve Önemi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.2, (251-258).
- Doğan A. (1990), 'Kitle Kültürü Karşısında Seçkin Kültür ve Türkiye'deki Durumu', *Kurgu Dergisi*, S.7, (109-120).
- Duran, İ. ve Ayhan, M.S., (2016), 'Ekonomik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerine Etkisi: İstanbul İli Örneği', *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, (516-553).
- Duran, S.- Duceylan, B.- Şişman, M., (2005), 'Üniversite Yöneticilerinin Benimsedikleri İdari Ve Kültürel Değerler', *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.13, (181-202).
- Ercan, Ü. ve Sığır, Ü., (2015), Kültürel Değerlerin Liderlik Özelliklerine Etkisi: Türk ve Amerikalı Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma', *Amme İdaresi Dergisi*, C.48, S.3, (95-126).
- Erdoğan İ. (2004), 'Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine', *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S.57, (1-18).

- Eroğlu E. (2015), ‘Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar’, *Akademik Bakış Dergisi*, S.50, (299-308).
- Ersoy İ. (2005), ‘Kültür İçi Bir Değerlendirme: Toplumsal Normlar Ekseninde ‘Müziksel Tercih’, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.30, (90-100).
- Gencel, U. ve Kuru, E., (2012), ‘Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi’, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.10, S.20, (29-60).
- Göçer A. (2012), ‘Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine’, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.8, S.729, (50-57).
- Gökbunar A. (2007), ‘Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma’, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.18, S.63, (69-94).
- Gökbunar, R.- Yurdadoğ, V.- Tunçay, B. (2016), ‘Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörlere Genel Bir Bakış’, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.23, S.3, (69-94).
- Gökçe, O.- Akgün, B.- Afacan, H., (2004), ‘Konya’da Siyasal Kültür ve Demokratik Değerler’, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, S.2, (1-16).
- Göker C. (2011), ‘Yönlendirici Vergilendirme’, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.3-4, (9-30).
- Gönenç Ö. (2002), ‘Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.13, (129-138).
- Gümüş, İ., ve Peran, T., (2016), ‘Türkiye’de Sosyal Politika Amacı Olarak Gelir Vergisi Uygulaması’, *International Journal of Academic Value Studies*, Vol.3, No.12, (209-219).
- Gümüştekin N. (2011), ‘Kültür’ Kavramı ve Osmanlıdan Günümüze Kültürel Yapının İncelenmesi, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, s.31, (317-326).
- Gürel, E. ve Yıldız, İ., (2017), ‘Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Vergi Ahlakı Ve Vergiye Gönüllü Uyum’, *Kesit Akademi Dergisi*, S.10, (692-714).
- Güven M. (2012), ‘Kültürün Bir Unsuru Olarak Din’, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, (933-948).
- Hofstede, G.,(2011), ‘Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context’, *Online Readings in Psychology and Culture*, Vol.2, Iss.,8, (6-17).
- Horodnic, I. A. ve Williams, C. C. (2016), ‘An Evaluation of the Shadow Economy in Baltic States: A Tax Morale Perspective’ *Int. J. Entrepreneurship and Small Business*, Vol.28, Iss.3, (339-358).
- İbicioğlu,H.- Özmen, İ.- Taő, S., (2009), Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14, S.2, (1-23).
- İpek, S. ve Kaynar, S., (2009), “Vergiye Gönüllü Uyum” Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, S. 16, (173-190).

- Karaaslan, A.- Sandalcı, İ.- Sandalcı, U. (2015), 'Vergi İdaresi ve Siyasi Yönetim Algısının Vergi Ahlakına Etkisi: Anket Çalışması', *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.2, (16-32).
- Karabacak Y. (2012), 'Sosyal Politika Aracı Olarak Vergilemenin İşlevleri: Türkiye Örneği', *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.62, S.2, (223-252).
- Karakoç E. (2014), 'Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü', *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C.2, S.3, (245-269).
- Kargı, V. ve Yüksel, C., (2010), 'Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri', *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, S.54, (24-43).
- Kayalar, M. ve Aytar, O., (2012), Küresel İş Dünyasında Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Türk Girişimciliği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.4, S.7, (47-64).
- Kaynar Bilgin H. (2011), 'Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri', *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.38, (167-190).
- Kılıç, S. (2016), Cronbach'ın Alpha Güvenilirlik Katsayısı, *Journal of Mood Disorders*, Vol 6, Number 1, (47-48).
- Koca S.K. (2010), Genel Hatları İle Kültür ve Sembol İlişkisi, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C.12, S.2, (87-94).
- Kolaç E. (2009), 'Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi', *Milli Folklor Dergisi*, S.82, (19-31).
- Korlu, R.K.- Çetinkaya, Ö.- Gerçek, A. (2016), 'Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi İle Değerlendirilmesi: Bursa Örneği', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.14, S.28, (443-465).
- Koşar, S. ve Çalık, T., (2011), 'Okul Yöneticilerin Yönetimde Gücü Kullanma Stilleri İle Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki', *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, C.17, S.4, (581-603).
- Köse A. (2016), 'Değer ve Siyaset İlişkisi: 22 Temmuz 2007 Seçimi Üzerine Bir Değer Analizi', *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araçları Dergisi*, C.3, S.12, (2-19).
- Mahmutoğlu A. (2009), 'Etik ve Ahlak: Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler', *Türk İdare Dergisi*, (224-248).
- Nerre B. (2001), 'The Concept for Tax Culture', *Proceedings Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, Vol.94, (288-295).
- Nerre B. (2008), 'Tax Culture: A Basic Concept For Tax Politics', *Economic Analysis&Policy*, Vol.38, No.1, (153-167).
- Oğuz E.S. (2011), Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.28, S.2, (123-139).

- Organ, İ. ve Yegen, B., (2013), ‘Vergi Bilinci Ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.27, S.4, (241-271).
- Öğüt, A. ve Kocabacak, A., (2008), ‘Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23, (145-170).
- Ömürbek, N.- Çiçek H. G. – Çiçek S. (2007), ‘Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları’, *Maliye Dergisi*, S.153, (102-122).
- Özdevecioğlu, M. ve Çelik, C. (2009), ‘Örgüt Kültürü Tipleri İtibariyle Bireylerin Algıladıkları Mağduriyet Farklılıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma’, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.23, S.1, (95-111).
- Sa, C., Martins A., and Gomes, C.,(2014), “Tax morale, Occupation and Income Level: An Analysis of Portuguese Taxpayers”, *Journal of Economics, Business and Management*, Vol. 2, Iss. 2.
- Sandalcı, U. ve Sandalcı, İ., (2017), ‘Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi: OECD Ülkeleri Özelinde Bir İnceleme’, *Sakarya İktisat Dergisi*, C.6, S.1, (70-93).
- Sarıtaş S. (2011), Maddi Kültür ve Onun El Sanatlarına Yansımaları, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, (1123-1127).
- Sarkınç, S. Ve Cura, S., (2012), ‘Mali Sosyalleşme ve Kültür İlişkisi’, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, S.418.
- Saruç, N.T. ve Göksu, G.G., (2012), ‘Türkiye’de Vergiye Uyum: Mülakat Çalışması’, *Mevzuat Dergisi*, S.176, (1-14).
- Saruç, N.T. ve İzgi, K., (2010), ‘Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi’, 3. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, (1-10).
- Saruç , N. T., (2003), “Vergi Etiğinin Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi: Deney ve Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Araştırma”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S.176, (156-166).
- Saygın, Ö.- Sandalcı, U.- Sezer, F., (2015), ‘Vergi Ahlakının Belirleyicileri Bağlamında Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı’, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, (21-38).
- Schwartz, S. and Surkiss, S., (1999), ‘Basic Individual Values, Work Values and the Meaning of Work’, *Applied Psychology: An International Review*, Iss.48, (51-62).
- Sığrı, Ü.- Tabak. A.- Ercan, Ü., (2009), ‘Kültürel Değerlerin Yönetim Kapsamında Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması’, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.2, (1-14).
- Song, Y., and, Yarbrough, T., (1978), “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”, *Public Administration Review*, Vol. 38, Iss. 5, (442-452).

- Sofyalıoğlu, Ç. ve Aktaş, R., (2001), ‘Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi’, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.7, S.1, (75-92).
- Şahin, M. ve Hatırlı, S. A. (2016), ‘Türkiye’de Vergi Uygulamaları ve Vergi Ahlakı İlişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane İlleri Örneği’, *Gümüşhane Üniversitesi SBE Elektronik Dergisi*, C.7, S.18, (254-272).
- Tanrikulu M. (2015), Türkiye Coğrafyasında Genel Kültür, Alt Kültür ve Mozaik Kültür, *TUCAUM VIII. Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (473-480).
- Taschetti, S., (2013), “Tax Evasion and Tax Morale in Latin America”, *Duke University Durham*, North Carolina.
- Taşkın Y. (2010), ‘Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri’, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, S.54, (67-90).
- Taytak M. (2016), ‘Vergi Kültürünü Belirleyen Faktörler ve Mükelleflerin Demografik Özelliklerinin Vergi Kültürü Üzerindeki Etkisi’, *İnsan Toplum ve Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.7, (1933-1957).
- Temiz D. (2008), ‘Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1960-2006 Dönemi’, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, (1-18).
- Terzi A.R. (2004), ‘Üniversite Öğrencilerinin Güç Mesafesi ve Belirsizlikten Kaçınma Algıları Üzerine Bir Araştırma’, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.2, (65-76).
- Tevekkül M. (2016), Kaşgar ile Konya Yöresi Gelenek ve Görenek Benzerlikleri, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:9.
- Teyyare, E. ve Kumbaşlı, E., (2016), ‘Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü’, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16, S.4, (1-29).
- Torgler, B. (2003), ‘Tax Morale, Rule Governed Behaviour and Trust’, *Constitutional Political Economy*, Vol.14, Iss.2, (119-140).
- Torgler, B. (2004), ‘Tax Morale in Asian Countries’, *Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA)*, Switzerland University of Basel, WWZ, Switzerland. Vol. 15, Iss. 2, (1-34).
- Torgler, B., vd., (2008), “Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation”, *Economic Analysis & Policy*, Vol. 38 Iss. 2.
- Tosuner, M. ve Demir, İ., (2007), ‘Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı’, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.9, S.3, (1-20).
- Tosuner, M. ve Demir, İ.C., (2009), ‘Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, (1-15).
- Turan, D. ve Yurdakul A., (2014), ‘Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı’, *Business and Economics Research Journal*, Vol.5, Iss.1, (123-141).

- Uğur, T. ve Uğur, M.S., (2014), ‘Kültürel Farklılıkların Ülkeler Arası Mal Akımlarına Etkisi Üzerine Bir Literatür İncelemesi’, *Uluslararası Avrasya Ekonomi Konferansı Bildiriler Kitabı*, (462-471).
- Ünal Erzen, M. ve Eroğlu Yalın, B., (2011), ‘Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme Ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.41, (49-61).
- Üstün, F. ve Kılıç, K.C., (2016), ‘Örgüt Kültürünün Örgütsel Güven ve Özdenetim Üzerine Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma’, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.18, s.30, (19-27).
- Yayla A. (1998), *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Basılmamış Ders Notları, İstanbul Teknik Üniversitesi, (1-86).
- Yazıcı M. (2013), ‘Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S.1, (209-223).
- Yurdakul, A., ve TURAN, D., (2014), “Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı”, *Business and Economics Research Journal*, V. 5, N. 1, (123-141).
- Yücedoğru, R. ve Ören, G., (2017), ‘Katma Değer Vergisi’nde Vergi Uyumu ve Dünyada KDV Uyumunu Arttırmaya Yönelik Uygulamalar: Sistemik Bir Literatür Analizi’, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, S.13, (939-961).
- Yoo, B., ve Donthu, N. (2002). “Testing Cross-Cultural Invariance of the Brand Equity Creation Process”, *Journal of Product & Brand Management*, Vol.11, Iss.6, (380-398).

Tezler

- Demir İ.C., (2008), ‘Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği’, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir.
- Dörtyol, İ. T. (2012) “Ulusal Kültürün Algılanan Hizmet Kalitesi ve Algılanan Müşteri Değeri Üzerindeki Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- İzgi K., (2011), ‘Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği’, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Torgler B., (2003), ‘Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance’, Universitat Basel Yayınlanmış Doktora Tezi, Basel.

EK 1. ANKET FORMU

‘KÜLTÜRÜN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR 61 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA’

Sayın katılımcı,

Vergiler, bireyler açısından bir vatandaşlık görevi ve devlet için ise kamu geliri niteliğindedir. Yapılan anket çalışması mükelleflerin vergiye karşı tutum, davranışlarını aynı zamanda algılarını ölçmek ve kültürel faktörlerin vergi ahlakı üzerindeki etkilerini belirlemek ve değerlendirmek amacıyla uygulanmıştır. Ankette yöneltilen sorular 1’den 5’e kadar likert ölçekli olup değerler ‘Kesinlikle katılmıyorum’ dan ‘kesinlikle katılıyorum’ a kadar sıralanmıştır. Bilimsel amaçla hazırlanan ve yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere düzenlenen bu ankete katılımınız ve ilginiz için teşekkür ederiz.

Dr. Öğr. Üy. Uğur ÇİÇEK – Gizem UYGUN

ANKET SORU FORMU

1. **Cinsiyetiniz** Kadın () Erkek ()
2. **Yaşınız** 18-29 () 30-49 () 50-64 () 65+ ()
3. **Medeni Durumunuz** Bekar () Evli ()
4. **Eğitim Durumunuz** İlk Öğretim () Lise () Önlisans () Lisans () Lisans Üstü ()
5. **Aylık Geliriniz** 1.500-3.500 () 3.501-10.000 () 10.001-25.000 () 25.001+ ()
6. **Mesleğiniz** Tüccar () Esnaf () Serbest Meslek () İşçi veya Memur ()
7. **Yerleşim Yeriniz** Köy () Kasaba () İlçe () İl () Büyükşehir ()

Soru No	Aşağıdaki ifadelere katılma derecelerinizi işaretleyiniz. Vergi Ahlakı Ölçeği	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Hiçbir zaman vergi kaçırmam.					
2.	Vergi kaçırın bireyler toplum tarafından ayıplanmalıdır.					
3.	Vergimi kendi isteğimle, tam ve eksiksiz öderim.					
4.	Ülkemizde vergi denetiminin etkin olduğunu düşünüyorum.					
5.	Ülkemizde vergi sisteminin adil olduğunu düşünüyorum.					
6.	Vergi benim için önemli bir yüküdür.					
7.	Ülkemizde vergi oranları çok yüksektir.					

8.	Ödediğim vergi miktarını yüksek buluyorum.					
9.	Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim.					
10.	Vergi cezalarının oldukça ağır olduğunu düşünüyorum.					
11.	Vergi suçu dolayısıyla yakalanıp cezalandırılmak beni korkutur.					
12.	Vergi afları vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir.					
13.	Ufak tefek vergi kaçakçılığı girişimleri makul karşılanmalıdır.					
14.	İçinde bulunduğumuz koşullarda vergi kaçırmak zorunluluktur.					
15.	Vergi kaçırırsam ve bunu çevrem öğrenirse utanırım.					
16.	Ödediğim vergilerin bana kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünüyorum.					
17.	Ülkemizde kamu harcamalarında savurganlık yapılmaktadır.					
18.	İktidarı destekliyorsam vergimi daha gönüllü öderim.					
19.	Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir sistem ile yönetilmektedir.					
20.	Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla gururlanıyorum.					
21.	Ülkesini seven biri vergisini eksiksiz ödemelidir.					
22.	Yaşantımda dini kurallar önemlidir.					

Soru No	Aşağıdaki ifadelere katılma derecelerinizi işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Kültür Ölçeği					
1.	Üstler kararlarının çoğunluğunu astlara danışmadan almalıdır.					
2.	Üstler, astlarla çok fazla sosyal etkileşime girmekten kaçınmalıdır.					
3.	Üstler, önemli görevleri astlarına devretmemelidir.					
4.	Astlar, üstler tarafından alınan kararlar konusunda hemfikir olmalıdır.					
5.	Üstler astların fikrini çok sık sormamalıdır.					
6.	Benden bekleneni yerine getirebilmek için talimatların detaylı bir biçimde anlatılması gerekir.					
7.	Yönerge ve prosedürlere tam anlamıyla uymak önemlidir.					
8.	Uygulamalara yönelik talimatlar önemlidir.					
9.	Kural ve düzenlemeler önemlidir. Çünkü beklentilerin ne olduğunu görmemi sağlar.					
10.	Standartlaştırılmış iş prosedürleri yararlıdır.					
11.	Bireyler, grubun menfaati için kendi çıkarlarını feda etmelidir.					
12.	Bireyler, her koşulda gruplarına bağlı kalmalıdır.					
13.	Grup başarısı bireysel başarıdan daha önemlidir.					
14.	Grubun refahı, bireysel kazanımlardan daha önemlidir.					
15.	Bireyler öncelikle ait oldukları grubun refahını daha sonra bireysel hedeflerini düşünmelidir.					
16.	Bireysel çıkarlara ters düşse dahi gruba sadakat teşvik edilmelidir.					
17.	Erkekler sorunlara karşı mantıksal yaklaşırken, kadınlar sezgilerini ön planda tutmaktadırlar.					
18.	Erkeklerin her zaman kadınlardan daha iyi olduğu bazı meslekler vardır.					
19.	Erkeklerin kadınlara kıyasla, profesyonel mesleki kariyere sahip olması gerekir.					
20.	Zor problemleri çözmek tipik olarak erkek özelliği olan etkin ve güçlü bir yaklaşım gerektirir.					
21.	Kişisel kararlılık ve istikrar önemlidir.					
22.	Uzun dönemli planlama önemli bir unsurdur.					
23.	Gelecekteki başarı için sıkı çalışılmalıdır.					
24.	Gelecekteki başarı için bugünden fedakarlık yapılmalıdır.					
25.	Tüm olumsuzluklara rağmen, tereddütsüz şekilde yola devam edilmelidir.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Gizem UYGUN

Doğum Yeri : Bursa

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finansal Yönetim Anabilim Dalı

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi : İngilizce (Orta)